

"CHRONIQUE DE VOLYN"

"VOLHYNIAN CHRONICLE"

BINNIPER

Блаженнішого Митрополита Іларіона,
бувшого Міністра Освіти Української Народньої
Республіки, Організатора Свята Проголошення
Акту Соборності України (1919 р.), бувшого
Ректора Українського Кам'янець-Подільського
Університету й Головноуповноваженого Уряду
УНР (1919-1920), великого українського вченого
та Ієпарха

з сердечною вдячністю і глибокою пошаною
за Його велику всебічну працю й саможертвенність
для українського народу взагалі, а зокрема за
Його підтримку Інститутові Дослідів Волині,
Наукову Раду якого Він очолює,

у 90-ліття Його життя

в імені волинської вітки українського народу вітає

Інститут Дослідів Волині

ЛІТОПИС ВОЛИНІ

НАУКОВО-ПОПУЛЯРНИЙ ЗБІРНИК ВОЛИНОЗНАВСТВА

Редакція Колегія

Видає Інститут Дослідів Волині за підмічю Т-ва волинян у Торонто і Вінніпезі. Редакція застерігає собі право скорочувати і виправлювати надіслані рукописи. Кореспонденцію і матеріали посыпати на адресу:

"LITOPYS VOLYNI"

P. O. BOX 606, Winnipeg, Manitoba, Canada R3C 2K3

РІК Х-ХІ

1971-1972

ЧИСЛА 10-11

У ЮВІЛЕЙНІ РОКИ: 1970-1971

Року 1970-го сповнилося 20 років існування Товариства "Волинь" у Вінніпезі, а року 1971-го сповнилося 20 років існування Інституту Дослідів Волині.

Товариство "Волинь" у Вінніпезі постало як своєрідна, безпрецедентна організація (звено студентів-волинян у Львові перед II світовою війною було клітиною місцевої студентської організації загально-українського значення).

Такого роду організація як Товариство "Волинь" у Вінніпезі постала внаслідок специфічних обставин Великого Розсіяння (Діаспори) українців поза межами України, це настало у зв'язки з II світовою війною.

Факт української еміграції не належить до систематично пляшованих явищ. Українці емігрували неорганізовано, безпляшово: деято одинцем, деято -- в членстві невеличкого гуртка знайомих. Більшістю воно не звали до якої місцевості приїхуть і що вони там будуть робити.

Так воно було з нашими піонерами в Канаді.

Коли взяти до уваги причини появи української "еміграції" після II світової війни, а також шляхи, якими воно почала з'являтися, то цей факт взагалі голі означити терміном "еміграція", -- бо ж це не було емігрування в дійсному значенні цього слова. Кінцева фаза воєнної стихії силою свого розгону вдарила по великому числі ук-

райців, зірвана з рідного "берега" -- Батьківщини, і понесла в безвістя, понесла їх без пляну, без "мапи" й "компаса" на бурхливі, невідомі "океани" скитання.

Багато-хто з них тільки випадково був відлучився з дому на день-два без думки про якусь "еміграцію", і так несподівано захватила його та "буря", що стихійно зридала з місця її понесла в невідоме. І воці навіть не всіли як слід попрощатися з родинами й друзями, навіть не вспіли взяти з собою з дому необхідні документів. Бо ж ніхто з них не думав про жодну "еміграцію".

Опинившись у різних країнах, вони почали розлітувати одні одних про рідних, друзів, знайомих. Оте неочікуване й несподіване зірвання з рідного "берега" було тим фактом, що його скитальники не могли акцентувати, що була "неймовірна дійсність". І цей факт ще більш посилював тугу за Батьківщиною -- за тим, з ким навіть не було нагоди належно розпрощатися -- розпрощатися... назавжди!

Усика новина насторожує; що є новим -- цього не знаємо, отож і відносимося до цього з більшою чи меншою дозою резерви. Звичайно, настороження до всього нового -- це явище самозрозуміле й природне. У нашому випадкові -- тим "новим" стали ті люди, що несподівано, як "новоприбулі", з'явилися в тому середовищі, яке їх не знало. Отож і не дивно, що новоприбулі шукали таких людей, що розуміли їх, і відносилися до них без жодних застережень. Вони шукали своїх рідних, друзів, знайомих. Вони ділилися спогадами про недавно минуле, згадували спільніх друзів і знайомих -- тих, що з воєнною стихією відійшли у вічність, і тих, що осталися в живих в Україні.

Тут і треба шукати джерел, з якого зродилося Товариство "Волинь" у Вінниці.

Віншукували одні одних з того самого села, містечка чи міста, з того самого повіту, з тієї самої волості -- "провінції".

Без уваги на різниці віроісновідання, групоно-політичні, соціальні й т. д., вони сходилися як ті земляки, що могли найбільше сказати одні одним про взаємно-близьких, про конкретні факти спільно-пережитого.

Так поставало Товариство "Волинь", поставало стихійно й новільно; поставало "само собою"; поставало фактично ще перед своїм статутовим оформленням.

Року 1950-го фактична згуртованість українців з Волині оформилася в Товариство "Волинь" на основі земляцтва.

Звичайно, статутова оформленість зобов'язує, коли йдеться про мету існування в контексті всієї української

спільноти та про ті напрямні діяльності, що подиктовані вицю метою буття специфічних організацій.

Товариство "Волинь" 1950 р. звернулося до відповідальних чинників НТШІ й УВАН з пропозицією створити Відділи Волинознавства. Товариство "Волинь" було готове фінансувати наукові видання на волинські теми головно на ті, що були в причиновому зв'язку з темами загальноукраїнського характеру.

Однак, за того часу, життєві умови наших учених у розсіяній були дуже невідрадні. Тому-то відповідальні чинники вицезгаданих українських наукових установ по радили Товариству "Волинь" самотужки почати й повести цього роду діяльність. Справа ж бо не в фірмуванні видань, а в іхній якості - справа в тому, що являє собою вклад в українську науку.

Члени Інституту Дослідів Волині і Товариства "Волинь" у Вінниці
1971-го року

Зліва направо сидять: Пані Т. Полікша, ред. М. Подворняк, добр. Г. Кіцюк, ред. свящ. С. Ярмусь, прот. С. Герус, Пресв. Борис, прот. С. Кіцюк, пані М. Михайлова, адв. С. Радичук, д-р І. Тарнавецька, д-р Ю. Муллик-Луцник. Стоять зліва: п. п. М. Кушнір, Г. Онуфрійчук, Н. Шанарська, К. Бондарчук, М. Проїнчук, М. Пеленок, М. Тополевська і Іл. Онуфрійчук. Другий ряд зліва: п-ве А. Бондарчук, К. Щерблюк, М. Шумік, О. Сураський, А. Нитипчук, С. Кушнір, П. Пилипюк.

Ось так Товариство "Волинь" 1951-го року заснувало свою наукову установу: Інститут Дослідів Волині. Волиняни заснували цю установу при Товаристві "Волинь" — у схемі загальної діяльності цього Товариства. Автоматично бути членами Товариства "Волинь" і членами Інституту Дослідів Волині, як відгалуженої установи, — це був разом і привілей, і зобов'язаність. Задяки такій структурі Інсти-

тут Дослідів Волині був і є спроможним не тільки існувати, але й діяти, — звичайно, діяти по лінії наміченої мети.

Треба підкреслити той факт, що Інститут Дослідів Волині не мав і не має інших основних видавничих фондів, крім тих, що походять з пожертв, так би мовити, “широкої маси” членства Товариства “Волинь”. (Звичайно, той відносно невеликий гурток жертвенних і саможертвених членів і членкінь не є ані “широкою масою” специфічно, ані “масою” взагалі). Це іхні пожертві й муравлинна дарова праця (головно — влаштовування всяких традиційних волинських імпрез) складають собою основу нашого видавничого фонду.

Вірне своїй меті, що була устійнена в 1950-1951 роках, Товариство “Волинь” зо своїм Інститутом Дослідів Волині, докладає всіх зусиль, щоб давати вклад у скарбницю розбудови української культури й науки не тільки шляхом видань на волинські теми, але й також на теми загальноукраїнські, — особливо тоді, коли праця такого масштабу немає кому видати. (Так, наприклад, було зо справою низки цінних наукових праць Митрополита Іларіона).

Загально-український аспект діяльності Товариства “Волинь” та його ІДВ відограв головну роль в тому факті, що вони домоглися морального й формального визнання в схемі організованого життя всієї української спільноти в Канаді та поза її межами.

Професійні інтелектуали становлять у нас дуже помітну меншість. Отож втримання Товариства “Волинь” та його ІДВ спирається головно на відповідальність наших фізично працюючих людей, що глибоко розуміють значення академічного аспекту діяльності їхнього Товариства з його ІДВ.

Товариство “Волинь” зустрілося з теплим відношенням з боку багатьох староприбулих українців з Волині. Серед них були й такі, що не належали до жодних організацій; були також і такі, що належали до неукраїнських середовищ. Але шлях теплого відношення, шлях земляцтва вів і веде членів Т-ва “Волинь” до душ і тих братів і сестер, і розбуджує в них почуття до всього свого рідного і до національної свідомості.

Цей ніби “непомітний” аспект муравлинної діяльності членів Т-ва “Волинь” — це своего роду спохальна сторінка в історії українців з Волині.

Члени Товариства “Волинь” з його ІДВ та їхній провід свідомі того, що найбільшою загрозою існування є застій. І саме тому вони намагаються посилити інтенсивність та обсяг діяльності. І так, крім пожвавлення видавничої праці, вони плянують земляцьку допомогову акцію,

а також придбання власної домівки для оснування бібліотеки, музею і т.д. Провідні піонери Т-ва "Волинь" та ІДВ ще не є "історичними особами", бо вони живуть і далі жертвоюно й саможертовно трудяться на цій же ниві; отож ще не настає час на писання історії Т-ва "Волинь" та ІДВ. Його члени з вірою й надією дивляться в майбутнє. Товариство "Волинь" та ІДВ мають у перспективі 25-ліття свого існування, що буде відзначене виданням "Матеріалів до історії Т-ва "Волинь" та ІДВ".

У ювілейні роки, 1970-1971, члени Товариства "Волинь" з його ІДВ та їхні Управи сердечно вітають своїх земляків-волинян у розсіянні сущих, висловлюють братський привіт і найкращі побажання українському народові в Україні та поза її межами.

Усі ми молитовно склоняємо голови в шанобливій пам'яті по тих наших Членах і Членкінях, Жертводавцях і Друзях взагалі, що відійшли від нас у Вічність.

Управи Товариства "Волинь" та Інституту Дослідів Волині в імені членства та в імені власному сердечно дякують усім тим бувшим Управам та Членам і Членкіням, які від початків існування Т-ва "Волинь" та ІДВ, або в різних періодах їхнього існування, жертвували й працювали, або й дальнє жертвують і працюють на добро цієї діяльності української спільноти.

Вінніпег, 1971 р.

Управа Товариства "Волинь"
Управа Інституту Дослідів Волині

Ілля Онуфрійчук

20-ЛІТТЯ ТВОРЧОЇ ПРАЦІ Т-ВА "ВОЛИНЬ" У ВІННІПЕЗІ

Постання Ініціативного Гуртка Волинян у Вінніпезі. Після відшукання старшої і нової еміграції було скликане засідання на день 26 листопада 1949 року для створення Ініціативного Гуртка Волинян, щоб організовано продовжувати традиційну видавничу діяльність, зокрема, щоб зібрати ті праці про Волинь, які ще ніде не були записані.

На цих перших історичних нарадах була прийнята така заява: "Нижепідписана група волинян міста Вінні-

погу на спільному своєму засіданні, що відбулося дия 26-го листопада 1949 року в Колегії св. Андрія у Вінніпезі, Ман., Канада, після обговорення справи, постановили звернутися з закликом через вільну пресу на всіх континентах земної кулі до своїх братів-земляків, щоб вони взяли участь в збиранні матеріалів про життя українців на Волині в періоді від 1917 до 1949 роках під московською, польською й німецькою окупаціями.

Зібраний матеріал має бути опрацьований п. п.: "Волинь у боротьбі за волю" і виданий окрімкою книжкою, друкований розділами в українській вільній пресі. Метою цієї праці має бути підмосковлення і відкомунізування наших братів, що прибули до Канади, ЗСА, Аргентини і інших країн у передвоєнних роках. Крім цього намічена праця повинна мати історичний характер. Організацію зборки матеріалів та його опрацьовання поручаємо п. М. Бойкові. Бажаємо, щоб виражені в ньому праці чисто національний характер з науковим підкладом і не буде зв'язана з жодною організацією чи партією. Архівне місце збереження надісланих матеріалів визначаємо "Наукове Товариство при Колегії св. Андрія у Вінніпезі".

Грошеві витрати, пов'язані із збиранням матеріалів, як оплата пошти і т. п. покриваємо самі з тим застереженням, що вони на початку не смиють перевищити 5 дол., та що їх потім має звернути той орган або видавництво, в якому матеріали будуть друковані.

Термін наслідування матеріалів триває до 1 квітня 1950 року. Постилати їх на адресу: "Волинь", Колегія св. Андрія, 259 Чорч Ave., Вінніпег, Ман., Канада. Вінніпег, 26 листопада 1949 р. Інж. М. Бойко, Г. Дучинський, А. Молитвеник, С. Миколайчук, К. Щерблюк, Т. Мельник і В. Мельник" (Див. "Літ. Вол." ч. 5, ст. 7-8, 1961. Ред.).

Цією спільною заявою був даний перший почин праці волинян у Канаді. Після цього були подані до преси заклик і кілька комунікатів.

Інститут Дослідів Волині. Після півторарічної праці волинян у Канаді та в інших країнах та після обміну думок було вирішено заснувати Інститут Дослідів Волині, як наукової повадпартійної установи.

На перших основуючих зборах, що відбулися 21 липня 1951 року, були вибрані керівні органи ІДВ в такому складі: Рада Інституту: Х. Радчук -- голова, І. Онуфрійчук -- секретар, С. Кондратюк, А. Молитвеник, О. Ковал'чук -- члени. Дирекція Інституту: д-р Ю. Мулик-Луцік -- голова, інж. М. Бойко -- секретар, ред. М. Подворняк -- скарбник. Інститут Дослідів Волині перевів всю започатковану працю, включно з видавничою

Редакційна Колегія ІДВ і Т-ва "Волинь"

Зліва направо сидять: прот. С. Кіщюк, прот. С. Герус, д-р І. Тарнавецька, д-р Ю. Мулик-Лущик, ред. М. Подкорняк. Стоять зліва направо: Іл. Онуфрійчук, свящ. С. Ярмусь, адв. С. Радчук

працею, а також перебрав Волинський Видавничий Фонд, що був оснований за ініціативою Т-ва "Волинь" у Вінніпезі.

Інститут Дослідів Волині в перших роках своєї праці опрацював широкі пляни видавничої діяльності з волинознавства (див. "Літопис Волині" ч. 5) та видав 9 чисел "Літопису Волині", "Нарис історії волинської землі" і багато інших творів. Але через брак фондів не міг повністю виконати намічених плянів, бо видання ІДВ не покривали навіть коштів друку. І якщо сьогодні існує ІДВ і ще працює, то це завдяки матеріальній підтримці Товариства "Волинь" в Торонті і в Вінніпезі, а також невеликого числа жертвводавців, розкиданих по всьому світі.

Ми віримо, що Інститут Дослідів Волині її далі буде існувати і продовжувати свою корисну працю для добра не тільки самої Волині, але й всієї України при підтримці вищезгаданих Товариств та окремих прихильників і жертвводавців.

Фундаційний Комітет Образа Почаївської Божої Матері. Волиняни — глибоко віруючий народ. Вони плекали віру в Бога не тільки на свої Батьківщині, але також на чужині. Тому в волинян постала думка, щоб придбати копію образа Почаїнської Божої Матері і примістити його у Всеукраїнський Православний Катедрі Святої Тройці у Вінниці. Подав цю думку на засіданні управи волинян 4 березня 1952 року інж. Ф. Онуфрійчук. Незабаром був створений Фундаційний Комітет Образа Почаїнської Божої Матері, який очолили члени Управи Т-ва "Волинь", а саме: С. Матусевич, А. Нитипчук і П. Пилип'юк. По 4 роках праці образ був готовий. Урочисте посвячення його звершив Блаженніший Митрополит Іларіон.

Товариство "Волинь" відновлює видавничу діяльність. По у фондуванні Образа Почаїнської Божої Матері, праця в Т-ва "Волинь" знову поменешала. Були сироби розв'язати Т-во, включивши його під час до ІДВ, але до того не прийшло. На пропозицію Іл. Онуфрійчука, тоді вже застуника голови ІДВ, Управа Т-ва "Волинь" вибрала статутну комісію для впорядковання нового статуту для Т-ва. До тієї комісії ввійшли: С. Матусевич, П. Пилип'юк і Іл. Онуфрійчук. По кількох місяцях новий статут був готовий, а в місяці червні 1958 року відбулися загальний збори Т-ва "Волинь", які затвердили статут і вибрали нову управу в такому складі: Іл. Онуфрійчук — голова, Д. Бартошук — заст. голови, А. Нитипчук — секретар, П. Пилип'юк — скарбник, А. Молитвеник — орг. референт. Контрольна Комісія: П. Крещук — голова, А. Роговський — секретар, К. Щерблюк — член. Товариський Суд: М. Боровський — голова, М. Подворняк — секретар, С. Матусевич — член. Нова управа інтенсивно почала працювати. Відзначає 60-літній ювілей праці на ниві церковно-громадській пропаганді священика о. Т. Яковкевича; вітається з різними вечірництвами, "колодкою" в Народному Домі; відзначає 35-ліття священства митр. прот. О. О. Геруса; гостинним вечером вітановує день народження адв. С. Радчука та ін.

Усі ці імпрези мали локальний характер, а тому в волинян народжується думка, щоб чимось увіковічнити свою працю, щоб вона виходила за межі одного міста. На пропозицію о. Сакальського, теперішнього єпископа на Південну Америку, волиняни рішують видати працю Митрополита Іларіона: "Свята Почаївська Лавра". Управа ІДВ покликає до життя окрему видавничу Комісію при Т-ва "Волинь", щоб вона збирала потрібні фонди. До Комісії входять члени ІДВ і Т-ва "Волинь". Головою Комісії стає прот. С. Герус. По двох роках праці книжка

вийшла з друку накладом Видавничої Комісії при Товаристві "Волинь".

Інститут Дослідів Волині, через брак фондів, не міг зайнятися якомось видавничою працею. Довголітній секретар ІДВ, а також основоположник Т-ва "Волинь", інж. М. Бойко виїхав з Вінніпегу, а це й спричинило застій у праці ІДВ. Управа Т-ва "Волинь", щоб підтримати ІДВ та поживити його працю, погоджується на те, щоб ІДВ фірмував усі праці, які видаватиме Т-во. Всі члени ІДВ, а також Т-ва "Волинь" включилися до спільної праці. Митрополит Іларіон дозволив видавати його твори з тією умовою, що виручені з продажу книжок трохи, підуть на друк дальших його праць. Незабаром Т-во "Волинь" і Інститут Дослідів Волині видали такі праці Митрополита: "Словник Шевченкової мови" і "Релігійність Тараса Шевченка".

Управа Товариства "Волинь" у Вінніпезі 1971 рік

Зліва направо сидять: С. Кушнір, п-ні М. Михайлів, М. Подворняк, Іл. Онукрівчук, п-ні И. Шварцька, В. Савчук. Зліва направо стоять: Ів. Іогайдак, А. Боднарчук, А. Нитипчук, К. Щерблюк.

Щоб вможливити видання дальших праць Митрополита Іларіона, створено Ініціативний Комітет при ІДВ. Ко-

мітет цієї очолив о. І. Стус, як голова, І. Онукрійчук — секретар, І. Похильчук — скарбник. Із зібралого фонду були видані дві праці Митрополита Іларіона: "Митрополит Мученик А. Мацієвич" і "Дохристиянські вірування українського народу". Після видання вищезгаданих праць між членами Ініціативного Комітету і деякими членами ІДВ застосувала розбіжність думок про розподіл фондів з праці Митрополита Іларіона. Але ця розбіжність не була катастрофальною, бо на сейльному засіданні членів Ініціативного Комітету, що були членами ІДВ і Товариства "Волинь" дня 1 грудня 1966 року, згідно волі Митрополита Іларіона, було рішено передати видрукувані праці Митрополита Товариству "Волинь". А щоб у майбутньому не постало в цьому якихось непорозумінь, Митрополит Іларіон прислав Т-ву "Волинь" писемну умову, в якій він доручив видання всіх своїх праць таким особам: адв. С. Радчукові, ред. М. Подворнякові, Іл. Онукрійчукові, Ів. Похильчукові й Ів. Павлюкові.

Упрваа Т-ва "Волинь" перебрала від ІДВ видрукувані досі праці Митрополита і в наступному році видала його працю: "Слово про Ігорів похід", а також "Рятування України". Незабаром також видало працю Митрополита "Наша літературна мова". По тому перевидала також його працю: "Українська культура", що вперше була видана багатотисячним накладом 1918 року в Києві. І найбільшим, може, досягненням в видавничій праці Т-ва "Волинь" є передрук монументального твору Митрополита Іларіона в двох томах п. н.: "Історія церковно-слов'янської мови". Усі ці видрукувані праці розійшлися по всьому світі, і вони підсилили фінансову базу Т-ва, а також поставили його нарівні з іншими видавництвами на чужині. А найголовіші — вони принесли добру славу для нашої Волинської Землі.

Для відзначення свого 20-ліття, Т-во "Волинь" видало серію пам'яткових марок в колърах. На марках зображені: Св. Почаївська Лавра, Герб Волині, Острозька Біблія і Володар Галицько-Волинський Данило. Малюнки марок виконав мистець Петро Олійницький, друкувала їх друкарня п. М. Білка.

Сьогодні ІДВ повністю співпрацює з Товариством "Волинь". Окрема Статутова Комісія приготовляє новий статут для обох цих організацій. Об'єднуне обидні ті організації тільки одне — любов до нашої Волині, на якій всі ми виростали з наших дитячих літ. Віримо, що волиняни по всьому світі підтримають нашу видавничу діяльність морально і матеріально.

Жіночий Імпрезовий Комітет був творений при Това-

Членики імпресового Комітету Т-ва "Волинь"

Сидять зліва направо: пані Т. Полякіна, Т. Тополевська, л-ка Г. Кіцюк, М. Михайлов, М. Проньчук, М. Пелешок. Стоять зліва направо: пані К. Бондарчук, л-р І. Тарнавецька, Г. Онуфрійчук, Н. Шварська, М. Кушнір. Відсутні: К. Нитищук, Г. Погайдак і М. Шумік

ристів "Волинь" на загальних зборах Т-ва в 1966 році. Головою того Комітету вибрано пані М. Михайлов, а засутиницею п. М. Прончук, членами того Комітету є такі пані: Т. Тополевська, К. Нитищук, М. Прихощко, М. Пелешок, К. Бондарчук, Т. Полякіна, Г. Погайдак, Г. Онуфрійчук і М. Шумік.

Зорганізоване жіноцтво при Т-ві "Волинь" обслуговує гостей на всіх імпрезах, які проходять з повними матеріальними успіхами. За одержані гроші з таких імпрез, Т-во видає корисні книжки. Жіноцтво не тільки приймає жвавий уділ в імпрезах, але жінки відвідують по лікарнях хворих, помагають бідним. А Т-во "Волинь" щороку влаштовує для Жіночого Комітету окрему гостину, як вияв подяки для них за їхню працю.

Закінчення. Коли хоч на хвилину затриматися й поглянути на 20-літній пройдений шлях праці Т-ва, то цей шлях не був легкий. Все випадкове творилося майже з нічого. Ми були новими емігрантами на чужині, в наших

кишенях були перші тяжко зароблені центи, які треба було вилавати на папір, на пошту. А скільки треба було віддати свого вільного часу для тієї праці, то того ніхто ніколи не порахує. В таких важких умовинах постав перший Ініціативний Гурток Волинян, в таких самих умовинах постав пізніше Інститут Дослідів Волині, Товариство "Волинь", а ще в більш несприятливих умовинах ми почали видавати книжку "Свята Почаївська Лавра". Мало було тоді тих, що бажали нам помогти в праці, але було багато тих, що стояли від тієї праці остроронь. Були й такі, що намагалися їй пошкодити. Але все це проминуло й залишилося за нами. І помимо того всього, доля була ласкава до нас, а Бог допоміг нам перемогти всякі труднощі. Тепер Товариство "Волинь" святкує своє 20-ліття з великим дорібком, який видний Богові і видний також усім людям.

На цьому місці належить подякувати всім тим членам Товариства, які чимбудь допомогли йому в його праці. Подяка також усім жертвовдацям, передплатникам наших видань і мецентатам, що вони розкидані по всьому світі.

Товариство "Волинь" --- це невелика, але дуже ді-

Пані Н. Шаварська і адв. С. Радчук вітають від волинян Блаженнішого Митрополита Іларіона з 85-літтям

яльна організація; вона не рекламує себе, а працює тихо, але інтенсивно і циро; і нехай на скромна праця буде тією маленькою цеглиною до будови скарбниці української культури. Віримо, що добрі люди підтримають нашу працю, а майбутні покоління скажуть, що ми не прожили надармо нашого скитання, але і тут, на чужині, щось доброго зробили для своєї Рідної Землі.

Леся Українка

ПОДОРОЖ ДО МОРЯ

Процай, Волинь! процай, рідний куточек!
Мене від тебе долен'ка жене,
Немов од дерева одірваний листочок...
І мчить залишний велетень мене.
Передо мною килими чудові
Натура стеас — темні пуги,
Славути красної бори соснові
І Случі рідної веселі береги.
Спінеться краєвидів плетениця,
Розтопленим сріблом блищають річки,
То ж матінка-натура чарівниця
Розмотує свої стобарвиї нитки.

МИТРОПОЛИТ НІКАНОР

Дня 21 березня 1969 р. упокоївся в Бозі в Карлсруте, Німеччина, Блаженіший Ніканор, Митрополит УАПЦеркви на чужині.

Спочатку Митрополит Ніканор (мирське ім'я Ніканор Бурчак-Абрамович) народився 27 липня (ст. ст.) 1883 р., в селі Мізолі, коз. Ковельського повіту, на Волині. Предки Митрополита належали до духовного стану. Батько його, Нікандр, однак не був священиком, а дяком-учителем, бо хоч і мав закінчує семінарію, одружився з вдовою. Родина Нікандра Абрамовича мала багато дітей. П'ятою дитиною в родині був спочаток Владика. Не зважаючи на незаможність, Нікандр Абрамович старався, щоб усі його діти одержали відповідну освіту. Покійний Владика Митрополит вчився спочатку в початковій школі в Мізові, потім в духовній школі в Матіїові, а опісля в Волинській Духовній семінарії в Житомирі. В часі науки в семінарії належав до

тайної української громади при цій школі і був деякий час її головою. Після закінчення семинарії Ніканор Абрамович вчився ще в Київському Комерційному Інституті, а після висвячення в священики - в Київській Духовій Академії.

В сан ієрея був рукоположений 23 жовтня 1910 року в місті Володимири на Волині єпископом Володимиро-Волинським Фадеєм. Священиче служення проходив спочатку в селі Біличах, а в 1912 році, на власне бажання, перенесений був на парафію в с. Тишковичі на Володимирщині, звідки під час першої світової війни в червні 1915 р., був евакуйований до Житомира. В Житомирі залишається до 1919 р. Тут він займався опікою над біженцями й був призначений опікуном біженців на Волині. Це становище займав до 1918 року. В часі української державності провадив у Житомирі організацію українського церковного життя та був Волинським губерніяльним інструктором народної освіти. Тут також був він діяльним членом Братства св. Спаса, що ставило одним із своїх завдань --- відродження українських традицій в Православній Церкві. В Житомирі в 1918 р. редактував культурно-освітній місячник "Світєць", а в 1919 р. був співредактором часопису "Громадянин". В тому ж році написав брошурку "Просніта на селі".

Врятувавшись від рострілу більшевиками, в літі 1919 року залишив Житомир і подався до села Сільце на Володимирщині, куди був призначений настоятелем парафії. В новозорганізованому тоді Володимирському Духовному Управлінні стає свящ. Н. Абрамович секретарем і розгортає широку діяльність. З ініціативи свящ. Н. Абрамовича і з благословення правлячого тоді Волинською єпархією Єпископа Діонісія, лізішого Митрополита Варшавського, в днях 3-8 жовтня 1921 р. в Почаївській Лаврі відбувся Волинський Єпархіяльний З'їзд, головою якого був обраний о. Н. Абрамович, який між інш. під час цього з'їзду відправив в Почаїв першу Службу Божу українською мовою. Це була перша Служба Божа українською мовою в тій частині Волині, що опинилася під Польщею.

Гострий меморандум Володимирського Духовного Управління до Синоду Православної Церкви в Польщі про необхідність українізації Церкви спричинився до закриття цього Духовного Управління й покарання його керівників. Не зважаючи на це, о. Н. Абрамович, що в 1924 р. одержав сан протоієрея, проводить далі активну працю в напрямі українізації Церкви. У зв'язку з цим та на вимогу противуїнських чинників, вища духовна влада розпочала слідство проти Н. Абрамовича, що тривало понад два роки і було

Бл. п. Митрополит Ніканор

закінчено в лютому 1927 р. виправданням його від усіх обвинувачень.

Коли ж українське громадянство почало вимагати від вищої церковної влади висвячення прот. Н. Абрамовича на Єпископа, Синод у березні 1928 р. заслав його до Дерманського монастиря, нібито за церковну несубординацію, бо він і далі продовжував відправляти Служби Божі українською мовою. Повних три роки перебував прот. Н. Абрамович у заточенні в монастирі й був звільнений після того, як і в монастирі піднісся рух за українізацію Богослужень, спричинником чого церковна влада вважала прот. Н. Абрамовича.

Звільнений з монастиря прот. Н. Абрамович був призначений настоятелем православної парафії в осаді Киверці біля Луцька, де фактично він і зорганізував ту парафію. Живучи біля Луцька, що в той час став осередком українського православного церковного життя на Волині, прот. Н. Абрамович приймав живу участь в працях Луцької підкомісії перекладу Святого Письма й Богослужбових книжок на українську мову та був членом Т-ва ім. Митр. Петра Могили.

На неодноразові домагання населення Мізова, рідного села спочилого Владики Митрополита, прот. Н. Абрамович з днем 1 квітня 1934 року був пересений на парафію в цьому селі. З 26 жовтня 1935 р. прот. Н. Абрамович був призначений благочинним другого деканату Ковельського повіту. В часі перед другою світовою війною він перевін повну українізацію церковного життя в своєму деканаті. В тому ж селі він перебував першу окупацію Волині совєтською владою в роках 1939-1941.

Коли після звільнення українських земель від большевиків настала можливість відновлення церковного життя на центральних і східніх землях України та постало питання про конечність висвячення нових єпископів, одним з перших кандидатів на єпископа став прот. Н. Абрамович. З благословення Митрополита Варшавського Діонісія, звершика Православної Церкви, в складі духовенства якої знаходився прот. Н. Абрамович, в Пінську на Поліссі, 9 лютого 1942 р. відбулася хіротонія прот. Н. Абрамовича на єпископа, що перед тим прийняв чернецтво і став архимандритом. Звершили хіротонію Архиєпископ Олександр Пінський й Полікарп Луцький і Ковельський та Єпископ Юрій Берестейський. Владика Ніканор був висвячений для Києва, куди прибув 13 березня 1942 р. 19 березня 1942 року репрезентантами УАПЦеркви в Києві, в наслідок бажання віруючих і чоловічих органів УАПЦеркви в Україні, Єпископові Ніканору було передано зверхність і представництво цієї Церкви. Одночасно, у зв'язку з забороною окупаційною владою діяльності Всесукраїнської Православної Церковної Ради, склад її було включено до Вищого Церковного Управління при Єпископові. За час перебування Владики Ніканора в Києві, було ним висвячено для Української Автокефальної Православної Церкви 8 єпископів, 187 священиків і організовано лише на самій Київщині 580 українських православних парафій. Постановою Собору Єпископів 17 травня 1942 р. Владику Ніканору було возведено в сан Архиєпископа Київського й Чигиринського. Вікарним Єпископом — помічником Владики Ніканора у той час був Єпископ Переяславський Мстислав.

Діяльність Владики Ніканора проходила в Києві в дуже тяжких умовах воєнного часу, при повній недоброзичливості, а то й ворожості окупаційної німецької влади до УАПЦеркви й самого Владики Ніканора. Не зважаючи на це все, Владика Архиєпископ Ніканор керував церковним життям, відвідував парафії і ніс духовну опіку вірним УАПЦеркви. Справно, під керівництвом Владики Ніканора, працювало тоді в Києві Головне Церковне Управління.

На III Соборі єпископів в Луцьку в жовтні 1942 року, що був фактично заборонений окупаційною німецькою владою, й офіційно відбувся як нарада єпископів, Владика Архиєпископ Ніканор був уповноважений, разом з Владикою Мстиславом, перевести переговори з Митрополитом Алексієм, який очолював так зв. автономну Православну Церкву в Україні. Ці переговори відбулися в Почаєві 8-го жовтня 1942 р. і закінчилися підписанням Акту про об'єднання роздільних Церков. Проте, об'єднання це не здійснилось через спротив проти нього частини автономного єпископату й духовенства та німецької влади в Україні.

Жертвенна праця Архиєпископа Ніканора була достойно оцінена всіма верствами українського громадянства. Зокрема необхідно півести факт відношення до діяльності Архиєп. Ніканора населення рідного села його Мізова, управа якого надала Владиці "почесне громадянство села Мізова" і селянський наділ сім гектарів землі, виставивши про це спеціальну грамоту з датою 28 серпня 1942 року.

25 вересня 1943 р. Вл. Архиєпископ Ніканор був змушенний залишити Київ і податися на Захід. Після короткого перебування на Волині, виїхав на запрошення Митрополита Діонісія до Варшави, де перебував під його опікою та брав активну участь у Соборі єпископів УАПЦеркви, що відбувся там у березні-квітні 1944 р. Пізніше через Словаччину прибув у 1944 році до Німеччини. Після закінчення війни, з 1945 р. оселиться в Карльсруге, де проживав до самої своєї смерті.

Постановою Собору єпископів УАПЦеркви в Мюнхені 15 травня 1947 р. Владика Архиєпископ Ніканор був обраний Заступником Митрополита і Головою Собору єпископів УАПЦеркви, а Собор єпископів УАПЦеркви в Парижі 15 вересня 1952 р. йому надав титул Митрополита УАПЦ. Митрополит Ніканор очолив УАПЦеркву і 28 жовтня 1953 р. постановою надзвичайного Собору УАПЦ в Парижі надано йому титул "Митрополита УАПЦ на еміграції".

Покійний Митрополит Ніканор очолював УАПЦеркву на еміграції 16 років і 5 місяців. Уесь цей час, не зважаючи на похилий вік і поганий стан здоров'я, Митрополит Ніканор жертвенно керував кораблем УАПЦеркви в склад-

них умовинах на чужині. Однією з головних його цілей було досягнення єдності серед православних українців. Важливі постанови в цій справі були прийняті на пропозицію Митрополита Ніканора на Митрополічій Раді, з участю Свящ. Синоду і голів Генеральних Церковних Управлінь в Європі, засідання яких відбулися в Парижі 7 серпня 1955 р. Найважливішою подією за часів перебування Митрополита Ніканора зверхником УАПЦеркви на чужині був безперечно Собор УАПЦеркви, який відбувся в днях 16-18 грудня 1956 р. в Карльсруге. Цей Собор відбувався під головуванням Митрополита Ніканора і прийняв ряд важливих постанов, більшість яких була запропонована Митрополитом Ніканором, а зокрема Собор затвердив новий статут УАПЦеркви на чужині. Собор був добре підготований й зразково проведений, в чому була велика заслуга Покійного Митрополита.

З неослабленою енергією керував Митрополит Ніканор справами УАПЦеркви майже до останніх днів свого життя, цікавлячись кожною діллянкою праці в Церкві та ведучи дуже широку кореспонденцію. Коли йому дозволяли сили, брав участь в різних екуменічних зустрічах та до останнього часу в з'їздах нашого духовенства, останній з яких відбувся в травні 1968 р. Крім своєї архипастирської діяльності, як зверхника УАПЦеркви, Покійний Митрополит був від 1948 р. головою Богословсько-Наукового Інституту УАПЦ та ще зредагував "Богословський Вісник" ч. 2 за липень-грудень 1948 р. З появою журналу "Рідна Церква" з вересня 1952 р., очолював, як Митрополит УАПЦ, його редакційну колегію, завжди будучи дорадником його редакторів. Під редакцією Покійного Митрополита Ніканора вийшов у 1949 р. Служебник, а в 1950 році Часослов, спочатку виданий на циклостилі, а потім виданий друком.

Крім цього, Покійний Митрополит Ніканор написав і видав свою працю "Догматично-канонічний устрій Вселенської Православної Церкви", "Наши могили" (інструктивні вказівки до розкопування курганів), "Культ предків на Волині", "Історія Дерманського монастиря", "Старі церковні звичаї на Волині" та ряд інших, що їх друкував під різними псевдонімами і в різних журналах. Його перу належить також ряд глибоких змістом різдвяних і великородніх послань. Ряд його праць лишилися недрукованими, серед яких деякі взагалі загинули в часі лихоліття на наших землях.

Поховано Владику, згідно з його останньою волею, на центральному міському цвинтарі в Карльсруге.

Вічна Пам'ять Дорогому Архипастиреві!

Інж. М. Бойко

ДОСТОЙНА ПАМ'ЯТЬ ПРО МИКОЛУ ТЕОДОРОВИЧА

Автор "Историко-Статистического описания церквей и приходовъ Волынской епархії", що була видана в Потоцькій 1888-90 рр. в 5-ох томах, Микола Теодорович, учитель Духовної Семінарії в Крем'янці, зробив неоцінну послугу Волинській землі, бо в цій праці щось сказав про кожну парафію, село, а навіть хутір. Всі 5 томів складали автохтони, всюди, подані всі можливі джерела, отже цю працю слід уважати документальною, одиноким збірником першоджерельного матеріалу.

XVIII століття було рухом майже в усіх народів "записувати все минуле" та видавати збірниками; серед українців це зробив Теодорович від "малої батьківщини", а М. Грушевський від Великої. Кілька видатних імен мала і Галичина. Синод Російської Церкви 19 травня і 6 жовтня 1850 р. зарядив збирати всякі історичні матеріали по єпархіях в Україні. По якомусь часі були зібрані матеріали з терену Харківщини, Чернігівщини, Катеринославщини та інших. Розпорядження прийшло на Волинь 21 жовтня 1850 року до архиєп. Арсенія, приблизно такого змісту: "Обер-прокурор прислав до св. Синоду на розгляд справу опису церковних парафій з метою кращого вивчення історії церкви, в якій поручає почати збирати всі можливі матеріали; просив це зарядження подати до відома єпархіальним владикам. Опрацювання матеріалів поручити особам, що мають до цього здібність, або духовним установам без окремого винагородження. Кожна консисторія має повідомити про хід справи".

В цій інструкції були намічені питання, по яких збирати та опрацьовувати сирі матеріали, з них головніші такі:

1. Початки релігії й віри.
2. Коли основано єпархію (парафію).
3. Порядок єпархіальних архиєреїв.
4. Монастири.
5. Собори помісні й загальні.
6. Праведники, що спочивають по монастирях.
7. Чудодійні ікони.

8. Релігійність селян, молитви, пости тощо.

Волинський архиєрей повідомив про це 1-го лютого 1850, а 27 лютого 1850 Волинська Духовна Семінарія розглянула справу і поділила функції опрацювання матеріалів, як слідує:

1. Професор церковної історії Н. Уводський — поширення християнства.
2. Проф. церк. історії К. Жикович — опис монастирів.
3. Проф. А. Добротворський — помісні собори.
4. А. Пурієвич — звичаї та все місцеве.

Всі ці чотири особи складали гейби комітет. Але по якомусь часі, силою різних умов всі ці особи залишили працю в Духовній Семінарії. Перші два помістили зібрані матеріали у "Волинських єпархіальних відомостях", а друга двійка не зробила нічого.

Основування "Волинських єпарх. від." 1867 р. значно покращало справу, бо заінтував зв'язок із населенням і можна було робити заклики, друкувати матеріали, їх доповнювати. Участь в цій праці взяли десятки осіб, як от: сам о. А. Сендульський написав 39 описів церковних громад, а всі інші разом дали 17 описів, але це була краплина на 1850 поселень по всій Волинській єпархії.

В кінці 1883 р. вчителі Волинської Духовної Семінарії Ф. Ліберовський і Д. Полянський запланували видання "Пам'ятна книжка для волинського духовенства". Згідно їх плану щорічно повинен появлятися том гейби доповнення до першого видання п.н.: "Адрес — Календарія Волинської Єпархії". Цей проект був одобреній духовною владою. На заплановане видання було зібрано 800 руб. Але згодом обидва ініціатори перемістилися поза межі Волині, а урядовці Волинської Духовної Консисторії видали в 1802 р. на 593 сторінки "Статистическое сведеніе о приходах Волынской епархії" і як додаток до книги "Дев'ятисотлітіє Православия на Волыни, 992-1892".

Врешті в 1882 р. дирекція Дух. Семінарії просила М. Теодоровича зайнятися тією справою. Йому передано деякі зібрані матеріали. Теодорович подав заголовок збірника, що ми згадували і він був одобреній церковною владою. Але ще перед тим автор принагідно збирав матеріали і був ознайомлений зо справою. До цього він ще груптовно використав "Архів Юго-Западної Росії" (України) та "Опис актових книг Київського центрального архіву". Теодорович 15 разів повторював заклик у "Вол. єпарх. вед" і на них прислали описи парафій різної вартості 135 священиків. Перший том описував повіти: Житомирський, Новоград-Волинський, і Овруцький. Том вийшов слабо і мав характер "шабльонових" статей; том 2, пові-

ти Рівенський, Острозький і Дубенський містив матеріал глибше опрацюваний.

Як сам автор твердить, у цій праці дуже помічними були "Церковні літописи", які зарядив вести по парафіях архиєп. Агафангел з 1867 р. згідно поручення Синоду з 12. 10. 1866 р. Але до ведення таких літописів не було належного зрозуміння і консисторія мусіла повторити зарядження в 1892 р. Майже 80%, вели такі літописі, які до першої світової війни зберігалися в Волинському Музеї Старовини в Житомирі. Донідник "Житомирський державний архів" 1961 р. не подає про ці літописи нічого; могли загинути під час обох воєн, або були вивезені до московських архівів на північ. Сподіваємося, що чужа влада їх таки заховала, бо вони були живою історією християнської України.

Микола Теодорович у вільній Україні повинен бути від Волинської землі по смерті нагороджений належним пам'ятником за майже епохальну працю для добра Волині, яку він віддано любив і в кількох місцях згаданої праці боліє над забороною рідної мови.

ВОЛИНЬ

Небо катували блискавиці,
З тріском рвали радісні громи,
А мені вчувався брязкіт криці
І пожеж розгнівані дими.

На станції напис: "Берестечко".
Мов козацька шабля, Стир блищить.
Загойдалась мавка на вервичках,
Лісовик підняв зелений щит.

Десь Лукаш блука, згубивши спокій,
По старих, задуманих лісах.
Я вслухаюсь в обережні кроки
Сонячного променя. Ось птах

Стрепенувся. Ні, не птах — жар-птиця
Принесла багаття на крилі.
На узлісся вибігла ялиця,
Щоб вдихнути запахи ріллі.

Усміхнулись синьо тихі плеса
Таємничим поглядом глибин.
І встають над світом очі Лесі —
Голубі та сині, як Волинь.

Данило Кулиняк

З НАГОДИ 70-РІЧЧЯ БОРИСА ТЕНА

Микола Васильович Хомичевський здобув собі почесне місце в історії української культури. Відомий в літературі під псевдонімом, як Борис Тен, передав українському народові цілий ряд найвизначніших творів світової літератури. Ми подаємо нижче з незначними скороченнями статтю про Миколу Васильовича Хомичевського, яка з'явилася у українському журналі "Наша культура", що виходить у Варшаві. Автор статті аспірант інституту мистецтвознавства Дмитро Степовик пише:

"Борис Тен. Познайомився я з найбільшим українським перекладачем античного письменства на одному літературному вечорі в Житомирі. Уявлявся мені до цього кремезним, заглибленим у себе мислителем, далеким від усіх сьогоденних проблем.

Кремезністю своєю виправдав мою уяву. Але замість очікування суровості — побачив сімдесятнього Тена м'яким, лагідним і простим. Особливо впадала в око його голова: кругла і якась могутня, оточена ореолом срібного волосся — наче "Мислитель" Огюста Родена. Жила в ньому енергія думки і праці, которая буває у людей наполегливих, сильних духом.

Його справжнє ім'я Микола Васильович Хомичевський. Борис Тен — літературний псевдонім — походить від старої грецької назви Дніпра.

Народився на Волині, далеко від Дніпра, у славному селі Дермань, де 1601 року була відкрита перша в Європі сільська друкарня. Могутній вплив Острога з його академією позначився на всій історії цього дивовижного села. З Острога і Дерманя линуло світло науки й культури по всій Україні. Відблиски його — і в нашій добі.

Микола Хомичевський ріс та виховувався, сказати б, в оточенні порівняльного мовознавства. У школі Дермані 25 літ вчителювала його бабуся, кілька років — мати, викладання в школі велося російською мовою. Вчитель Миколин близькуче знати німецьку мову, а дядьки вміли розмовляти англійською та французькою. В Дермані мешкало багато людей чеського і словацького роду, а в тому селі лунали, поряд з українською, ці дві слов'янські мови. У школі чудово було поставлено викладання грецької мови й латини, котрі хлопець найбільше любив.

У Житомирській гімназії, а потім в педагогічному інституті цього міста, куди Микола Хомичевський приїхав з Дерманя, він почав перекладати разом із своїм товари-

шем Євгеном Кудрицьким "Діялоги" Платона. І треба ж було трапитися, щоб про цю інню роботу довідався професор Київського університету Микола Зеров. Приїхавши до Житомира, він доручив Хомичевському перекласти кілька уривків з "Іліади" Гомера і поезій французьких "верлібрістів", поетів-довників Поля Верлена. Микола виконав замовлення Бліскуче. У першій українській "Хрестоматії західноєвропейських літератур" він підписувався ім'ям — Борис Тен.

У молодого Хомичевського було мало попередників у галузі саме такого перекладу. Він ішов сам, відішукуючи в рідній мові ті слова-струни, які бриніли б totожно щодо оригіналу. Навіть переклад Івана Франка з Софокла, як наприклад "Цар Едіп", хибували на перелюцовання, не точну передачу ритмічних та смислових нюансів. Надто важко було "перевести" метричну систему віршування, характерну для грецької поезії, у нашу, силаботонічу.

Борис Тен перший преборов усі труднощі. В перекладі Есхілового "Прометея", здійснений 1929 року, виявився його дар пристосувати, помирити дві системи віршування, і точно зберегти образну довершеність геніяльної трагедії Есхіла. Впродовж 30-х і першої половини 40-х років Микола Васильович Хомичевський здійснив цілий ряд прекрасних перекладів з Олександра Пушкіна, Віктора Гюго, Адама Міцкевича, Фрідріха Шіллера, Вільяма Шекспіра, Юліуша Словацького. Але здійснювати свою найбільшу мрію — перекласти українською мовою великих класиків античного світу — прийшов йому час після закінчення другої світової війни.

Він любить своє місто Житомир, ніколи не залишає його надовго. Живе у простій українській хаті з маленьким городом і садком. Причілкове вікно його кабінету виходить на південь. Лагідна дружина, філолог-син, доброзичливі сусіди — атмосфера, в якій працює Борис Тен.

За 20 літ його скромною хатою пройшли Гомер, Арістотель, Платон, Вергілій, Софокл, Евріпід. Безсмертна галерія колосів у хітонах або полотняних рубицях. Неквапливий Борис Тен у своїй перекладницькій роботі, але поет, і твердий. Він переміг не один поріг кам'яний, що добився перед тим його волею. На те він і Борис Тен. Шість років гомонів із сліпим кобзарем древності, з Гомером. Обмірковували, як бринітиме "Одіссея" на Дніпрових берегах мовою козацькою. Шість років перекладав "Одіссею".

Багато часу забрала одна лише підготовча робота. Перечитав Василь Хомичевський усі переклади твору на сучасні мови, порівняв їх з оригіналом. Провівши такі порівнення

пняння, класифікував усі відхилення, що траплялися у перекладах. Треба було знайти найдосконаліший текст "Одіссеї" старогрецькою мовою. Таким виявилося паризьке видання поеми, здійснене Бераром. В ньому були цінні коментарі. Але й до Берарового видання Хомичевський поставився критично: не пішов за його композицією, не взяв на віру усі його примітки й коментарі.

Щоб краще уявити епоху легендарної подорожі Одіссея, Борис Тен перечитав чимало історичних джерел. Тоді стали очевидні похибки навіть такого непересічного тексту, як переклад "Одіссеї" Жуковським російською мовою. Слова "цар" і "раб", що зустрічаються в перекладі Василя Жуковського, Борис Тен поминув, а вжив "воладар", "войн", бо рабства в епоху Гомера ще не було. Неточно перекладені попередниками ряд епітетів і омографів — Борис Тен і на це зважив. (Наприклад, слово "вбивця" і "гонець" по-старогрецькому бринять і пишуться однаково, а істину відкриває контекст).

А як пристосувати ритмічне звучання поеми до української мови? Справитися з гексаметром не так легко, як іноді здається. У метричній системі віршування виразності досяглися шляхом подовження або скорочення голосних звуків, у силабо-точній системі — наголосами й інтонаціями.

Багато разів вслухався Борис Тен у те, як декламував уривки з "Одіссеї" вірменський актор Сурен Кочарян. Щось мережив у книжці, похитував у такт головою. Радився з актором. Записав на магнітну плівку Кочарянову інтерпретацію "Одіссеї". А вдома, в Житомирі, прослуховував ще і ще. Врешті-решт, знайшов, де слід робити паузи, перебої, як поводитися з цензурою, наголосами, щоб було вірно, як у Гомера, і прекрасно, як у Кочаряна. Пощастило уникнути ритмічної кострубатості — вся поема б'ється як здорове, молоде серце. Він некопіював пауз оригіналу, що пристосовані до метричної системи. Робив свої власні. Борис Тен не без підстав вважає, що українська мова на диво багата інтонаційно, поминаючи всі інші її козирі. На ній порівняно легко перекласти з усіх мов, бо вільний порядок слів, розмаїтість інтонацій, модуляції наголосів дозволяють точно і струнко перекладати суворе, ніжне, патетичне, — усі барви поетичного вислову.

24 пісні "Одіссеї", кожна з них — ціла поема, не брініли б так філігранно, якби автор перекладу не опанував найбільший скарб народу — його мову. І якостям мови, і якостям перекладача вдячні читачі "Одіссеї", що вийшли у світ в Києві 1963-1968 років.*

* Накладом всього 4000 прим. — Редакція "ЛВ".

А на околицю Житомира надходять листи із запитанням: "Коли читатимемо по-нашому "Іліяду"? Не легко відповідати на них Миколі Хомичевському. Бо хоч половина другої поеми Гомера вже перекладена, але до кінця ще далеко. Бо працює він не тільки над перекладом "Іліади". До 200-ліття від дня народження Івана Котляревського готується видання "Енеїди" Вергелія поряд з "Енеїдою" нашого великого письменника.

Ідути в нашу літературу знаменіті античні клясики — ступають повільно, але вірно землею українською. Промовляють до людей словами красними, мовою відбірною. Сіють мудрість свою у ґрунти наддніпрянські. Радіють, що в новім світі не забуто і їх, лицарів гуманізму і краси.

У тихій житомирській хаті чоловік, схожий на Родено-вого "Мислителя", вилізує їм довірочні пашпорти. І щойно з'явиться серед нашого товариства ще одна величава постать античного клясика з пашпортом Бориса Тена, ми з любов'ю в серці згадуємо хатину край міста і славного пашпориста в ній — Миколу Васильовича Хомичевського".

Ф. Кострицький

РУІНА ВОЛИНІ ПРИ КІНЦІ XVII І НА ПОЧАТКУ XVIII СТОЛІТЬ

У другій половині XVII століття Волинь і вся Правобережна Україна представляли собою руїну. На цих просторах при кінці 40 років провадилась поміж нашим народом і татарами, турками, а особливо Польщею тяжка боротьба. Найтяжчі війни поміж польським військом і нашим козацтвом відбувалися на півдні Волині, біля Пиливець (1648), Збаражу (1649) та Берестечка (1651). В році 1648 Польща була висмала в сторону Пиливець проти повстання нашого народу могутнє військо, яке, проходячи шляхом через Теофіполь, нищило та грабувало наше селянство.

Нищили також Волинь і татарські орди. Після Зборівської угоди військо Кримського хана зруйнувало Крем'янець, Остріг, Заслав, Базалію та її довколишні села. Населення частинно було забране в полон, частинно винищене¹. Літописці того часу згадують, що польське військо, яке проходило по шляху через південну Волинь року 1651-го від Крем'янця до Любара, бачило кругом попалені безлюдні села².

При кінці 1653-го року на Волинь напали татарські орди з-під Жванця. Цілий край від Прип'яті до Львова палав у вогні та був облитий кров'ю. Татари захопили тоді до полону багато наших селян³). Прийшовши до села, вони непомітно підпалювали стоги, стодоли й хати. І коли починається переполох, кидалися на людей. Хто боронився, тих вбивали, а потім грабували різне добро: худобу, коней. Найголовнішою здобиччю татар в той час був ясир — бранці. Тому вони хапали і в'язали найздоровіших чоловіків, жінок, хлопців і дівчат. І так міцно пов'язаних сирівцями гнали їх широкими українськими шляхами в далекий Крим. Мало хто витримував цей шлях. Багато змирали від голоду, спраги і тяжких знуниць.

У грудні 1666 року татарський відділ розбив під Бравловим польське військо, вірвався на Волинь і підійшов до Ляховець. В околицях Вишнівця та Збаражу татари взяли до полону багато людей. Старих та дітей забивали, а здібних до праці забирали до полону. Одночасно другий татарський відділ прорвався через Білу Церкву на Полісся, а звідти в південну Волинь, Пройшовши через Полонне та Лабунь, він біля Межибожа об'єднався з першим⁴).

У червні 1667 року татарські орди несподівано з'явилися в районах Вишнівця-Збаража, знищили села та взяли до полону 8064 чоловіків та жінок. Після вони прорвалися в околиці Заслава і там затрималися протягом двох місяців — липня і серпня, а їхні окремі віddіли нападали на Остріг, Дубно, Вишневець та Збараж. У вересні відділ Галги-Султана біля Підгаєць знищив села та забрав людей до полону⁵.

В році 1672 військо султанської Туреччини захопило Кам'янець і звідти прорвалося на Волинь. І там на кордоні провадило війни з Польщею, які продовжувалися аж до 1699-го року. Під час тих воєн Волинь пережила страшне спустошення, а особливо волинські міста та містечка, як: Крем'янець, Збараж, Вишгород, Ямпіль, Ляховці, Лешнев, Заслав, Кунев, Славута та Лабунь. Найбільше спустошення робило військо Річісполітої, яке в деяких містах або селах затримувалося на літнє або зимове перебування. На лідставі історичних відомостей, в селі Прибитках, Веледницької волости, Овруцького повіту кватирувало 10 польських уланів і з дня 23 листопада 1686 року до дня 25 червня 1687 року, цебто на протязі 8 місяців вони були на утриманні селян, і кошт утримання їх виніс 1056 злотих і 10 грошей. Віл в ті часи коштував 30-40 зол., а баран — 3 зол., а нова свитка бзол. В тому селі Прибитках було тільки 12 господарств, отож в середньому те утримання польських уланів кожно-

му господарстві коштувало не менше 87 золотих, що представляло на ті часи вартість пару волів.⁶⁾

В наслідок цього багато міст, а особливо сіл було знищено, а залишене селянство переживало велике страждіння. В 1651 році прийшов голод. Тоді четвертина житньої муки коштувала 120 золотих. Люди живилися дубовим жолуддям, ішишками та корою з дерев, а також кропивою та іншими травами. Через це люди масово вмирали.⁷⁾

В деяких селах, хоч і жили люди, але не було живого панциаря для обрібки поля. І так в селі Малих Жабокриках в 1710 році було 18 господарств, з яких 15 не мали ніякої худобини, а 3 господарства мали по одному коневі. В селі Медесівці в 1717 році було 17 господарств і з них тільки три мали по одному коневі, а в селі Митинцях на 27 господарств було тільки 10 волів.⁸⁾

І в такій нужді бідне волинське населення було змушене відробляти ще й панщину польським магнатам. І польські магнати робили всі заходи, щоб забезпечити свої маєтки робочою силою. Було багато випадків, коли селяни таємно вночі складали своє убоге майно й втікали від одного пана до другого, шукаючи щастя. В такий спосіб року 1708-го селяни з села Пинного, Луцького повіту, повтікали до села Кузьківців, Крем'янецького повіту.⁹⁾

Виконання панщини та повинностей в панських маєтках були докладно визначені для кожного селянина. І так, напр., в селі Милостові, Луцького повіту, в році 1704 від кожного господарства селяни протягом року відбували панщину по 3 дні на тиждень, що винесло для всіх селян того села 156 днів на рік. Також селяни, крім згаданого, були змущені охороняти панський маєток від дня св. Мартина (11 листопада) до дня св. Юрія (23 квітня) та ремонтувати панські млини, греблі, мости, коршми.

Відбували селяни також так звані "шарварки" та різні повинності, як "горітчані" та "млинові".¹⁰⁾

На півдні Волині в першій половині XVIII століття селяни відбували панщину в залежності від кількості землі. Наприклад, при передачі маєтку в селі Малих Жабокриках, Крем'янецького повіту, графинею Тарновською шляхтичу О. Гуровському від 13 травня 1710 року, було визначено кількість днів панщини та інші повинності селян. В згаданому селі нараховувалось 15 господарств, з яких 6 господарств відбували панщину по 3 дні на тиждень, а 8 — по 2 дні, 1 — по одному дніві. Крім того, кожне господарство повинно було виготовляти по 3 мотки пряжі, давати по 4 осьмачки вівса, по двоє гусей, по 5 курей і

по 5 яєць. Все це оцінювалось сумою 8 золотих та 9 грошей, а в переведенні на дні панщини - - 33 дні.¹¹⁾

Кожен селянин мусів з волами, кіньми, серпом або кошою з'являтись у визначені дні у фільварок, щоб відробити свою повинність — панщину. На таку панщину треба було виходити ще вдосвіта, а повернатися з неї пізно увечері. Під час праці нагляд над селянами виконували панські поспілаки. Вони лаяли селян, а навіть били.

На Волині, крім соціально-економічного гноблення в ті часи, український народ переносив і жорстоке національно-релігійне гноблення. Польська шляхта в спілці з Католицькою Римською Церквою та відступниками від Української Православної Церкви — єпископами І. Потієм, К. Терлецьким та Д. Балабаном запровадили церковну унію з Римом й примушували селяни-волиняків приймати чужу ім' католицьку віру. Польські пани, за допомогою Ватикану, заходами жорстокого примусу насаджували в Україні католицизм, провадили політику примусового ополячування волиняків, глумилися з української мови й культури, намагалися духовно поневолити український народ та роздерти його.

У році 1700 І. Потоцький примушував своїх підданих волиняків приймати унію під загрозою штрафу і покарання.¹²⁾

І. Потоцький в справі прийняття унії видав такого наказа: "Всякого же упорного й непоминаючого унії, — писав Потоцький в своєму наказі, — приговорюю цим к заплаті штрафу в сто гривень і крім того й тяжкій кари".

Князь Януш-Антоній Вишневський 2 вересня 1702 року видав спеціальний універсал, в якому під загрозою смерті зобов'язував православних священиків та волинське селянство "виказувати послух в обрядах та духовних розпорядженнях" уніяцьким єпископам. Він вітав православних священиків та волинське православне селянство з тим, що "небесний Керівник скотів склонити серця й душі до цього часу від'єднаних з об'єднанням з римською церквою. Він радив усім монахам, а особливо священикам бути слухняними уніяцьким єпископам та не вілазити "з святого ярма".

Того, хто не приставав до унії, оголошували поза законом. Пан мав право його продати, пограбувати і навіть безкарно вбити. Споконвічні рідні православні обряди: хрещення, одруження, похорон тощо повинні були здійснюватися лише з дозволу уніяцьких зрадників та панів. Православні ховали померлих вночі. Шляхта й магнати

примушували селян хрестити своїх дітей лише в костелах.¹⁵⁾

Не зважаючи на всі переслідування, православне населення Волині не цуравося своєї рідної віри. Деяка частина української шляхти зрадила свій народ, пішла під зверхність Риму й стала уніятами, але селянство в усіх відношеннях зберегло вірність своїй старій віковічній православній релігії, і волинське селянство ставило активний опір окатоличення себе і за зброєю в руках новстало в обороні святої рідної православної віри й проти польсько-шляхетського панування.

Перші збройні виступи волинського селянства припадають на початок XVIII століття. У кінці 1708 року в районі м. Межиріча вже діяв повстанський загін, якого очолював межиріцький міщанин Грицько Пащенко. Цей загін недалеко від Межиріча розгромив маєток шляхтича Гурського.

Але вже перед тим в роках 1702-1704 на чолі отаманів Палія й Самуся вибухло повстання і 30 серпня 1702 року каштелян Волинського воєвідства Ф. Ледуховський повідомив польську шляхту, щоб була обережною, бо вибухло повстання, а на чолі його стоїть Самусь, горожанин міста Богуслава.

22 жовтня в місті Дубні польська шляхта із своїм військом вирушила проти повстанців в напрямку міста Заслава. Це військо під м. Бердичевом зустрілося з українськими повстанцями й в тяжкій боротьбу було зметене з обличчя землі.¹⁵⁾

Зимою 1702-1703 років, перед католицьким Різдвом 24 грудня (нового стилю) волинські повстанці ввірвались до міста Константинова і в селі Високій Погорілій знищили маєток та забрали корови, коні, вівці й свині. А в січні 1703 року в районі Межибожа-Сatanова 3.000 повстанців знищили шляхту й їхні маєтки.

По деякому часі повстання селян-волинянів було припинене, а це тому, що на Волинь прибуло коронне військо з Польщі, а до помочі йому в боротьбі з повстанцями були приєднані хоругви військ польської шляхти з Волині, Йосифа та Якуба Потоцьких, Януша Вишневецького та князів Любомирських.

Такий ось час страхіття та руйну перебули наші брати та сестри на рідній Волині. І від того часу минає вже два з половиною століття. Та пам'ять про те все живе й вічно житиме в серцях нашого народу, а особливо в розсіяних братів та нащадків -- волинян у вільному світі.

Волинський народ протягом віків самовіддано боро-

шив свою святу православну віру, рідну мову, культуру та народні звичаї. Непримиримість волинян до ворогів їх героїзм іссяк будуть прикладом для всіх нас, сущих у вільному світі.

-
- 1) Н. П. Костомарів. Богдан Хмельницький. Спб., т. IX, кн. IV, 1904 р., ст. 649.
 - 2) Н. И. Костомарів. Указ соч., стор. 438.
 - 3) Н. И. Костомарів. Указ соч., стор. 547.
 - 4) J. Jerlicz. Op. cit., т. II, str. 112-114.
 - 5) Там також, стор. 117, 119, 148.
 - 6) Арх. ЮЗР., ч. VI т. I. Приложение, Київ, 1876, стор. 174-178.
 - 7) Нероцький, Указ. соч., стр. 116.
 - 8) Arch. Mn., Inv. 1729 A.
 - 9) А. И. Баранович. Magnatское хозяйство на Юге Волыни в XVIII в.
 - 10) Ю. І. Мережинський. Поселення феодально-кріоносницького гніту на Волині, т. XVI.
 - 11) "Ежегодник по аграрной истории", стр. 166.
 - 12) Н. Н. Батюшков. Подоляя, Спб., 1891, стр. 158.
 - 13) Д. Мордовцев, Гайдамаччина, Спб., 1870, стр. 46.
 - 14) В. Антонович, Исследование о гайдамачестве по актам 1700-1768 гг., стр. 7.
 - 15) Арх. ЮЗР., ч. III, т. II, Київ, 1868, стр. 460-461.

Володимир Боровський

ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОГО ПЛАСТУ НА ВОЛИНІ

Революція 1917 року захопила Волинь національно майже несвідомою. Тут траплялися тільки одиці, що знали "...Хто вони? Чий сини? Яких батьків? Ким, зацо закуті?"... Моя власна родина виразної української національної свідомості не мала, хоч мої батьки походили із селянського роду з Поділля. Мій батько від 1907 року працював на Рівненщині як медичний фельдшер, і це зв'язало мене із цією частиною української землі. У нас вдома вживалася як розмовна російська мова, хоч у кабінеті, в якому мій батько приймав хворих, висів великий плякат із світлинами Т. Шевченка та його могили, а також з вибором країцькіх поезій із "Кобзаря". Батько часто носив вишиту сорочку та розказував із захопленням нам, дітям, про "Наталку Полтавку", яку бачив під час відбування своєї військової служби у Василькові біля Києва. Малими також багато українських грамофонних платівок.

**З'їзд представників волинських "Просвіт" і громадських діячів
Волині та Галичини в м. Рівному в 1927 році**

На моого батька мав великий вплив поміщик із села Лядъковичі, Зигмунт Самойлович Копровський, що належав до школи Вічеслава Липинського тауважав себе українцем. Він жив "на віру" із простою українською селянською дівчиною, змушуючи її ходити в українському національному одязі. В нього можна було вже 1912 року дістати всі українські видання, що виходили в Києві та у Львові. За Польщі він також виховував своїх синів в українському дусі та був примістив їх в українській гімназії у Львові. Його ж жінка-українка це переробила і пристила їх у польській гімназії в Варшаві.

Коли у моїй родині не було виразної української національної свідомості (ми прямо тільки любили свій народ, його культуру та рідну землю, на якій виростали) - то це говорить про інших, які й цього не мали. Це було причиною, чому українське населення Волині не виникло відновідної активності у підтримці української визвольної боротьби 1918-20 рр., яка стала дійсним початком національно-культурного і політичного пробудження українців Волині.

Часи існування самостійної Української Держави в 1918-1920 роках південно промінули і ми очинилися під Польщею, але молодь за той час уже встигла по школах познайомитися з українською історією та літературою. Цього вже ніхто не міг з неї викоренити.

Під польським пануванням почали по повітових містах діяти українські культурно-освітні товариства "Просвіта". В них переважно перед вели емігранти з Великої України, які були змушені залишити рідні сторони, та колишні вояки Української Народної Республіки. Їхні заслуги в національно-культурному і політичному пробудженні Волині надзвичайно великі і дотепер належно не висвітлені та не оцінені. Впливи Галичини починають проявлятися пізніше.

**

У містечку Олександрія, де я виріс, від самого початку революції у 1917 р. почалася культурно-освітня робота. Почали її вояки російського Караченського полку, що стояв на відночинку у цьому містечку, виставою українських театральних п'єс ("Наташка Полтавка", "Кум мірошиник" та інших), а пізніше продовжував її аматорський театральний гурток, який також був і хором. Цей гурток не був ще тоді зв'язаний із Товариством "Просвіта" в Рівному, тільки від уряду одержував через неї дозволи на свої вистави. Праця цього гуртка-хору була дуже важливою в розвитку української свідомості в нашому містечку та мала великий національно-свідомий вплив на молоде

покоління. Особливо заслуженим провідником на цьому полі був полтавець Олександр Моркотун (загинув розстріляний більшевиками в Україні, коли таємно перешов був польсько-більшевицький кордон), колишній урядовець місцевої залізничної станції, що оженився в нашому містечку. Також активними і заслуженими були родини: Донгалюків, Якубовських, Семенюків, Грицюків, Остаповичів, Радчукув, Крисюків з Коптович та інші.

Надзвичайно багато у справі поглиблення національної свідомості та освіти завдачувала молодь містечка Олександрії українізацій місцевої народної школи та організації вищої початкової школи в сусідньому селі Кустині. Це все було тоді зроблено тодінім українським урядом в 1919-1920 роках.

У 1920-му році в Олександрії була зорганізована власна вища початкова школа, яку пізніше польська влада перетворила на 7-класову школу, хоч до кінця 1921-22 шкільнного року трималася програми вищих початкових школ. Українська молодь вийшла із цієї школи з повною національною свідомістю та високим ідейним наставленням. Короткий час, уже за Польщі, був у ній директором - українець з Галичини, але головним і правдивим її керівником був і за українських, і навіть за польських часів - українець, Дмитро Чуйків, надзвичайно здібний та добре освічений педагог.

Який дух напував в учнів тієї школи, хай послужить прикладом такий випадок. 1922 року польський директор

Пластовий Кіш в містечку Олександрії на Рівенщині. Роки 1922-27

Олександрійської школи, Корженевський, організував т.зв. святкування польської конституції 3-го травня. Вияснюючи порядок святкувань, він сказав, що кожен учень мусить принести з собою польський ірапорець. Українські учні зажадали, щоб йм було дозволено нести під час походу українські ірапорці. Директор школи на це не погодився. Тоді українські учні об'явили бойкот цього свята. Напередодні свята до автора цих рядків прийшли дві жідівочки-учениці і переказали, що директор годиться на українські ірапорці. Він дозволив і жідівським учням нести їхні національні хоруговки.

Під час свята всі учні україні, не тільки з Олександрійської 7-класової школи, але й народні школи із цієї території, а також із сусідніх сіл, мали українські ірапорти і ірапорці. По закінченні святочного походу учні зібралися разом із учителями у приміщені школи. Учителі, між якими переважали українці, пішли на перекуску. Коли вони повернулися, хтось із учнів зробив сміливу пропозицію заспівати хан гимн "Це не вмерла Україна". Учителі українці погодилися, і директор-поляк з іншими учителями-поляками були свідками могутнього, демонстративного співу українського національного гіму. Це директорові дуже не сподобалося. Він навіть пізніше погрожував помститися на нас, але все минуло щастливо. На всякий випадок українська молодь дата нашому директорові науку, як має виглядати конституція на практиці.

**

Це бувши у школі, частина учнів почала думати про свою власну організацію. Вони захоплювалися періодом козаччини в українській історії і вирішили створити організацію "Малих Козаків". Діяльність цієї організації спочатку проявлялася в тому, що вечорами хлопці збиралися, вчилася військового впоряду, а потім марширували вулицями, співаючи або траючи на струнних інструментах маршові пісні. Пізніше вони виробили свій закон, де було написано, яким має бути "молодий козак". Вони винайняли в однієї бідній вдові маленьку кімнату і зробили її місцем своїх зборів. Там почали збирати і свою бібліотеку. Однак дійсний початок організації Пласту в містечку Олександрія припадає на кінець 1922-го року.

Коли я скінчив школу в Олександрії, мої батьки думали про дальшу мою науку і вирішили примістити мене в українській академічній гімназії у Львові. Батько побігав туди зо мною, але із цього нічого не вийшло. Ця гімназія не мала права мене, як волиняка, прийняти без дозволу польської шкільної кураторії, а ця й чути про це не хотіла. Єдине, що я привіз зо Львова додому - це були гар-

Піонери укр. пласту на Рівенщині: Т. Семенюк, Т. Довгалюк і В. Боровський з м. Олександрії

ні враження із цього чудового міста та кілька українських книжок, які я набув у книгарії Т-ва "Іросвіта". Між ними був збірник п. и. "Український літній", де містилися різні статті про Пласт в Галичині, адреса Верховної Пластової Команди у Львові та пластовий закон. Це дало нам можливість набути книжку д-ра Олександра Тисоцького п.и. "Життя в Пласті" та почати перетворювати наше товариство "Малі Козаки" в організацію Українського Пласту. Спочатку це був тільки пластовий гурток, що складався із шести осіб. До цього належали: Теодосій Донгалюк, Теодосій Семенюк, Івано Гаврилюк, Микола Ілюцінський, Василь Синько та автор цих рядків. Ми перенесли наше приміщення у центр села Олександрії, де знову таки вчайніяли вже кращу домівку. Там ми відбували наші схо-

дини, збирали нашу молодь, освідомлювали її національно, а не письменних учили по-українському читати і писати.

Такий стан не міг довго тривати. Ми були ще молоді і не визнавалися на деяких державних законах. Ми й не думали про потребу легалізувати таку організацію як Пласт. Аж одного вечора, коли ми зібралися в нашій домівці, між нами панував якийсь невиразний настрій. Ніхто з нас не мав охоти за що-будь братися. На столі лежали підручники аритметики та "Життя в Пласті". На це увійшла в домівку польська поліція. Дехто із присутніх зумів утекти з домівки, а я залишився і мусів за все перед поліцією відповісти. Вона забрала книжку "Життя в Пласті", але нікого не арештувала. На другий день до мене на помешкання прийшов комендант поліції. Це була дуже людяна особа, що мала симпатії до українців. Він списав протокол і справу скерував до вищих влад. Мені він вияснив, що кожна організація мусить мати від влади дозвіл на існування. Через півроку уряд воєводства книжку "Життя в Пласті" нам повернув.

**

Ми мусіли тоді поважно подумати про легалізацію нашого Пласти. Виявилося, що в статуті повітового Т-ва "Просвіта" в Рівному було передбачено організацію Пласти при цьому Товаристві, але в нашему містечку не було філії "Просвіти". Довелося шукати старших громадян, та намовляти їх, щоб таку філію організували. Це не було легко, бо майже кожен боявся перед поляками відверто в'язатися з українськими організаціями. Але нарешті ми перемогли і той страх. Ми зібрали відповідну кількість членів, щоб таку філію Т-ва "Просвіта" в себе заснувати. Цей здобуток був для нас великим досягненням і святом. За цим пішов винайм відповідної домівки для читальні "Просвіти". При філії "Просвіта" тепер знайшов своє легальне оформлення наш Пласт, театральний гурток, хор та футбольна дружина. У нашему селі і в містечку Олександрії в усіх тоді вступив новий дух і почуття гідності. Ми вже не були сірою масою, а зорганізованою громадою.

Тепер ми приступили до організації Пласти за всіма приписами пластової організації. Усі члени нашого пластового гуртка пошили собі пластові однострої та почали організовувати курені пластунів і пластунок. Ми сконтактувалися з Верховною Пластовою Командою у Львові. Звідти ми одержали число нашого куреня. Тепер наш курень пластунів називався 61-ий курінь УПЮ-ів ім. полк. Івана Богуна. Богуна ми вибрали нашим патроном тому, що він не тільки був героєм, але й не пив алкогольних

напоїв. Курінк пластунок вибрав собі за патронку письменницю Марка Вовика. Пого число було 81-ше. Маючи два курені, ми могли подумати і про пропілд нашого пластового коня (що тоді відповідав теперішній ім'я станиці). Теодосій Довгалюк редактував місячника нашого пластового коня "Скоб". Матеріали до цього місячника ми записували чорнилом у звичайному зошиті, а потім цей "журнал" мандрівував з рук до рук.

Вправи пластунок на Волинській Пластовій Стрічі в м. Олександрій на Рівенщині 18-19 серпня 1927 року

Це було великою насолодою бачити вчорашню, національно занедбану дітвору і молодь, як вона маршиувала в одностроях, у струнких пластових рядах. Ця молодь швидко вибивалася у пропілд аван української свідомої національної спільноти на Волині. Батьки, бачучи корисний моральний та освітній вплив Пласти на дітвору й молодь, радо посыпали своїх літей до нас і підтримували матеріально нашу організацію.

Оскільки не помилуюся, в 1924 році відбувся в Рівному з'їзд діячів повітових філій Т-ва "Просвіта" на Волині. На цей з'їзд прибули й ми, члени запізненники Пласти в Олександрії, в одностроях. Це була перша жива реклама Українського Пласти на Рівенщині. Далі ми почали вчинювати з нашими олександрійськими пластунами та пластунками прогуллянки по Рівенщині. Вони відбувалися до Рівного, Клеваня, Милостова, Тучина та Межиріча. Наслідком цього було постання пластових організацій у деяких місцевостях.

У тому часі, бачучи розріст Пласти, зацікавився цим рухом освітній інструктор повітової "Просвіти" в Рівному,

Степан Семенюк. По деякому ваганії він ревно включився до гурту активних робітників Українського Пласти, і тоді створено при позитовій "Просвіті" в Рівному ... Позитову Пластову Команду, головою якої обрано Степана Семенюка, організаційним референтом ... Теодосія Довгалиока, а секретарем автора цих рядків. Тут варто мимохідъ згадати, що про наші паради на пластових сходинах урядовці позитового староства в Рівному завжди були добре поінформовані. Якою дорогою вони одержували ці відомості досі не вдалося вияснити.

Ще перед створенням Позитової Пластової Команди в Рівному Верховна Пластова Команда у Львові призначила спеціального референта для справ Пласти на Волині. Першим таким референтом був студент права, ст. ліл. Володимир Остапович, сил. залізничника із Станиславова. З ним ми могли дуже добре співірацювати. Він був такточним і симпатичним. Кілька разів він нас відвідав в Олександриї. Сам він, як потім виявилось, був симпатиком комунізму. Він із цим не тайсія, але своїх політичних поглядів нам не накидав і на терені Пласти політичних проблем не порушував. Ми ж, павпаки, дуже виразно стояли на українських національніх позиціях. Нізьше Верховна Пластова Команда у Львові відкликала його із цього посту, а референтом для Пласти на Волині призначила ст. ліл. Володимира Янова з націоналістичними поглядами. Раз чи два рази відвідав нас ст. ліл. Богдан Кравців.

Для популяризації Пласти на Волині я написав більше статей, які були поміщені в тодішніх наших газетах, що виходили в Луцьку і Холмі (на жаль, їх назви я нозабував) та в місячнику "Наш світ", що його видавав письменник Володимир Острозвський в Варшаві.

Ми зауважили, що програма праці Пласти була виключно пристосована до потреб міської, і то шкільної молоді, а ми мали до діла у великій мірі із селом, переважно з малоосвіченою молоддю. Це було причиною, що старші пластуни, Теодосій Довгалиок, Теодосій Семенюк і я, опрацювали матеріали програми праці для сільського Пласти. Вони були видрукувані в газеті, що її видавав посол Антін Васильчук у Холмі, здається, в 1927-му році.

Вершком пластової діяльності на Рівненщині було тоді дві пластові зустрічі, які відбулися на "Стежках" (так називали прогалину в селянському лісі) біля містечка Олександриї.

У першій зустрічі, 1925 року, взяла участь пластова молодь з Рівненщини разом із визначними представниками українського громадянства, передусім із представниками

Вроцівінці пластунок на Волинській Пластовій Стрічі в місті
Олександрії на Рівненщині 18-19 серпня 1927 р.

повітової філії Т-ва "Просвіта". У другій зустрічі, 18 і 19-го серпня 1927 року, уже взяли участь пластуни із цілої Волині. Тут були вже представники галицьких пластунів, а також представники українських центральних установ Галичини і Волині. На жаль, прізвищ цих представників не пам'ятаю. Пласт на Волині поза Рівненичиною був тоді мало поширеній, але з Володимира Волинського з кількома пластунками прибув на цю другу зустріч д-р Арсен Рінинський. До речі, він умів викликати та підтримати новий гумористичний пластунів. Були на зустрічі теж пластуни з Луцька та з Ночаєва.

Ця друга пластова зустріч на Волині в 1927 р. виявилася чудово. Було б добре, коли б хтось з її учасників докладніше її описав, бо я сам призабув багато подробиць. Мусить десь у цвісі бути зйомки із неї зустрічі. Особливо покійний д-р Арсен Рінинський зробив тоді багато світлин.

Полякам ця зустріч була дуже не на руку. На ній було виразно зломано т.зв. "Сокальський кордон" між волинською та галицькою молоддю. Ствердживши, що українська національна свідомість на Волині зміцнюється і поширюється, польська влада вирішила синіти цей розріст нашого Пласти на Волині репресіями. Незабаром по цій зустрічі Пласт при новітових "Просвітах" був розв'язаний, а потім польська влада розв'язала і самі "Просвіти". За цим почали депортациі з Волині частини найактивніших емігрантів із східно-українських земель, між яких попав і я, як такий,

що не мав польського громадянства. В лютому 1928-го року я був виселений з Волині в корінні польські землі. До приходу большевиків на Волинь в 1939 році я не мав права мешкати на Волині.

**

На жаль, я не можу нічого сказати, як виглядав Пласт в інших повітах на Волині, і мої дані про Пласт на Рівенщині далеко не повні, бо по 1928-му році я вже майже на Волині не бував. Чув я, що Пласт існував при українських гімназіях. Знаю, що навіть після розв'язання Пласти на Волині, волинські пластуни їздили влітку до Галичини на пластові табори. Знаю також, що по розв'язанні Пласти на Рівенщині, кілька років пізніше, багато колишніх пластунів заарештовано, між ними визначного волинського пластового діяча Степана Семенюка. Польські суди судили їх під закидом приналежності до тайної Української Військової Організації. Про всі ці справи мусів би написати хтось, хто є про це докладно поінформований або хто був тоді активним членом Пласти на Волині та учасником вищеозгаданих подій. Це було б продовженням та докладнішим доповненням того, що я тепер тут написав. Було б добре устійнити, де найперше почалася організація Пласти на

Провідники Волинської Пластової Стрічі 18-19 серпня 1927 р.
в місті Олександриї на Рівенщині

1. Івано Гавриланк,
2. Теодосій Довгалюк,
3. др Арсен Річинський,
4. Горохович,
5. д-р Осип Бойчук,
6. Степан Семенюк,
7. проф. Северин Левицький,
8. Василь Синіко,
9. Володимир Мурський і
10. Володимир Остапович

Волині? В Олександрії початок Пласту припадає на 1922-й рік.

На закінчення варто згадати, що з основників Українського Пласти на Рівенщині - Степан Семенюк, Теодосій Довгалюк та Теодосій Семенюк були в 1939-му році арештовані. Їх вивезли большевики до советських концентраційних таборів у глибину СССР. Про Т. Довгалюка маємо відомість, що в 1943 році він згинув біля Архангельська. Доля обидвох Семенюків невідома. Можна тут ще додати, що Теодосій Довгалюк і Теодосій Семенюк були пасторами Української Євангельсько-Реформованої Церкви на Волині. Перший був також поетом. Писав на релігійні й світські теми. Всі три згадані особи включно з автором цих рядків мали пайщиці пластові відзначення від Верховної Пластової Команди у Львові за пластову працю, а М. Плюцінський одержав пластовий хрест за вирятування дитини, яка тонула в річці.

Пласт на Волині лишив глибокі сліди в національному вихованні волинського молодого українського покоління. Багато пластунів були активними борцями в українських повстанських загонах під час другої світової війни, багато з них загинуло від ворожих куль, багато з них є сьогодні активними тут серед нашої національної спільноти на еміграції. Можна з певністю сказати, що пам'ять світлых постатей, що вийшли з пластових лав на Волині, буде увіковічнена золотими буквами не лише в історії самої Волині, але й усієї Української Землі.

Проф. Ю. Шумовський

МІСТЕЧКО ОСТРОЖЕЦЬ ВДАВНИНУ

У Рівенській області недалеко м. Луцька на невеликих горбках простяглося містечко і село Острожець. З народніх оповідань м. Острожець відоме вже було в XIV віці, але на підставі документів письмових і історичних актів говориться про містечко Острожець лише в першій половині XVI ст., а саме в 1528 році, коли м. Острожець отримало Магдебурське право, дане йому Сігізмудом, коро-

лем Речі Посполитої Польської. Потім, переходячи з рук в руки від власників Острожця — князів Федора Головин та княгині Острожецької, містечко стало власністю у XVIII віці іанів Олізарів, і тепер на місці їхнього маєтку стоїть палац графа Ледовського. Саме містечко брудне і маленьке, заledве кілька десятків напіврозвалених жидаївських хаток. Єдиною оздобою містечка був прекрасний парк та величезний замок графа.

Село Острожець розкинулось на хуторах і тоне в рясних садках іноміж узлір'ям. Однак ця незначна місцевість в далекім закуті нашої області має велику історичну вартість та вона приваблювала багато туристів і науковців-археологів.

Поміж містечком та графським маєтком стоїть невелике, встелене камінням від мурів замкових та поросле густою травою, городище чи як називають його місцеві люди — "замчисько". Стоїть воно над маленькою річкою і колись було цілком оточене водою. Бічна частина городища частинно розкопана та досліджена мною. Стверджено тут кілька культурних верств з різних епох, знайдено багато керамічних виробів і доісторичних і історичних речей. Це стверджує, що мешканці Острожця користались цим городищем як в доісторичній добі так і в історичних часах. Кераміка, яка знайдена в городищі, має надзвичайно цікаву і гарну орнаментику та свідчить про великий поступ в мистецтві людей ще в доісторичні часи. У вищих слоях історичної доби знаходяться різні прикраси з бронзи та заліза, а також різна кераміка.

З західного боку цього замчиська був колись тут відвісний місток, яким було сполучення з другим подібним замчиськом, що стоїть в десяти метрах від попереднього і є сполучене в свою чергу з кількома валами, на яких тепер стоїть саме містечко. По відкосах цих валів і самих замчиськ, крім камінних мурів замку, знаходяться й дерев'яні стовпи, що ще перед камінним замком і муром служили за примітивну огорожу в Х-XII ст. Вздовж попід цими валами тягнуться підземні ходи, досить широкі і високі, видовбані в глині, а в стінах цих коридорів підземних пороблені так звані "кубашки". В цих підземних ходах знаходять різні історичні пам'ятки з XVI-XVII вв. Між іншим, на східному скосі головного валу, проти церкви, після сильного дощу, як оповідали школярі, побачили якісь блискучі бляшки, подібні до мідяних копійок. Коли принесли їх місцевим купцям, то одержали за кожну по кілька пачок тютюну. Острожецькі міщани і жиди, почувши про віднайдені в тому місті бляшки і про їх купівлі, пішли масово на місце знахідок і розкопали там кіль-

ка тисяч таких монет. Після експертизи ювілярами, виявилось, що це були золоті монети шведські з XVII століття і то найвищої якості. Очевидно, шведи в початках XVIII століття, переходячи через містечко Острожець на Україну або втікаючи з неї, закопали ті скарби у цьому місці. На північ звідси знаходяться т. зв. "Кути" — місце бувшого літнього замку і величезного парку старих князів Острожських і Олізарів. Тепер на тому місці розкішні поля, під час польових робіт викопуються тут підземні ходи, лъхи та коріння величезних колись дерев. Між місцевим населенням ходить, між іншим, цікава легенда щодо тих "Кутів". Старі люди оновідають, що в 1641 р., коли проходив гетьман Богдан Хмельницький через Острожець, йдучи на Берестечко і минаючи сильну кріпость Дубно, заховав тимчасово забрані у місцевих панів величезні і коштовні скарби під деревом в Кутах коло палацу, яке називалось "Тайта". Козаки, що закопали ці скарби, були побиті несподіваними польськими напасниками, але скарби залишились, бо польські вояки, не дивлячись на страшні тортури, яким піддавали бранців, не могли довідатися про місце скованих скарбів. Таким чином ці легендарні скарби залишились на підставі народніх переказів аж до сьогодні і стають місцем відвідувань та перешуків аматорів та археологів.

На схід від містечка, на одному з мальовничих узгір, стоїть величезне городище слов'янської епохи, а біля нього — багато могил-курганів. Усі вони однакових розмірів, зарослі високою травою та польовими квітами. Народ звє їх шведськими чи татарськими могилами. Однак, після докладних дослідів і розкопок, які я провадив в 1937-1941 роках, було стверджено, що це кургани старої слов'янської доби, можливо передкняжої. Про походження їх з тієї доби свідчить про них сама будова та знайдені речі. Усередині збудовані вони з грубих бальок, зложених в зруб так, як будується криниця або хата чотирикутної форми. Покійник лежав не в дерев'яному гробі, а на високому підмості збитої глини та встеленої бальками якраз посередині цієї дерев'яної будівлі. Вся ця будівля була прикрита рівнож дубовими бальками та засипана землею у формі кургана. При скелеті як в одному і другому кургані знайдено багато прикрас: браслети з міді і бронзи, кільця бронзові, що вплітались в волосся, коралі з синього скла (очевидно східного походження), коралі з пісковця та з агату. Зараз коло цих могил на півдні знаходяться домівки з черенями та різноманітною керамікою другого та третього віку впливів римської культури. Недалеко від них на сході, на валах величезного городища

при розкопуванні знаходили ми рештки дерев'яної огорожі старовинного слов'янського городища чи колишнього "города". На поверхні ж самого городища знайдено було нами багато слов'янської кераміки, глиняних прясел та різних оздоб з металу, головне з заліза. На протилежному полі недалеко від городища в 1941 році, за лугом нам вдалося відкрити кілька неолітичних скринькових гробів з керамікою та камінним знаряддям.

Крім того, заслуговує уваги і знайдена мною біля одного з курганів мідяна візантійська першохристиянська монета, на якій з одного боку був відображеній Ісус Христос, сидячий на троні із скіпетром, а другого боку був напис: "Ісус Василеус Іудеі". Монета яйцевидної форми, але оброблена витисненням.

Знайдення цієї монети у цій місцевості свідчить про те, що зносини місцевого населення з Візантією були ще в ті так віддалені часи дуже живі.

На жаль, війна та німецька окупація не дали мені зможити докінчити своїх дослідів і перевести більшу систематично розкопки в Острожці. Однак і те, що знайдено, має свою велику вартість, лише не відомо, яка доля тенерих пам'яток, що залишилися в підземеллі, як і тих, що були відкопані мною і переховувалися в Варшавському Археологічному Музей та в Музей Рівенському.

Проф. Ю. Шумовський

СЕЛО ГОРОДОК В МИNUЛОМУ

На захід від міста Рівного понад ставом та під горами простягається досить велике село Городок, яке місцем свого положення та красою захоплює кожного відвідувача. Зо сходу село оточує широкий став з островом посередині, а з заходу та півночі оперезують його високі кам'яні скелі, гори, порослі лісом та кущами. А там, ген-ген довкола хвилюються ніби море високі, багаті, золотисті лани збіжжя.

Село Городок, як людська оселя, відоме вже понад 10.000 р. тому, ще з доісторичної доби. Ще недавно провадили тут досліди багато вчених археологів і відкрили так звану стоянку "ореняцької" культури. Багато знайдено з цієї доби кам'яних знарядь домашнього вжитку, до мисливства, рибальства, що ними користались колись жителі Городка. Особливу увагу звертає тут доісторична передльодовикова степова рослинність, яка є прекрасним

матеріалом до вивчення доісторичної реліктової флори Волині. На північ від села знаходиться так звана Вишнева Гора, яка творить тут цікавий і спеціальний резерват доісторичної рослинності не тільки у нас в Україні, але й для всієї Європи та яка завдяки свідомості і дбайливості місцевих громадян пильно охороняється для науки.

В історичних часах село Городок документально було вже відоме при кінці 15 ст., коли тут в замку, що стояв на місці бувшого городища (на острові) жив український і православний князь Збаражський Солтан, князь Семен Несвідський та його жінка, відома українська патріотка і православна княгиня Марія, яка в пізнішому часі збудувала замок в Рівному і перетворила Рівне на місто. Дочка її Анастасія Гольщенська вмираючи, записала ввесь свій маєток в Городку Києво-Печерському монастирю, після чого тут в Городку був заложений неяслий філіяльний монастир Києво-Печерської Лаври. Незабаром приїхав сюди прихильник унії, єпископ Кирило Терлецький з Луцька і багато цінностей Городецького монастиря позабираав та знищив.

Року 1634-го відомий український церковний діяч митрополит Петро Могила взяв цей монастир під свою опіку, однак зберегти його було тяжко. Як сам монастир так і його маєтності грабувалися сусідньою польською шляхтою з одного боку, а з другого боку уніятсько-польська партія витискала з Городка все православне і українське. В кінці цей православний монастир в Городку був замінений на уніятський. В 1730 р. уніятський митрополит Анастасій Шептицький зруйнував старий храм і збудував камінний монастир з престолами й іконостасом в чисто бароковому стилі, який залишився до сьогодні.

В 1744 році, руйнуючи Запорізьку Січ і всі інші національні багатства в Україні, російська цариця Катерина II зліквідувала цілком монастир в Городку, а маєтки передала одному мадярському емігрантові графу Естергазе, якого нападком являється недавній поміщик в с. Городку — барон Штейгель.

Багато різних старовинних цінних образів з Городка вдалося було врятувати від знищенння, які переховувалися в консервації до 1944 р. в Рівенському Обласному музеї.

Однак, не дивлячись на різні історичні непригожі події, село Городок зберегло свою красу, деякі старовинні пам'ятки і головно національне українське обличчя.

Антін Купчицький

ПРО ІВАНА ЛІТВИНОВИЧА В ПАРАГВАЮ

Цю статтю присвячуємо одному з піонерів і провідному діячеві українського національного життя в тійдалекій італійській країні Івану Літвиновичу. Він є усебільшям не лише твердої національної свідомості, що не припинялась і в найтяжких фізичних і моральних обставинах, але також і прикладом патріота й громадського діяча, що часом накликував на себе одіоз всіх нападів і всяких провокацій, що в них є такий неперебірчий наш ворог внутрішній, т.е. - несвідомість поодиноких своїх же людей та в яких є такий винахідливий наш головний ворог зовнішній - п'ята московська колона..

Народився Іван Літвинович 9 жовтня 1900 року в селі Стара Гута, Володимир-Волинського повіту (за Польщі Любомльського повіту) на Волині. Батько його стихарний дядько Никанор та мати Олена походили з родини волинського духовенства.

Початкову науку одержав він в с. Стара Гута. Року 1911-го перейшов в Мілєцьку Духовну Школу в м. Матієві, Ковельського повіту. В 1913 році помер його батько. Тоді сироті Іванові, як доброму учніві, дано можливість продовжувати науку безкоштовно. Але в 1914 р. вибухла війна; слідуючого року школу евакуювали в глибину Росії. Волинську землю зайняли австрійські війська.

Воєнна окупація, а з нею всі життєві злідні добре далися в знаки вдові, яка мала двох малих дітей. Потіхою духовного життя тієї бідної родини, як пригадує Іван, були тоді відвідини військового греко-католицького священика з Буковини, який виконував обов'язки капелана при одній частині Ужайських Січових Стрільців й інколи відвідував родину Літвиновичів. Ще під впливом покійного батька та науки в Духовній Школі, в Івана була велика любов до церкви. Тому один священик, прізвище якого загубилося з нам'ято, взяв для себе Івана за сяка, тим самим звільнивши його від праці в прифронтовій смузі.

Згадуючи про ці часи, Іван Літвинович з великою пошаною та признанням відзивається про Українських Січових Стрільців. Авторові цих рядків він оповідав таке: "Чи не найбільше честі й заслуг принадає нашим УСС-ам за

те, що вони організували по більших селах на Волині українські школи. В цих школах ми вперше почули свою рідну українську мову і побачили українську книжку. З великою радістю й охотою дітвора гораудася до цієї школи. Згодом чимало з наших дітей на Волині стали ідейними патріотами, що були сілько в очах пізніших польських окупантів. Школа наша мала двох учителів, якими були вояки УСС Гриць Кадлубицький та його помічник. Школа ця проіснувала аж до розкладу Австрої...”

Іван Литвинович з дружиною на колонії “Сандова” в Парагваю

По закінченні війни Волинь зайняла Польща. Іван Литвинович перебував у Володимирі Волинському. Там постало Духовне Правління для справ Православної Церкви в Польщі і в 1919 році Івана Литвиновича призначено дяком при церкві св. Євгения в с. Стара Гута, де він виконував ті обов'язки аж до року 1930-го. В тому році він відмовився від обов'язків дяка, і зайнявся власною рільничою господаркою. Різкі політичні утиси Польщі змусили патріота Івана Литвиновича емігрувати за океан. В липні 1939 року він виїхав до Парагваю, осівшись на колонії Санта Домініго, або як її називають нації люди - Сандова. Там, недалеко від міста Енкарнасьйону Іван Литвинович зо своєю дружиною садили на місті прорубаного лісу спочатку кукурудзу й бавовну, а трохи пізніше сіяли пшеницю й насадили сад. Нізине, коли у них виріс сад, що ролив отруйні овочі на подобу яблук, з яких виробляється оліва до машин, то він став для них головним джерелом для їхнього скромного прожиття. Цей олій мав великий збут до закордонних фабрик, а плекання його було легшим, ніж плекання кукурудзи або бавовни. Литвиновичі мають кілька корів, свиней і пару коней. Для

їхньої годівлі, крім кукурудзи, вони сіють спеціальну траву, що інколи виростає завбільшки людського росту. Вони також мають невеликий помаранчовий і цитриновий сад. З тих природних дарів Литвинович виробляє різні фруктові напої, якими щедро гостить своїх гостей.

Окрім такої рільничої господарки Іван Литвинович, з дозволу парагвайської шкільної влади, чотири роки учителював у приватних школах на колонії. Він брав живу й активну участь в діяльності Т-ва "Просвіта", спочатку як член філії на кол. Сандова, а потім, як член централі Т-ва в Енкарнаціоні, як довголітній секретар, а кілька років, як голова централі. На цій культурно-освітній ниві він у великій мірі спричинився до впорядковання організаційного життя Т-ва та до поглиблення його національно-освідомлюючої діяльності, а також до будови Українського Народного Дому в Енкарнаціоні.

На колонії Сандова він організував аматорський гурток, провадив хором, вів курси українознавства і довгі роки був рушієм культурно-національного й освітнього життя на тій колонії. Тому він був більшом в оці ворогів розвитку і поступу такої діяльності. Тими ворогами були комунізуючі елементи, а також інші заздрісні люди, які часто в своїх низьких інстинктах несвідомо лиши воду на чужий млин, компромітуючи українське ім'я, а також ім'я всієї колонії.

Іван Литвинович брав також активну участь в організуванні української молоді та в організації Спілки Української Молоді (СУМ) під патронатом Т-ва "Просвіти". Молодь оцінила ті старання й заслуги і на своєму з'їзді 23-го травня 1953 року нагородила його званням Почесного Члена.

Велику працю для культурного життя української парагвайської колонії робить ще він тим, що від 1960 року перебрав на себе кольортаж українського друкованого слова, ставши представником всіх головніших українських видавництв і редакцій. Тим він зв'язує закинуту в пралісах українську суспільність з світовим життям і не дає їй дріматичним забуття й одірвання від подій і життя більших скupчень нашої еміграції.

Іван Литвинович постійно бере участь і в релігійному житті українців у Парагваю. При спорадичних відвідинах цієї країни священиками-місіонерами, він завжди помагав у їхніх богослужбах. Він також був одним із чільних ініціаторів заснування в Парагваю Братства св. Юрія Переможця УАПЦеркви, що його старанням було призначенні в цю країну постійного священика. Ів. Литвинович був і першим заслуженим головою того Братства.

Року 1962-го Іван Литвинович на загальних зборах членів найвищої нашої української союзної установи в Парагваю "Український Осередок" був вибраний головою цієї країнової централі, що є членом Пан-Американської Української Конференції в Нью Йорку (ПАУК), а тим самим і став в її дирекції представником парагвайських українців у цій всеамериканській установі. На тому становищі він устиг вже зробити не одне добре діло та прислужитися до слави й чести української колонії в Парагваю.

В 1963 році його стараннями парагвайська радіостанція в Енкарнасьоні погодилася зробити висилання про Тараса Шевченка. Хто знає відношення до української проблеми парагвайського автохтонного суспільства й урядових чинників, що у великій мірі є натхненими русофілами, той зrozуміє, що це була не абияка перемога. Цю радіоавдіцію виконав сам І. Литвинович, зачитавши в еспанській мові грунтовно виготовлений ним реферат про значення нашого генія й чемпіона свободи. Окрім того він же влаштував ще кілька радіонадавань від "Українського Осередку" в Парагваю, зокрема новорічних. Він же організував радіовисилання, присвячене січневим роковинам проголошення української державної незалежності, що було вже зовсім небувалою подією для парагвайського "етеру". При тому, всі ті радіоавдіції він прикрашував українською музикою з платівок, пропагуючи тим самим також красу нашого мистецтва.

Великого успіху набрала активність голови "Українського Осередку" Ів. Литвиновича, коли Енкарнасьон відвідав президент Парагваю генерал Штроснер з нагоди відкриття там рільничо-промислової виставки. Тоді ця українська країнова централія уфундувала в дарунок президентові книжку "Історію України" проф. Дм. Дорошенка в еспанській мові, уквітчану розкішною закладкою в українських національно-синіх кольорах. Ту книжку передав президентові ген. Штроснеру особисто Іван Литвинович. Президент був тим дуже зворушений і щиро зацікавлений такою небувалою в його практиці подією й подарунком. Акт той відбувся на очах кільканадцятисячної різионаціональної публіки і про це було проголошено в парагвайських радіостанціях.

Цих кілька прикладів показують, що Іван Литвинович, славний син Волині, розширив діапазон своєї діяльності далеко від своєї Батьківщини. Вийшовши з вужчої сфери самої тільки "Просвіти", він став головою країнової централі, а тим самим переніс свою працю між парагвайське суспільство, несучи високо ім'я України. Особли-

ве важливим є те, що в тій освідомлюючій праці про існування України Іван Литвинович звернув увагу навіть до недоступних кругів парагвайських урядових кіл, до президента держави включно. Щоб читачеві цих рядків стало більш зрозуміле це досягнення, нехай мені буде дозволено згадати ще такий факт з перед кількох років. В місті Енкарнаціон відбувалися святкування проголошення самостійності Парагваю. До участі в тій урочистості були запрошені різні національні групи, а в тому і українці, зорганізовані в Товаристві "Просвіта". Бувши тоді в Парагваю, я також приймав удел в тому святі. Ми мали йти походом на збірний пункт і було вирішено виступати під власним українським прапором. І жо ж? Передовий діяч "Просвіти", який мав шести нашого прапора, відмовився його взяти, лякаючись неприємних для себе наслідків. Відмовилися й інші. Тому довелося запропонувати до того свої прислуги і парагвайці ніякої прикорости за те не зробили, а навпаки, вони вітали таке диво, досі небачене для них — прапора української нації...

Кажуть, що Парагвай — це країна майбутнього. В багатьох ділянках життя він ще перебуває в столітній відсталості. До цієї зауваги відноситься неосвідомлення парагвайського суспільства з таким поняттям, як українська визвольна проблема. Нас там не відрізняють в масовому явищі від росіян і називають "русо". Коли ж хто скаже: "україняно, но русо", то часто почне відповідь: "а італіяно, сі, сі", щебто: "о італієць, так, так!"

І коли це пластиво політичної відсталості таке вигідне для москальів, то його трохи порушив своїми виступами Іван Литвинович, цей славний син Волині. І за це йому належиться сердечна подяка!

Яків Лавриченко

УКРАЇНСЬКА ЕМІГРАЦІЯ В АРГЕНТИНІ I ВОЛИНЯНИ

У Парагваю українська еміграція з Волині в організації чисто українських колоній, а також утворенні культурно-освітніх організацій на початках свого там поселення, відограла першиоридну роля. В Аргентині ж люди з Волині відіграли таку саму роля лише по деяких провінціях, а також в столиці Аргентини Буенос Айресі та її окотиці.

Аргентина тепер має лише 23 мільйони населення, яке живе на просторі в 4,024,459 квадратових км. З огляду на широчінь простору клімат тут варіє від нормального до тропікального. Важка й легка індустрія Аргентини молода, вона бере свій початок від 1946 року, але Аргентина є найбільшим продуcentом збіжжя та інших хліборобських продуктів. Земля Аргентини заховує в собі багаті поклади різних мінералів, з яких лише тепер видобувається нафта, вугілля й залізо. Мешканців на один квадратний кілометр припадає лише 5,0, але в Буенос Айресі це один кв. км. припадає до 15 тисяч осіб. Президентом країни може бути тільки католик, але в країні існує повна толеранція до некатолицьких віроісповідань. Всебічна воля тут гарантується всім горожанам країни конституцією. Одним словом Аргентина — це країна свободи і релігійної толеранції.

Початки української еміграції в Аргентині. В протилежності до нашої еміграції до Парагваю, яка не має точно зафіксованої дати прибууття туди перших поселенців з Волині, еміграція в Аргентині має свою точну історичну історичну дату. Це були українські емігранти з Галичини, які висіли з пароплаву в неділю 27-го серпня 1897 року в Пасадос, столиці провінції Місіонес. Тоді прибуло туди 19 українських родин, які прибули за старанням губернатора провінції Лянусс, який розпочав плянону колонізацію своєї провінції. На жаль, федеральний уряд не був зацікавлений колонізацією віддалених пустирів, але звертання більшу увагу на землю з мінералами, а тому наші перші поселенці в Місіонесі переживали велики матеріальні й моральні труднощі.

Перших 19 українських родин поселилися в місцевост-

ті Апостолес. До них року 1900 прибула друга група, а року 1902 - третя, року 1903 — четверта. Ці останні групи були вже численніші, вони поселивалися біля своїх людей і таким чином організувалася колонія. окрім Апостолесу, наші люди поселялися в місцевості Азара, Трес, Капонес, Концепсіон де ля Сієра, Серо Азуаль, Жяпеху, Пікада Свека та ін.

Провінція Місіонес має до 30 тисяч квадратових км., понад 500 тисяч населення, іпродукує жербу-мате (ларгайський чай), китайський чай, тютюн, тунг оливний, кукурудзу, різні фасолі, мандіюку (росте в землі квіковатими корінцями і має смак картоплі), картоплю, винас худоби та птахівництво. Грунт Місіонесу степовий і лісистий, клімат підтримкальний і здоровий. Місіонесеже з Бразилією та Парагваєм. Гірський хребет ділить Місіонес на дві половини. З-під землі випливає багато джерел, які творять невеликі ріки з чистою і здорововою водою. Ліси Місіонесу багаті на різний будівельний матеріал. У Місіонесі також знаходиться славний на весь світ водоспад Ігуасу. Лежить він в трикутнику між Аргентиною, Парагваєм і Бразилією. Величезні води ріки Ігуасу, що випливає з Бразилії, творять 70 водоспадів, головний з них Гаргано Дель Дябло (Дияволське горло) має 70 метрів спаду і служить великою атракцією для туристів.

Отож до тих перших українських поселенців почали напливати і селяни з Волині після першої світової війни. Сьогодні українців у Місіонесі буде щонайменше 30 тисяч і половина з них - - волиняки. Ці вії колоністи міцно тримаються своєї мови, своїх звичаїв, хоча вже виросло четверте покоління.

До перших поселенців у Місіонесі треба зарахувати братів Володимира і Емануїла Гнатюків, що прибули туди з Волині року 1925-го, а також родини Антона Мельничука, Цем'яна Семеничука, Івана Табачука, Василя Зубчука, Трифона Коростинського, Петра Степанюка, Симона Кусяка, Михайла Кусника, Семена Церези, Семена Глеба, Григорія Хамули, Степана Мельника, Сави Зубика й багато інших. Першими інвесторами китайського чаю в Місіонесі була родина з Волині: отець ієромонах Тихін і його брати Володимир і Емануїл Гнатюки, що жили на колонії Трес Капонес.

Нід культурно-релігійним кутом зору, то найгірше стоять наші православні волиняни, які мали свою церкву ще року 1890-го, яку заложив у Трес Капонес покійний о. Тихін Гнатюк, як місіонер російської Церкви. Але вже в 1930 році о. Гнатюк перейшов під зверхність тоді арх. Івана Теодоровича в ЗСЛ. Але він помер в 1943 році і на-

ші православні волиняни від тоді й досі не мають свого священика. Таке катастрофальне положення православних волинян причилилося до зросту евангельсько-баптистського руху в Місіонесі, який сьогодні посідає в місті Обера свій Український Біблійний Інститут і кілька десятків добре організованих релігійних центрів.

Щодо наших уніятів в Місіонесі, то воїни також посідають два монастирі, кілька церков і церковну школу. А православні, на жаль, не спромоглися на збереження свого священика в густо заселеному православними Місіонесі.

Руїни, що залишились з праці єзуїтів

Сама назва провінції Місіонес походить від католицької місії з 1601-го року. Орден єзуїтів, які мали за завдання християнізувати індійське племя гварані, яке жило тоді в Парагваю та в аргентинському Місіонесі, причинився до появи назви "місіонес". Праця єзуїтів тільки прикривалася християнством, а це була невільничка система, яка тоді побудувала багато монастирів, великі католицькі підприємства. Але згодом єзуїти поведіли протикоролінську акцію і за те еспанський король Карло III вигнав їх року 1768 з Парагваю й Аргентини. Тепер з тієї єзуїтської праці линіються руїни колишніх костелів. Вони також приваблюють до себе багатьох туристів.

У перших роках українського поселення в Місіонесі вся земля тоді належала державі, яку колоністи займали переважно по 25 гектарів, просікаючи лісом границю своєї "чакри". За цю землю треба було потім сплачувати незначну ціну. Сьогодні ж такої даровизни немає.

Наши колоністи в Місіонесі поступово розроблювали

свої надії землі. Волинські вози замінювали вантажними автами, набували згодом трактори. Розбудували дороги, мости, а згодом заклали свої підприємства. Найцініше ж, що наші люди зберегли в Місіонесі — це християнська мораль в щоденному житті. Цим вони здобули перше місце разом з волинськими людьми з Парагваю. Сьогодні молоді хлопці, навіть з міста Буенос Аресу, яких воно хочуть знайти собі добру дружину, воно ідуть до Парагваю або до Місіонесу. Цим я не хочу сказати, що наші люди по містах зіснуті морально. Ні, але на колоніях, зокрема в Місіонесі наші волинці заховують свої традиції, які побудовані на християнській моралі і ця мораль імпонує людям з великих міст. Але ще раз хочу ствердити, що відсутність в Місіонесі православного священика спричинила великий моральний ущерб для української православної громади там.

Сьогодні провінція Місіонес в Аргентині є однією з найкраще розвинутих провінцій. До того великого поступу Місіонесу в великій мірі спричинилися наші волиняни, а також емігранти з Галичини, як і своїми силами з дівичих лісів і пущів обернули Місіонес в першу культурну й продуктивну провінцію Аргентини. До того чимало спричинився покійний отець Тихін Гнатюк, який на перших порах релігійно обслуговував Місіонес, Парагвай, а також аргентинську провінцію Чако.

Отець Тихін Гнатюк народився в селі Гаї біля Бродів. Батьки його пізніше переїхали на Волинь, а в 1893 році молодий Тихін уже вчився в школі Почаївської Лаври, де пізніше й прийняв монашій постриг. 1897 р. він був висвячений в ієродиякона, а 13-го червня 1908-го року висвячений в священичий сан.

Того року в Місіонесі вже працював польський адміністратор Юзеф Бялостоцький з двома ксьондзамі, розпочали брутальну пропаганду проти православних українців, а також проти уніятів, затягаючи їх в латинський обряд. Поляків було тоді там понад 200 родин, українських уніятів і православних дещо більше. Поляками заправляли їхні ксьондзи, які завжди дивилися на українців, як на щось нижче від себе та намагалися перетягнути їх на римокатолицизм. А що всі поселенці Місіонесу були дуже глибоко релігійними, то й прийшло до побудови спільноти церкви для всіх християн. Але з того нічого не вийшло через шовінізм польських ксьондзів. Нерушими залишили ту спільноту церкву волинян. Не менше ображалися поведінкою польських ксьондзів і галицькі українці-уніяни. А копи року 1904-го православні волиняни вирішили побудувати православну церкву, не маючи їхніх свя-

Збірка чаю в Місіонесі

щеника, велика кількість українців-уніяців зголосили свою добровільну поміч в праці. І православна церква була побудована в місцевості Трес Капонес, яку в році 1907, на чиєсъ бажанія відвідав о. прот. Ізразцов, духовник російської амбасади в Буенос Айресі й відправив там Святу Літургію. Після Богослужіння він мав нараду з православними людьми, які просили його заопікуватися ними. Прот. Ізразцов радо прийняв це прохання, але зажадав формального запису іеринії української церкви в Аргентині на його особисте ім'я. Через нерозуміння поведінку польських ксьондзів наші люди змушені були погодитися на це. Тоді ж була написана писемна умова, що православні віруючі в Місіонесі запевняють для майбутнього священика 800 пезів річної платні (в тих часах це не була мала сума) та по 50 кгр. кукурудзи від кожного парафіянини.

Тоді прот. Ізразцов звернувся до Синоду Російської Православної Церкви в Петербурзі, а Синод звернувся до правлячого Волинською Епархією, щоб він призначив для Місіонесу священика. І вибір упав на о. Тихіна Гнатюка, який вже того самого 1908-го року прибув до Трес Капонес у Місіонесі. Велика радість опанувала всіх православних українців, коли молодий священик заговорив до них рідною українською мовою. Про це розповідав мені о. Тихін в Парагваю року 1937-го. Отже, о. Гнатюк своєю широю працею ще до війни 1914-го року створив в місцевості Трес Капонес центр культурної діяльності.

На початку 1914 року о. Тихін виїхав на Водінь, але в місті Дубні його застала перша Світова Війна. Там він не-

ребував аж до року 1924-го, переживши брутальність поляків, які намагалися віддати його більшевикам, які мали повні інформації про діяльність о. Тихона в Аргентині.

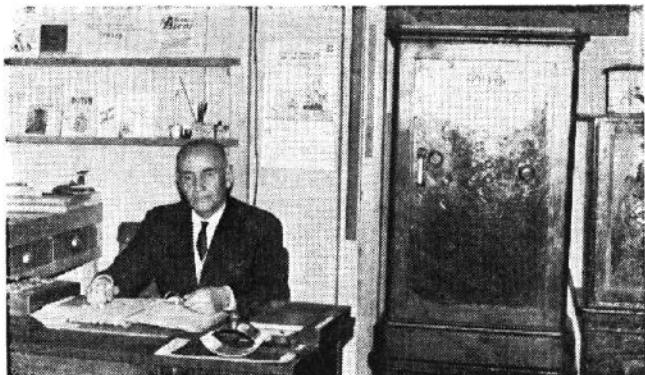
За час свого перебування на Волині о. Тихін бачив як мешканці Волинської Землі національно її духовно відроджувалася, як в тяжких обставинах творилася Українська Автокефальна Православна Церква під проводом Митрополита Василя Липківського на Великій Україні, як потім приходила всього того руїна... Отець Гнатюк не мав тоді місця на Волині, бо польська влада постійно переслідувала його, а тому року 1924-го він прибув знову до своїх братів у Місіонесі, щоб доживати тут свого віку.

Для зрозуміння високого патріотичного виховання світлої пам'яті о. Тихона Гнатюка та його вплив на виховання українців в Місіонесі, Чако й Парагваю, треба знати, що в тих роках про Україну пікто тут нічого не зінав. Навіть галичани називали себе австрійцями, а о. Т. Гнатюк свої Богослужіння відправляв українською мовою. А треба знати, що арх. Антоній на Волині, що запропонував йому місійну працю в Місіонесі, як і його безпосередній зверхник в Аргентині Ізразцов, були великими україножерами. Але о. Тихін нишком від них проробив велику освідомлюючу патріотичну працю.

Найкінший о. Гнатюк був великим українським патріотом, який навіть серед несприятливих обставин умів провадити чисто національну українську релігійну і культурну працю. Він не чекав, щоб до цього йшли з уженою виконати якийсь обов'язок священика. Ні, він сам ішов до тих, що прагнули слова Божого та національного бальзаму, для підкріплення свого духовного стану, щоб не впасти в зневіру на чужині. Для цього українці всі були однаково любі, яким він цірою помагав. Він вєоди ходив, скрізь їздив, навіть в непрохідні місцевості. Його душпастирський підхід був усіянний терпінням, але він чесно його звершив аж до кінця.

Коли о. Т. Гнатюк вітерче пірбув до Трес Капонесу, радість православних була дуже велика, але незабаром обернулася в смуток. На цього посиалися пайогидії і доноси з боку неправославних. І тим, що недавно тінилися прибуттям нового душпастиря, довелося незабаром розшукувати його по місцевостях великого Місіонесу, бо вони тільки знали, що йхній священик арештований, але ніхто не зінав, де він перебуває.

“Одного дня, … писав мені о. Гнатюк, - хлоїчина зо школи принес мені листа, в якому директор школи просив в якійсь справі прийти до цього. Я вийшов на дорогу без капелюха, але до школи не дійшов, бо заарештували мене

Яків Лавриченко в канцелярії Кредитової Спілки "Тризуб"

поліцай, не дозволивши мені навіть вернутися за капелюхом. Мене завезли до міста Азара. Примістили в тієї "ранчі" (буді), критий бляхою, в якій була невиносима спекота. Я бачив, як комісар писав протокола і бачив, хто з українців того брехливого протокола підписував, який був злагоджений на їхнє фальшиве зізнання. Увечері поліцай казав мені лягти на землю і він замкнув мої ноги в колоди. Я не міг у них ворухнутися і пролежав так до ранку на землі. Другого дня мене верхи на коні доставили до міста Аностолес. Увечері замкнули мене знову в колоди. На третій день відправлено мене на поїзді в Сан Хосе, а звідти — в Посадос, столицю Місіонесу. Тут мене примістили в цапів темній кімнаті, в якій була маса комарів, які дуже гризли мене. Ночами я зовсім не спав, бо обганявся від комарів. У Посадос я довідався, що мене арештовано за "анаархізм", який я ніби іроповідував в церкві, підбурюючи українців не коритися аргентинській владі. За це мене мали висидити в Аргентині. Сирава була настільки поважна, що о. Ізраїлов змушений був викликати з Ріо де Жанейро російського амбасадора, який поїхав до Буенос Айресу, щоб інтервенювати в уряді за мене..."

Оце один зразок, як наші уніяни на спілку з польськими кельондзами поборювали свідомого православного священика в Місіонесі. Але покійний о. Гнатюк навіть не бажав виявляти імен тих злоцінних своїх ворогів. Він розповідав про сирави гарні, веселі та заохочуючі, якими він жив, тішився ними і які його наснажували до прані.

За датою 28-го січня 1931 року Митрополит УПЦ в ЗСА Іван Теодорович спеціальною грамотою призначив о. Тихона Гнатюка офіційним місіонером УАПЦ на цілу

Аргентину, а Міністерство Віровизнань в Парагваю за датою 26 січня 1938 року призначило о. Гнатюка офіційним місіонером для православних українців на Парагвай. Помер о. Тихін Гнатюк 16-го квітня 1943 року в Трес Капонес, Місіонес, Аргентина. Похоронні відправи звершили о. Є. Гаврилюк і о. С. Чабанюк. Залишив він у смутку своїх братів та велику родину православних українців, якій він вірно служив до кінця свого життя. Його ніколи не забудуть наші волиняни, а зокрема ті, що живуть в Парагваю, в аргентинських зонах Місіонесу, в Чако, Формозі та в інших менших поселеннях волинян.

Проф. В. Трембіцький

ГРОШІ НА ВОЛИНІ 1917-1920

В часі державності України між 1917 та 1920 роками ходили на її території не лише державні гроші, — карбованці, державні банкноти, гривні та розмінна "валюта" (шаги — вигляду поштових марок), але були й локальні гроші, видавні місцевими міськими касами, кооперативами, фабриками, а навіть жидівськими "общинами". Локальні гроші мали звичайно лише обмежений час обігу, хоч у деяких випадках їх курсування на торговому ринку було більше року, а то й до майже самого кінця існування державності Української Республіки.

Причиною випуску місцевих грошей по губерніях чи Краях України був частий недостаток державних грошей України, а це тому, що по-перше, наклад перших грошей (по 100 крб.) був малий та якщо й ці гроші (одної грошової одиниці) поступили в обіг, то йшли вони до більших міських осередків, а в дуже малій кількості в малі місцевості чи на села або в фабричні й промислові осередки. Відчувався брак дрібної валюти — папірових й

металевих грошей вартості менше 5-ти крб. та від 1 шага (копійки) до 1 крб. чи рубля. Врешті, патріотичні міркування теж впливали на випуск своїх місцевих грошей під ім'ям гривень чи карбованців, які мали застуپити дотогочасні російські рублі (царські чи республіканські).

Дня 2 березня 1918 р. був проголошений закон УНР про нову грошеву одиницю — гривню рівній 100 шагам. До цього часу ходили старі російські рублі та нові українські карбованці, які фактично рівнялися по назві рублем (1 крб. — емісії 1917 р.).

Перші карбованці вартості з номіналом 100, поступили в обіг 5 січня 1918 р. (або по старому календарі 24 грудня 1917 р.). Щойно в квітні 1918 р. поступили на ринок менші вартості карбованців за 25 та 50 крб., друковані (як і перші гроші в друкарні Кульженка) у Києві. Однаке їх наклад був обмежений та деяка кількість їх була швидко підроблювана в Житомирі та в Одесі, де друкувалися коп'юри за 25 і 50 крб. Через це населення України втрачало довір'я до нововстановлених грошей самостійної України й воліло приймати навіть локальні грошеві знаки.

17 квітня 1918 р. поступили в обіг розмінні гроші купюрами за 10, 20, 30, 40, 50 шагів, видом поштових марок, друкованих на пів-картооновому папері.

Через брак металю згадані паперові шаги (на взірець подібних російських, донських та кримських), були дещо непрактичними в торговому обігу й справляли трудність в нормальному ринковому обороті.

Гривні — справжні державні банкноти Української Держави та Української Народної Республіки (від 15-го грудня 1918 р.) поступили в обіг щойно 17 жовтня 1918 р. вартостями 2, 10, 100, 500 грв., при кінці жовтня ще й вартості в 1000 грв., а із 13 листопада були в обігу грошеві знаки Державної Скарбниці вартості 1000 крб.

Окреме місце в фінансовому обігу України займали 3.6%. Білети Державної Скарбниці 50, 100, 200 та 1000 грв. із купонами за 90 ш. 1.80 грв., 3.60 грв. та 18 грв., платними однаке по реченнях, але не вений час. Тому малі купони не могли виконувати ролі розмінної валюти в лірній купівлі.

Друкування гривень в Берліні та їх повільний транспорт також затягало час їх вжитку на українському ринку.

Не помагало нове видання 5 гривень в квітні 1919 р., 100, 250 та 1000 крб. у серпні 1919 р. та 10 крб. у жовтні 1919 р., бо наклад їх був малий та подекуди їх також фальшовано (250, 1000 крб.), а в дадатку воєнний стан по

неликій частині України, включно з відступом із усього майже Лівобережжя впливав на затрату великої частини українських грошей по крамницях, по ринках та по банках і касах України.

Ось тому в 80 містах УНР та у шести містах Західної Області УНР (Галичині) появлялися були між 1918-1920 рр. місцеві гроші: бони, купони, квитанції, чеки, ордери, розмінні знаки, розмінні білети та гроші під назвою гривень, карбованців і рублів.

Волинська Земля випустила була на протязі 1918-19 років 80 родів паперових грошей різних вартостей та назив: 32 роди в 1918 р. та 48 родів грошей у 1919 р. На Волині у 1918-19 рр. появлялися місцеві гроші в 11-ти місцевостях: Бердичеві і Луцьку під назвою розмінних купонів, у Дубні й Луцьку — бонів, у Житомирі й Старокостянтинові — чеків, у Житині — квитанцій, а також у Баранівці й Старокостянтинові — знаки без грошової назви.

У 1919 р. випустили міські гроші вісім місцевостей Волині: Баранівка, Дубно, Корець, Крем'янець, Луцьк, Остріг, Рівне, Шепетівка, Житомир і Житин під назвою бонів (Баранівка, Шепетівка, Житомир), чеків (Дубно, Житомир), розмінних білетів і (Крем'янець, Житомир, Остріг), розмінних знаків (Крем'янець, Луцьк, Остріг), квитанцій (Рівне, Житин), ордерів (Корець) та розмінних грошевих білетів (Рівне).

У 1920 році бони випустив Зв'ягель, розмінні білети — Житомир та марки — Крем'янець та Антоніни.

У 1918 році за часу гетьманату, коли в урядах банків, касових та міських управах Волині працювало багато росіян, міські гроші були друковані в російській мові та мали грошеву назву рублів. Не було ні одного видання під назвою карбованців чи гривень. Виходить, що українського елементу не було на вищих становищах по фінансово-торговельних установах або ці наші люди були мало свідомі і не добивалися випуску локальних грошей в українській мові та під новою назвою української грошової одиниці.

Кранце становище було вже у 1919 р., коли російський елемент уступив із керівних становищ; частинно виємігрував з України на Дон чи Крим, а їх місця були обсаджені українцями. Так лише Баранівка, Корець та Рівне мали ще видання паперових грошей — рублів. Усі інші міста, крім Луцька та Острога, випустили були гроші карбованці, а Луцьк і Остріг видали були місцеві гроші під назвою гривень.

У 1920 році, коли майже вся Волинь була під поль-

ською окупацією, в Житомирі знову з'явилися були знову рублі, а в Антонінах, Крем'янці та в Зв'ягслі, де жило велике число польського елементу, місцева польська влада видала була окупаційні польські марки, які в 1921 році замінили польські державні гроші під назвою польські марки.

Лише дві місцевості, Корець та Шепетівка, випустили були в обіг місцеві гроші під назвою ордерів по-російськи (Корець) та бони по-українському, старанням місцевих жидівських общин (Корець) та Єврейської Міської Ради в Шепетівці.

Крім Поділля, де аж 17 місцевостей видали місцеві гроші, Волинь була на другому місці в усій Україні, де найбільше місцевостей видали свої локальні паперові гроші. Менше за Волинь видали місцеві гроші Донбас та Запоріжжя (по 8 міст), Слобожанщина (7 міст), Сіверщина (6 міст), Полтавщина та Херсонщина (5 міст), Київщина лише в трьох містах, а також у Таврії видано лише локальні банкноти в 20х містах. Okremе місце займала Галичина, де в 7-ми містах видано локальні гроші.

Для докладного ознайомлення з проблемою вилуску місцевих паперових грошей, нижче подаєм ввесь список міст Волині, де видано точно по датах, назвах, містах грошевих випусків, серіях, номіналах та навіть їх кольорах паперу. Волинські місцеві гроші були допоміжним платіжним чинником в місцевій торгівлі, коли бракувало

державних грошей. Шаги, як звичайно, ходили разом із старими копійками.

Волинь, як і інші землі, творила частину Української Республіки та поносила всі наслідки нестачі грошевих знаків, тому мусіла радити собі в такій формі, як могла.

ПОАЗБУЧНИЙ СПИСОК ВОЛИНСЬКИХ ЛОКАЛЬНИХ ГРОШЕЙ

1. **Антоніни.** Каса Дібр Антошінських в часі польської окупації армії ген. Смілого видала в лютому 1920 р. у 1, 3, 5, 10, 20, 50 польських марок — банкноти в польській мові. Барви грошевих знаків досі не відомі.

2. **Баранівка.** а) Судо-Сберегательное Тво видало 1918 р. грошеві знаки без назви, вартостями 1 і 5 рублів; б) Фарфоровий завод "Баранівка" Н. Н. Грипарі видав 1919 р. Вони вартостями: 1, 3, 5, 10, 25 рублів. Барви грошевих знаків досі не відомі.

3. **Бердичів.** Городская Продовольственная Управа видала 1918 року "розменные купоны" вартостями: 50 коп., 1, 3, 5, 10 рублів в двох серіях. Барви грошевих знаків досі не відомі.

4. **Дубно.** Городское Общественное Управление видало 10 березня 1918 р. бони (з важливістю ходження до 30 квітня 1918 р.) вартостями 1 та 3 рублів. Ці грошеві знаки є сьогодні унікальними в грошевих збірках міських грошей України. Барви грошевих знаків досі не відомі.

б) Городская Управа, Отдел помочі голодаючим в червні 1919 р. випустила чеки (важливі в торговельному обігу до 31 грудня 1919 року), вартостями 5 і 10 рублів. Барви банкнотів досі не відомі.

в) Лубенська Міська Управа, Продовольчий Відділ видав у 1919 році чек дійсний до 1-го січня (!) 1920 р. вартостями 1, 3, 5 Юкрб.* Чек номіналу 1 крб. підроблюваний до вартості 10 крб. Барви грошевих знаків досі не відомі.

5. **Корець.**

а) Єврейська Община видала у 1919 році ордери (із їх важливістю ходження до 1.VII.1919), варт.: 1, 3 (двох різних кольорів), 5, 10 рублів. Грошеві знаки були друковані в червоній, зеленій та фіолетовій фарбах.

б) У липні 1919 р. улруге видала Єврейська Община в різних величинах грошеві знаки варт.: 1, 3, 5, 10, 20 рубл., із підписами грошової установи, що видала грошеві знаки червоним (1 руб.), зеленим (3 руб.), фіолетовим (5 руб.), червоним (5 руб.) та червоно-фіолетово-зеленим олівцем (10 руб.).

6. **Крем'янець.**

а) Крем'янецька Повітова Народна Управа видала у 1919 році

*) Урядовий скорочений знак української грошової одиниці карбованця.

Крем'янецькі розмінні білети червоно-чорної барви вартостями 3, 5, 10 крб. та згодом розмінні знаки варт.: 1, 3 й 5 крб.

6) У 1920 р. під польською окупацією видано було із важливістю до 1 березня 1921 р. грошеві знаки варт.: 1, 3, 5 під позовою польських марок.

7. Луцьк.

а) Городське Самоуправління видало у 1918 р. два бони варт.: 1 та 3 руб. із важливістю ходження по 31 червня 1918 р.

6) У 1919 р. Луцька Міська Управа випустила в обіг розмінні знаки луцького міського самоурядування із важливістю ходження до 1 січня 1920 року. Знаки мали грошеві вартості за 6 грв.*) (два види друку), 10, 20 грв. в двох барках: бронзовій і фіолетовій, друковані на папері із водними знаками в трьох різних видах друку.

8. Остріг. Острізьке Міське Самоврядування випустило у 1919 р. розмінні білети м. Острога варт.: 2, 6, 10 і 20 грв.

9. Рівне.

а) Городская Управа видала квитанції із вартостями 1, 3 руб. в російській мові, 3 й 4 руб в українській мові, 10 руб. в російській мові та українській.

6) Продовольственний Отдел Городской Управы видав 13.III.1919 року квитанції варт.: 1, 3, 5, 10 руб. в російській мові та вартість за 3 рублі в українській мові.

в) Продовольчий Відділ Міської Управи видав 4 квітня 1919 року варт.: 5, 10 руб. червоні й бронзові двомовно — по-українськи та его-рі по-російськи, 20 крб. із дворордним надруком грошової вартості двадцять КАРБОВАНЦІВ та ДВАДЦЯТЬ карбованців та 25 крб. в українській та російській мовах.

г) Рівенське Повітове Земство випустило у 1919 р. розмінний грошевий білет варт. 10 крб. на папері із водними знаками.

10. Шепетівка.

Єврейська Городська Рада видала у 1919 р. бони вартостями 1, 2, 3, і 5 крб.

10. Житомир.

а) Городское Самоуправление видело у 1919 р. бони варт.: 1, 2, 3 і 5 крб.

6) Государственный Банк (Акцептант) випустив чеки "имени отделений различных банков на Г. Б."

1. Азовско-Донський Коммерческий Банкъ видав був із печаткою фірми та датою, писаною рукою, варт.: 50, 60, 100, 200 і 500 руб. Чеки мали час ходження між 27 січня та 18 березня 1918 р. Напір чеків мав водяні знаки.

Із датою 14 березня 1918 р. випущено чеки вартостями 100, 300 та 1000 руб. жовтої та оливкової барви.

Із датою 26 березня 1918 р. вийшли друком бронзово-рожевої барви чеки варт.: 50, 100, 200 та 500 руб.

*) грв. — знак на українській державній гривні.

Із датою 8 квітня 1918 р. видано чеки варт.: 25, 50 та 100 руб.

Із датою 10 квітня вийшли друком чеки барви бірюзово-муаре вартості: 100, 200, 300, 500 і 1000 руб.

Із датою 11-18 квітня 1918 р. вийшли чеки (в тих самих барвах, що із датою 10.IV.1918), варт.: 200, 500 та 1000 руб. із двородним написом грошової вартості "одну тисячу рублік" та "тисячу рублій".

Із датою 14 квітня по 4 травня 1918 р. вийшли чеки варт.: 25, 50 та 100 руб.

Із датою 20.IV.1918-21.I.1919 видано чеки вартостями: 100, 250, 300, 500, 1000 руб.

Із датою 29 грудня 1918 р. випущено чек вартості 1000 руб.

Із датою 9.II.-12.9.1919 пр. випущено чеки із діагональними лініями друку на папері із водяними знаками бірюз-муаре барв, вартостями: 25, 1000, 250, 300, 500, 100 руб. та окремо чек вартості за 1000 руб. в українській мові.

Із датою 10 травня 1920 р. видано ще додатково чек за 1000 руб., в російській мові.

II. Волинська Губернія. Земська Касса Малкого Кредита видавала чеки: а) Із датою 13 лютого-6 березня 1919 р. олівкової фарби копюри за 50 та 100 руб.

б) Із датою 6 березня 1918 р. вартостями за 50 та 100 руб.

в) Із датою 14 березня 1918 р. копюри за 50 та 100 руб.

г) Із датою 14 березня 1918 р. чеки жовтої барви копюри за 50 руб.

г) Із датою 26 березня 1918 р. чеки бронзово-рожеві на 25 руб.

д) Із датою 19-29 квітня 1918 р. — по-українськи, барви бірюзово-муаре, на папері із водяними знаками, варт.: 25, 50 та 100 руб.

е) Із датою 5.VI.1918-5.IV.1919 р. цієї самої барви копюри за 50 руб.

III. Соединений Банк видав чеки:

а) Із датою 14 березня 1918 р. олівкової барви на папері із водяними знаками, копюрами за 200 і 500 руб.

б) Із датою 26 березня 1918 р. бронзово-рожеві чеки за 40 і 50 руб.

в) Із датою квітня 1918 р., без точної дати дня випуску видано по-українськи, барви бірюзово-муаре чеки на 50 і 100 руб.

г) Із датою 11 квітня 1918 р. видано цієї самої барви чеки на 100 і 500 руб.

г) Із датою 8.V.1918-19.1919 р. видаво три чеки на 100 та 200 руб. На чеку за 200 руб. дати поставлено двояко: а) як на інших попередніх чеках рукою та б) друком.

III. Общество Взаимного Кредита випустило між 15-16 квітня 1918 року чеки із водяними знаками, по-українськи, бірюзово-муаре кольорів, на 25 ,50, 100 та 200 руб. Усі чеки мали фіrmові печатки та рукою подані дати їх видання.

IV. Ссудо-Сберегательное Т-во "Взаємопомочі" видало 1918 р. чек з водяним знаком бірюз-муаре барви із фіrmовою печаткою за 100 руб. Цей випуск чеків є нині унікатом в грошевих колекціях України.

V. Народний Банк м. Житомира видав:

а) У 1919 році розмінний білет з різними числами та величини, варгостями на 50, 75 та 100 руб. Чеки за 100 руб. були часом фальшовані.

б) У 1920 р. випустив Банк Житомира ще додатково розмінний білет вартості 250 руб.

12. **Старокостянтинів.**

а) Городская Дума випустила в обіг 1918 р. грошеві знаки, але без назви їх, варгостями: 50 коп. та 1 руб. Барви грошевих знаків досі не відомі.

б) Общество Взаимного Кредита видало 1918 р. чек типу житомирських чеків вартості 100 руб.

13. **Звягель.**

1920 року випустив в польській мові за час окупації польських військ боли варгостями: 5, 10 і 25 марок. Барви болів досі не відомі.

14. **Житин.**

Житинський Рафінадний Заводъ видав між 25 березня 1918 р.-31 березня 1919 р. квитанції варгостями 3, 5 і 10 руб. Барви знаків досі не відомі.

Д-р М. І. Мандрика

АГАТАНГЕЛ КРИМСЬКИЙ

(Століття з дня народження*)

В цьому 1971 році сповнилося сто років з дня народження одного з найвидатніших академіків українців — Агатангела Єфимовича Кримського. На другий рік сповниться 30 літ з дня його смерті на засланні в Казахстані.

Не дивно, що в Україні, під “високою” рукою Москви, належно не відзначено цих видатних роковин, за виключенням низки цензурованих статей. Трохи дивним є те, що й національним наукові інституції у вільному світі також належно не зробили цього.

Аджеж академік А. Кримський був людиною більш як надзвичайною: видатним ученим унікальної ерудиції й таких же унікальних здібностей, був також одним з чіль-

*) Доповідь на сесії УВАН (Канада) 11 квітня 1971 року.

них організаторів Української Державної Академії Наук у Києві, автором колосального числа наукових праць, а до того й жертвою московського терору над Україною.

Кримський народився 15 січня 1871 р. в Новгороді Волинському (історична назва Зв'ягель). В тому ж році і в тому ж місті народилася Леся Українка. Але в його дитячих роках родина Кримських перебралася до міста Звернігородки на Київщині, і з цим містом інтимно пов'язане все життя Агатаангела Кримського. Тому, з однієї сторони, він належить до Волині, а з другої – до іншої тих, що вийшли з київської ставної околині України – Звенигородщини, як Т. Г. Шевченко, І. Нечуй-Левицький, Олександер Кониць, В. Доманицький і ін. У Звенигородці батько Агатаангела вчителював і мав також книгарню й друкарню. Саме місто Звенигородка – це місце давньої української фортеці на границі топографічного розділу південної української території – відкритого степу на Південь до Чорного моря. Цей степ в певні історичні часи був “Диким полем”, на якому відбувалися безконечні бої, а також через нього проходив “Чорний шлях”, яким дики орди наступали зі Сходу на Захід. Фортеця Звенигородка була якраз коло цієї границі в лісо-польовій смузі. Вона була на пригорку і мала дзвін на снопах, коли помічався наступні ворожих орд.

Тут відбувалися історичні стики українців з татарами. При цім слові згадаємо, що рід Кримського походить з Бахчисарайських татар, але цей рід цілковито зуточнізувався, як багато інших таких, напр., Кочубеї, Туган-Барановські й ін.

Життєвий шлях Агатаангела Кримського був такий. В 1889 році він закінчив студії в Київській Колегії Павла Галагана, українській аристократичній школі в російській системі виховання. Маючи пахіл до філологічних наук і здібність до вивчення мов (уже в цій колегії він володів чотирма мовами), Кримський вступив в тому ж році до Лазаревського Інституту Східних Мов у Москві. Закінчив там науку в 1892 р., а в 1896 р. – курс Москво-Донського Університету. За виключні успіхи в еходознавстві його посыдають до Бейруту в Сирії для вивчення арабської мови, літератури і т. ін. в місцевих наукових закладах.

В 1898 р. А. Кримський повертається з цього вирядження до Москви і стає професором в Московському університеті та Лазаревському інституту на катедрі арабської словесності та історії мусульманського синіту.

Двадцять років він працює в цих високих школах та інших наукових інституціях і виявлює себе людиною фен-

Агатангел Кримський

номенальніх здібностей та виробляється на видатного ученого.

Біографи та його колеги ствердили, що Кримський знає 60 мов. Знав досконало літературу, історії, культури, археологію багатьох народів.

Акад. Дацкевич, згадуючи його в століття народження в "Культурі й Житті" (14.1.71), пише між іншим:

"Йому було відоме все, що стосувалося Сходу — Арабії, Ірану, Туреччини, також Грузії, Азербайджану, Вірменії. Він міг розповісти про угорську мову різ-

них часів, перекласти будь який текст з фінської мови, зробити зауваження про лексику якутської мови... Слов'янське мовознавство... антична філологія й санскрит, українська мова у всіх її аспектах і ньюансах — все це було його рідною стихією".

Як сходознавець, Кримський є автором великого числа наукових праць. Наземо хоч такі: історія мусульманства, історія арабів і їх літератури, історія персів, Туреччини, хозар, Грузії, Азербайджану, башкирська мова, сеմітські мови й народи (4 томи), історія сасанідів і ін.; 26 томів монографічних розвідок. Він давав фахові статті до енциклопедій. Напр., до енциклопедії Брокгауза й Ефрона — поверх 350 статей.

Більшість творів Кримський писав російською мовою, і це зрозуміло: не тільки не було українських університетів, але й сама українська мова та публікації нею наукових праць були заборонені російським урядом.

Свого часу А. Кримський пробував дістатися до Львівського університету на відповідну катедру, але не мав успіху. Так не мав успіху й Іван Франко, з яким А. Кримський був знайомий, вони вели з собою жваву кореспонденцію. Франко радив Кримському не віддавати себе всього філології, щоб не потонути в ній, не зробитися лише частиною людини. Справді, така небезпека була, бо Кримський признавався: "Ніколи ніяка наука не могла заволодіти моєю істотою, як вона (філологія)".

Пишучи по-російськи (часто полемізуючи з російськими науковцями в обороні української мови, напр., проти "плетнєвської" гіпотези), Кримський творив цілі наукові скарби, які стали власністю пануючої держави. Треба мати на увазі, що культурні скарби тієї держави (колишньої імперії царів, тепер советії) у великій частині належать також українському народові, бо з причини поневолення України, українські наукові й загально-культурні сили віками збагачували своїми знаннями й працею ті скарби. Пора зробити їм облік.

В міру можливості Кримський писав і публікував певні твори й українською мовою. Йому належить "Історія української мови", "Історія української граматики", "Класифікація стародавніх рукописів", "Українська граматика" в двох томах і ін.

Хоч філологія його полонила, а все ж таки для поезії й красного письменства залишилося місце в його серці. Він почав писати їх в молодих роках. Так, вийшли його три збірки поезій "Пальмове тілля", "Бейрутські оповідання", "Повісті й екскурсії з українського життя", роман

“Андрій Лаговський” і ін. В пізніших роках, переобтяжений науковими працями, він віддавав вільний час поезії перекладами з інших мов, головно східніх і головно з давніх поетів. Його переклади вважаються зразковими, як передачею музики вірша, так самої думки автора й змісту.

Ці твори А. Кримського оловіті певним лесімізмом. Його персонажі в більшості нещасливі, без сильної волі до перемоги. В цьому відбиток його доби.

Автор цих рядків у своїх подорожах мав нагоду відвідати Бейрут і походити тими стежками, якими колись ходив Агатангел Кримський. Це місто зробило на мене враження мало поетичного міста — камінь, курява, літом тяжка спекота. Пригадую вірша Кримського “Ох арабські фоліанти, вже не сила вас читати”, якого автор цих рядків записав (пізніше) до своєї посми-подорожі:

Не мав, а в Біблію таки заглянув,
Бо край нагадує старі казки,
Або “Пісні Пісень” із гір Лівану,
Кохання сліз перлисти рядки.

Від авторів вже й порохів немає,
Самі слова говорять, не мовчать.
Поезія ніколи не вмирає —
На ній безсмерття й вічності печать.

І тут, у Бейруті, поет наш Кримський
Сидів над стосами арабських мадригал;
Сидів колись, бо брав до серця близько...
Тепер нема — пожер в Москві Ваал.

.....

Вони, що різали, вже вкриті прахом —
Нікчемна нечисть і огіда тля, —
Ta буде довго згадувати з жахом
Їх злочини тяжкі моя земля.

Та буде плакать вічно Україна
За вбитими розбійником дітьми,
Як плакала колись і ця країна
Від Ірода невтішними слізами.

Як тільки постала Україна, Кримський переселився до Києва (в 1918 р.) і взяв катедру східної історії в Київському університеті. З організацією Української Державної Академії Наук, в чому він брав діяльну участь, Кримський був обраний неодмінним секретарем Академії й керівником філологічно-історичного відділу. Розвинув працю широко й напочатку досить свободно. Але кілька років пізніше почався сильний наступ на Академію в напрямку її комунізації. В 1930 році були призначенні перевибори ке-

рівників Академії і Кримського академічна колегія знову вибрала кандидатом на ту саму позицію. Тоді почався похід проти його. Один з комуністичних інквізиторів А. Хвилія (з походження жид) виступив проти Кримського з статтями в пресі і з окремою брошурою. Він називав Кримського лицеміром, противником "завдань часу" і т.ін. В той час якраз відбувався процес проти "Спілки визволення України", і це катастрофічно відбилося на Академії. Проф М. Грушевського вислали до Москви, а Кримського видали з Академії й позбавили куска хліба. Тоді ж припинили й видання його праць. Останнім виданням вийшла його книга "Тюрки, їх мова й література". Про долю його в той час мало відомо. Кажуть, що він дуже бідував, добрався до батьківської хати і там терпів всяке лихо. Потім були чутки, що його вислали в Середню Азію. Нарешті десь в 1940 р. несподівано влаштували йому вшанування. Можливо, що це було тоді, коли, як оповідали бувші приятелі Кримського, до Києва мала прибути наукова делегація східніх учених. Треба було їх прийняти своїми учепими, а таких не було. Згадали про Кримського, привезли до Києва, дали йому нагоду викупатися, одягли в нову одежду і навіть влаштували бенкет. А на бенкеті переконували його, що партія виправляє тепер помилки своїх недотепних агентів і реабілітує його на все. Старий, змучений поневіряннями, Кримський повірив був і навіть виголосив якусь похвалу партії. Однаке, прийняття делегації відбулося, а Кримський знову олінився на вулиці.

Коли почалася 2-го Світова Війна, Кримський пробував залишитися в батьківській хаті, у Звенигородці, але власті вивезли його до Казахстану, де він і помер в місті Кокчетаві 25 січня 1942 року. Помер при загадкових обставинах. Московська цензура й досі не дозволяє розкрити обставин його життя в роках від 1933 і його смерті.

Нехай живе між нами світла його пам'ять! А розкажуть про цього і напишуть усю правду, багато напишуть, коли впадуть з України ланцюги московської неволі.

Д-р Іраїда Тарнавецька

ДО ПИТАННЯ МАНДРІВНИХ СЮЖЕТІВ I ВІКОВИХ ОБРАЗІВ У ТВОРЧОСТІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ

Доля літературної спадщини поетів і письменників дуже часто подібна. А ще більше подібна доля спадщини геніїв світової літератури, бо всі вони стоять на височині загальнолюдської культури свого часу, черпаючи з її надбань, щоб внести в духову скарбницю людства своє оригінальне неповторне слово.

Але минає час, критики, вивчаючи творчість мистців, розкладають її на теми, сюжети, мотиви і, буває, що не раз шукають тільки формального чи тематичного зв'язку в світовій літературі, а ще гірше, — зводять її навіть до підрахунку запозичених образів тощо. То ж після таких досліджень інколи від самого письменника нічого не залишається.

Девчому подібної долі зазнала й літературна спадщина Лесі Українки, яка більше, ніж будь-хто з сучасних її письменників, черпала надхнення в одвічних джерелах.

Загальноювідома річ, що більшість поем і драматичних творів Лесі Українки теж написано на мотивах світових сюжетів та образів - біблійних, античних, старохристиянських, середньовічних тощо. І хоч це питання дискутувалося вже багатьма дослідниками, визначення зв'язків письменниці зо світовою літературою розглядалося все таки по різному. Одні вважали Лесю просто послідовницею т.зв. "західно-європейських декадентів" з прагненням втісти в минуле. Другі підкреслювали тільки її сильний з ними інтерес в минулому. В критичних статтях можна навіть знайти думку, що зводили її творчість просто до запозичень чужих сюжетів і мотивів.¹⁾ Інші пояснювали широке використання поетесою світових сюжетів лише цензуруними умовами.

Знову ж, коли розглядаються твори письменниці не тільки у зв'язку з їхніми першоджерелами, а з тогочасною дійсністю (а, як відомо, дійсність у кожного інша), тоді з одного боку підносять соціалістичні, пролетарські

1) Твори Л. Українки, В-во "Книгостілка", Клів, 1923 (див. Передмова).

та революційні симпатії Лесі, а з другого — її національності. А вже коли йдеться про коментування творів, то буває, що такі коментарі зводяться не тільки до викривлення чи вняснення, які образи символізують те чи інше класове чи політичне утруповання, а навіть до отожнення діючих осіб Лесіних драм з її конкретними сучасниками. Та, на жаль, часто це робиться співзвучно з особистими чи партійними поглядами самого критика.²⁾

Було, що письменницю недоцінювали. Ось, напр., коли одного разу поетеса, пишучи поему "У цуні", показала написане деяким злайомим літераторам, вона зустріла досить холодне відношення. А одна близька їй людина, письменник, сказав: "Вони добре написано, але ірано воно?" і цю фразу Леся нам'ятала ввесь вік. Звичайно, що їй не обійшлося без негативного ставлення. З появою маючи не перших творів поетеси дехто намагався докорити їй тим, що вона мало уваги приділяє сучасності, що вона "витає думками по далеких обріях". Прихильники етнографічних описів пік не могли зрозуміти письменницю. Зокрема пакистанця на неї за те, що вона писала у всяких інших історичних обставинах, а не в українській. Тут на ведено слова чоловіка Лесі — Клеменса Квітки: "Пославши їю рік ("Кассандру") І. Т.) все боялася, що злову будуть казати з її приводу, як казали бачивши в рукопису, "та вони добре, тільки чому лучше не написане з української історії". Квітка продовжує: "хоча не було одзінів в українській пресі, що такі речі вже на часі, але її не було противних одзінів. Сто роль взяв на себе вже оглядач одеської газети "Русская речь" (за 1908 р.) приват-доцент Одеського університету, торист Куриловський; з приводу "Кассандри" він писав, що Леся Українка, очевидно, жидівка і всякими "Кассандрами" павмисне затуманює голови українцям і одволікає їх думки від рідної історії, бо, мовляв, то будуть її (історію) її продовжувати в такім напрямі, що всім соплеменникам Лесі Українки жидівки прийдеться дуже зле".

Недостатньо місця Лесіним творам зі світовою тематикою приділяли також раші історики української літератури. Ось, напр., у праці Ефремова вся увага звернена на громадську лірику поетеси, її лише декілька рядків (вірші № 25) наділено її драматичним творам коментуючи, що, мовляв, "Леся Українка все частіше втікає в глиб

2) Музичка та інші радянські дослідники. Р. Залеснянський, *Творчість Лесі Українки. Критичні нариси*; друге доповнене видання. В-во "Українська думка" Мюнхен (не датоване).

Леся Українка

віків, земон, щоб знайти пристановище та захист од гіркої дійсності.

Хот протягом десятиліть дискутується питання зв'язків письменниці зі світовою літературою і вже, як бачимо, вистовдано низку різних поглядів на цю сираву, та все таки вони знову насуваються і нам. Тé ж саме питання: Чому Леся мислила в різних епохах, чи інших історичних обставинах, а не українській?

І тут нам варто буде пригадати депо про її зацікавлення. Як відомо, Леся дуже любила читати й її насамперед цікавили періоджерела. Бувши ввесь вік хоровитою і малосильною, вона не могла сама шукати за джерелами, ходити по бібліотеках чи знайомих учених по джерела, отож читала те, що їй приносили або присилали рідні та приятелі. Про свою освіту письменниця розповідає О. Кобилянській таке: "Взагалі систематично вчилася тільки до 14 років, а потім інша на "власний хліб", себто вчилася тільки того, що мені подобалось, а читала все, що

запорву, без жодної заборони"³⁾). Отож, у таких обставинах свою освіту, зокрема широку західноєвропейську освіту, Леся найбільше завдячувала дбайливості свого дядька Драгоманова, який не тільки рекомендував їй книжки, але й присилає їх зо своєї багатою світовою літературою бібліотеки. І цю вигоду Леся впovні використала.

Таким чином, побираючи ще змалку класичну та європейську освіту, та володіючи багатьма чужими мовами, Лесі завжди було легше писати і в тих образах, бо форми життя тих часів були їй неначе близчі і її уява все в них оберталася. Крім того, вона вважала, що життя народів і спох, з яких писала, було багатше ідейним змістом і давало більше матеріалів до творчості. Що ж до української тематики, зокрема старовини, то Квітка каже такс: "Спеціально Леся казала, що її страшно затрудняло б, якою мовою писати з української старовини, бо само собою поставало б бажання зробити мову якомога близчою до тої, якою справді могли говорити в ту епоху, а ревіструвати її, особливо як писати про людей по тодішньому освічених і письменників, страшно трудно, і роздумування над дрібницями слів і виразів не давало б творити". Однак тут Квітка робить заявку кажучи: "Я думаю проте, що се не здавалося б їй так страшним, якби була начитана в пам'ятках мови".

Як бачимо із зауваг її чоловіка, Леся не мала змоги пізнати так само українську старовину, як вона пізнала класичний чи європейський світ. Тому на ниві т.зв. "літературно-зораних епох" почувалася вона вільно. Її не знехочували вже опрацьовані теми, а навпаки, вона навіть любила брати традиційні теми, щоб робити з них нові, оригінальні.

Про віддалення Лесі від української тематики не менше цікава думка М. Євшана, сучасного Лесі літературного критика. Він в "Літературному Науковому Вістнику" за жовтень, 1913 р. ч. 10, пише: "...віддалення Лесі... це не втеча й не відчуження... вона вибрала такий власне екзотичний одяг для своїх творчих задумів - - не тому, щоб віддалитися від нас, а тому, що так їй було краще, мала більше внутрішньої свободи. І винне в тому найбільше хіба наше життя, яке не розвиває, а вбиває радше проявляє внутрішнього чоловіка. Примушує його бути плитким та дріб'язковим і заслонює його характер". І далі, нав'язуючи до української сучасності, Євшан каже: "Талант Лесі Українки був неначе спутаний і фарби блідли, скільки

3) Леся Українка, Твори. В-во Художньої Літератури "Дніпро", Київ, 1965, т. 10.

раз не пробувала вона в своїх новелістичних пробах зближитись до сучасного життя і маловати всю його дріб'язковість. На тім вона могла найкраще переконатися, що українська дійсність не дуже то стоять в згоді з творчими аспираціями та вірлиним полетом поетичної думки".

Та хіба найкраще сама поетеса пояснила свій інтерес до світових сюжетів: "В вищем суждено совете, щоб я mit Todesverachtung кидалася в добре всесвітніх тем (як, наприклад, з Кассандрою своєю), куди земляки мої з витоком двох, трьох одважних, воліють не вступати".⁴⁾

Однаке було б номилкою думати, що Леся Українка зовсім не писала з сучасності чи з українського життя. Напр., її проза вся в сучасності, або шедевр її драматургії — "Лісова пісня", вся українська, що народилася з тути за рідним краєм та мріями дитинства. Все ж таки загальнолюдський історичний матеріал давав письменниці широкі можливості для постановки і розв'язання складних філософських, а зокрема етичних і естетичних проблем. Цей матеріал так само давав можливості реалізації своєрідних творчих задумів її в напрямі, наче цілої програми духового і культурного відродження людини. Леся намагалася відвоювати людину, збудити її, показати далішу мету. Для неї людина мусить мати свою внутрішню свободу. Отже, мусить перетворитися з раба буденщини в повновартісну людину з живими потребами душі і серця, що протиставляться духовому рабству, яке сковує людину. Очевидно, не будучи в силі перевести організацію культурної психіки української дійсності, письменниця, шукаючи за своїм світом і своїми темами й образами, на "крилах пісні" полетіла в чужі краї.

І в цьому наша поетеса пішла шляхами клясиків світової літератури. Шекспір будував свої твори на матеріалі історії — далекої і близької. Так само постав найбільш філософський твір Гете — Faust. А з українських клясиків: до римської історії та євангельських сюжетів звертався Шевченко; на матеріалі біблійних та історичних сюжетів писав свої філософські твори Франко. І це аж ніяк не перешкодило тим творам бути глибоко сучасними. Ці твори, хоч побудовані на минулому, але вбирави в себе явища сучасності та були переткані ідеями письменників. Так і в Лесі, значна частина її творів побудована на матеріалі мітології, Біблії, Євангелії та давньої чи більшої історії, але вони всі наскрізь оригінальні в трактуванні теми. Звертаючись до давніх епох і інших народів, Леся часто мала на увазі живу дійсність та свій народ.

4) Там же, ст. 359.

Поскільки нас цікавлять не так самі джерела, як мандрівні сюжети й образи, тобто опрацьовувані вже в літературах та їх використання Лесею Українкою, то їй буде цікаво простежити, якими вони виходили в трактуванні письменниці.

З цього погляду цікава драматична посма “На полі крові”, в основі якої лежить євангельська розповідь про злочин Юди. Євангелісти вчинок Юди пояснюють впливом сатани, або користолюбством. У пізнішій церковній і апокрифічній літературі, а теж у фольклорі Юді приділено відносно небагато місця. Але протягом століть образ Юди чи то у фольклорі чи в писемній літературі трактується як образ злочинця, чий злочин не можна ні охопити ні описати словами. Напр., у середньовічній “Золотій легенді” Юда виступає як злочинець, який убив свого батька і одружився з матір'ю, а теж як убивця свого брата. Отже, тут до первісного євангельського тексту приєднано Едипів мотив з грецької мітології та біблійну розповідь про Каїна. А коли у письменників часу реформації та романтизму нераз бачимо позитивне трактування образів Сатани, Люципера, Диявола (Байрон, Гете, і др.), то все таки в жодному творі не возвеличується образ Юди. Зрадник завжди ненависний. Але на початку ХХ ст. помічається потяг до персоцінки вартостей. Отже, вдаються до спроб по новому витлумачувати образи Мефістофеля, Яго, Юди, надаючи їм, в супереч традиційному, позитивне насвітлення. І так під інерцією деяких письменників Юда дістає амнестію. Напр., у шведського письменника Тора Гердберга Юда виступає вищим, і активнішим, і кращим свого учителя, а зрада стає для Юди “початком душевного оздоровлення і відродження”. У п'єсі П. Гейзе “Марія з Магдали” Юда виступає патріотом, позитивною постаттю. Не минула цього питання і польська “модерна література” з Пшибишивським на чолі. У поемі “На шляхах Каїна” Пшибишивський робить вчинок Юди не винятком, а частиною загального, а Юду нацадком Каїна, то ж вчинок Юди мотивується “споконвічною силою кохання”, що, на думку Пшибишивського, визначає історію людства. І тому в п'єсі Юда зраджує Христа в ім'я кохання до Магдалини. В тогочасній російській літературі появляється повість Л. Андреєва “Юда Іскаріот”. Юда тут не звичайна дрібна людина, а титан, надлюдина, мудра й глибока, але самітна, яку не розуміють люди й якій загибелъ Христа потрібна, щоб встановити свою суть, хоч він Христа любить надмірно. Отже в інтерпретації Андреєва зрада Юди є результатом страждань, самотності та мізантропії.

Річ ясна, що письменниця всі ці твори читала, й ні-що інше, як їх поява була поштовхом до написання драматичної поеми "На полі крові". Як же ж вона підходить до образу Юди? У творі Лесі дія розгортається не тоді, коли Юда був з Христом і зрадив його, а пізніше, коли все звершилося, і Юда — звичайний селянин — працює на жалюгідному кам'яному полі, придбаному ціною крові за 30 срібняків.

Отож, письменниця поклала це євангельський сюжет, а перенесла дію в дещо пізніший час. В неї Юда не повісився під тягарем свого злочину. Він не є надлюдиною; він і не переживає ніяких пристрастей любові чи ненастисті; Юда просто працює собі на своєму полі. Портрет його зовсім буденний і реальний; він нічим не відрізняється від інших людей, хіба що похмурістю і понурим виглядом. Та ось надходить дідок-прочачин і просить води напитися. Зав'язується розмова. У перших реченнях Юди помітне намагання його залишивши невідзначеним і він хоче якнайскоріше позбутися прочачина. Очевидно він розуміє безчесність свого вчинку і має страх перед людьми. Все таки діялог поступає і вступає в нову фазу — прочачин пізнає в своему співбесідникові одного з тих, що колись супроводжували Пророка. Створюється драматична ситуація: прочачин виявляє ще досі не вілзананому Юлі своє ставлення до зради. Юда намагається відвернути розмову в інший бік, але дідок силкується таки пригадати, як звався зрадник. Тут він пригадує, що його звали Юдою, але разом з тим пригадує, що серед учнів Пророка двох мали ім'ю Юди. І тоді прочачин хоче пригадати, з якого міста був зрадник, та згадав, що зрадник повісився. Тут Юда вже не зміг втримати рівноваги й мимохіть заперечує самогубство. А тоді прочачин впізнає зрадника:

Тепер я бачу добре: ти той Юда,
що вчителя продав.

Відтепер Юда розкривається в ставленні до вчителя. Щоб применішти вагу власного злочину, він хоче звести посгать Пророка до буденщини, зробити його такою ж смертною людиною з усіма її недарами. Далі Юда розкриває, що захопивши хвилею ентузіазму, викликаного проповідями Христа, він пішов за ним. Надто приваблювало його оглянитися у невеличкому колі обранців, яким

..... слугують
народи всього світу залюбки...
Безмежнє щастя їх облада...

Та ще більше його спокушувала вигідна перспектива стати, подібно до Христа, могутнім владарем над людьми.

Але, приєднавшись до Христа, Юда не дістав сподіваного, він обманувся, бо потрапив у становище:

де не мені народи слугували,
а я служив відметам всіх народів...

Його дрібній і низькій істоті були чужі ідеї любові і людяності, але привабливою здавалася перспектива вічного раювання, обіцювана віруючим. Юда признається, що заради цього він — хазяйський син і спадкоємець — віддав своє добро. Він став злідarem. І так поступово в його душі складається впевненість, що він пограбований та одурений, і це зробив нікто інший, як його вчитель. Юда проймається ненавистю і заздрістю до Христа та жалем за втраченим добром. І коли з'являється нагода хоч трохи відшкодувати втрачене, він продає Христа легко й просто, як продають якийнебудь товар:

Нічого в світі я не мав, крім нього, —
Хіба ж не мав я права знов змінити
Його на те добро, що я втеряв
з його причини.

І так письменниця, розкриваючи внутрішній світ, персонажа, дає нам глибоке психологічне пояснення вчинків Юди, осуджуючи запродаництво й зраду. Але вона не тільки засуджує зраду, вона ще гостріше засуджує сам підлій спосіб зради — поцілунок. Від докорів прочанина за плюгавство, яке він зробив своїм вчинком, Юда намагається ще захиститись останнім своїм аргументом:

А може я таки його любив?
А може ж я хотів з ним попроцятись?

каже Юда. Ще більше обурений тим, що Юда продав Христа поцілунком з любові, прочанин говорить:

.....Бо як правда,
що ти любив його, то те плюгавство
ішце мерзенніше. Убий, заріж,
втопи, продай, та хоч без поцілунків!

Тоді Юда викручується, що, мовляв, "...той поцілунок зовсім холодний був". Це юладе край терпінню прочанина, він, обурений до глибини викрикує:

Мовчи! Не говори! Чи теплий гад,
розпарений на сонці, чи холодний —
однаково бридкий!

і кинувши в Юду камінь, відходить. А Юда продовжує працювати на своєму полі, придбаному ціною крові.

З біблійних сюжетів можна згадати “Єврейські мелодії”, “Народ до пророка”, “Ізраїль в Єгипті”, “Плач Еремії”, “На рунах” тощо. Так як інших письменників, так і увагу Лесі Українки привернула біблійна постать Самсона. У своєму “Самсоні” письменниця зберегла тільки основну сюжетну лінію старовинної розповіді. В інтерпретації образів Доліли і Самсона Леся відходить від першоджерела. Самсон змалькований як борець-герой, готовий на будь-який подвиг заради волі й незалежності свого народу. Ув'язнений Самсон думає тільки про свою батьківщину, свій народ, і навіть в останній момент він звертається до Бога такими словами:

За сором май і мого люду!
Лай сплу давню на хвиліну!
Верни мені її, — хай буду
Я знов потужним на годину!

Вчинок Доліли теж мотивується глибоким патріотизмом:

Прощай, Самсоне! — крикнула зрадлива —
Ти думав, що для тебе я забуду
Родину? Ні! — Ти гинеш, — дяка це правдива
Від мене за ногибель моого люду!

Біблійна розповідь про прекрасну дівчину, принесену в жертву заради визволення батьківщини, розроблена вже Альфредом де Вінья, а в Україні М. Старицьким, знайшла своєрідне втілення у творі Лесі “Дочка Іофая”.

Ta сама тема розгорнута постесою в поемі “Іфігенія в Тавріді”, але оснований вже на античному міті. У грецьких мітах розповідається, що коли елліни вирушили в похід на Трою, вони не могли відплисти з Авліди, бо дув протилежний вітер. У цьому греки вбачали владу богів, і жрець Калгас прорік, що лише тоді змилосердиться богиня Артеміда, коли їх провідник Агамемнон принесе їй в жертву свою дочку Іфігенію. Агамемнон був змушений погодитися на смерть доньки. На захист Іфігенії став її наречений Ахіллес. Та Іфігенія сама зійшла на жертвовник, сказавши, що хоче добровільно віддати своє життя заради перемоги над Троєю та слави греків. І коли жрець підніс ніж над Іфігенією, він забив лань, а Іфігенію забрала Артеміда і перенесла в Тавріду, де зробила її своєю улюбленою жрицею.

Прекрасний образ Іфігенії виступає в багатьох визначних письменників різних літератур світу. Найвидатніші твори про Іфігенію належать Евріпіду та Гете. Що

привело Лесю до цього образу — невідомо, але можна припускати, що назва вілли “Іфігенія”, в якій проживала поетеса, перебуваючи на Криму, викликала в неї асоціації з античною героїнею. І так постала драматична лоєма “Іфігенія в Тавріді”, що була першою спробою письменниці драматичного віршованого твору на всесвітньо відомі сюжети. Леся свою поему починає широким описом, з якого дізнаємося, що дія відбувається в Тавріді, перед храмом Артеміді Таврідської, де Іфігенія сповняє свої обов’язки жриці. Залишивши сама, Іфігенія віддається роздумам. Вона тужить за рідним краєм, вона не може жити без діяльності для добра своєї батьківщини. І так вона спостерігає, що врятовання її від смерти стає початком її повільного конання в Тавріді. Іфігенія багато радніша була б віддати життя для батьківщини, ніж так жити, і навіть під впливом ностальгії, хоче покінчти самогубством, пролити власну кров. Але це тільки хвиля слабкості. В своєму перебуванні в Тавріді вона бачить жертву, потрібну рідній країні. І вона приймає покладений на неї обов’язок перед рідним краєм:

Ні, се не варт нашадка Прометеся!
Коли хто умів одважно йти на страту,
Той мусить все одважно зустрічати!
Коли для слави рідної країни
Така потрібна жертва Артеміді
Щоб Іфігенія жила в сій стороні
Без слави, без родини, без імення,
Хай буде так.

Як в творі “Дочка Іофая” так і в цьому Леся пробує по своєму розв’язати філософські питання суті життя і смерті, які пов’язані з діяльною любов’ю до вітчизни.

Іншим прикладом майстерного використання Лесєю античних сюжетів може бути вже згадувана тут “Кассандра”. В основу сюжету письменниця покладає грецький міт про Кассандру, та античні перекази про Троянську війну. В своєму первісному варіанті цей міт має такий зміст: Аполлон наділив найвродливішу доньку Пріяма і Гекуби — Кассандру пророчим даром у відповідь на її обіцянку покохати його. Кассандра не дотримала слова й за це її було покарано тим, що люди не вірили її пророцтву. Про Кассандру є згадка в Гомеровій “Одіссеї”. Вона виступає в античних трагіків — в Есхіла в “Агамемноні” та в Евріпіда в “Троянках”, але їй приділено невелике місце, як другорядний чи епізодичний постаті. Про Кассандру пишуть Сенека й французькі класики. Епізодичну роль відводить Кассандру і Шекспір у своїй трагедії “Троїл і Кас-

сандра", де описано облогу Трої. Серед романтичних інтерпретацій образу пророчиці можна відзначити "Кассандру" Ф. Геслера та балладу "Кассандра" Шіллера. Треба сказати, що образ трагічної пророчиці Кассандри привертає увагу письменників усіх часів. Проте всі твори мають надто малий стосунок до поеми Лесі Українки. Ні в кого з них образ трагічної пророчиці не став іпровідним образом великого драматичного твору. Можливо хіба, що трактування образу Кассандри Шіллером стало певним поштовхом для письменниці, щоб створити свою "трагедію правди", бо Шіллер в своїй балладі показує ту трагедію ясновидіння -- властивість мистця проникнути в суть явищ. Але разом з тим Шіллер проводить думку, що тільки в незнанні, вигадці — життя, а знання — смерть.

Звернення Лесі Українки до образу Кассандри в сюжеті Троянської війни, може зв'язане навіть з її власним становищем, як поетеси. Вона напевно помічала, що її слово не завжди знаходило зрозуміння, воно інколи лишало байдужими тих, до кого було якраз звернене. І бувало, що вона ставала навіть сумніватися в дійовості слова, слова-зброї. Все ж таки "Кассандра" — твір аж ніяк не автобіографічний. У листі до О. Кобилянської Леся ось що пише про те, що спонукало її звернутись до цього образу:

"Хтось собі любить жидівські теми, бо в них завжди багато неспокійного, пристрасного елемента, а хтось, власне, таке в поезії любить і, певне, ніколи епічним поетом не буде. Хтось і Кассандру тому взяв за геройню (хоч вона не жидівка), що ся трагічна пророчиця, з своєю ніким не призначеною правдою, з своїм даремним пророчим таланом, власне такий неспокійний і пристрасний тип: вона тямить лихо і пророкує його, і ніхто їй не вірить, бо хоч вона каже правду, але не так, як треба людям; вона знає, що так їй ніхто не повірить, але інакше казати не вміє; вона знає, що слів її ніхто не прийме, але не може мовчати, бо душа її і слово не дається під ярмо; вона сама в ньому часто сумнівається, бо не знає, чи завжди слова її залежать від подій, чи, навпаки, події залежать від її слов, і тому часто мовчить там, де треба говорити; вона знає, що її рідна Троя загине, і родина, і все, що їй миле, і мусить сказати те вголос, бо то правда, і, знаючи ту правду, не робить нічого для боротьби, а коли й намагається робити, то діла її гинут марне, бо — діла без віри мертві суть, а віри в рятунок у неї нема і не може бути; вона все провидить, вона все знає, але не холодним знаттям філософа, тільки інтуїцією людини, що все постерігає несвідомо і безпосередньо ("нервами", як кажуть в наші часи), не розумом, а почуттям — тому во-

на ніколи не каже: "я знаю", а тільки: "я бачу", бо вона справді бачить те, що буде, але пояснити аргументами, чому вона мусить так бути, а не інакше, вона не може. І пророчий дух не дар для неї, а кара. Її ніхто не жаменує, але вона гірше мучиться, ніж мученики віри і науки. Така моя "Кассандра".⁵⁾

Як бачимо, то письменниця в своєму листі схарактеризувала навіть суть цього образу — велику силу слова, підкреслюючи разом з тим, що слів ще мало, треба діла. Однак діла без віри **мертві суть**.

У згаданій поемі, крім мотиву сили слова і його впливу на події і людей, теж маємо зустріч в гострій боротьбі різних поглядів на правду й неправду. Це поєднок поглядів Кассандри і її брата Гелена, теж віщуна:

Гелен: Що правда? Що неправда? Ту брехню,
Що справдиться, всі правою зовуть.

.....

Топенька смужка
Брехню від правди ділить у минулім,
але в прийдешньому нема вже й смужки.

В трагічні хвилини Кассандра каже людям правду, бо вона у всьому залишається вірна правді, якою б та правда не була.

Кассандра: Проклін на мене, я мовчать не вмію.

Гелен теж знає правду, але виходячи, так би мовити, із становища прагматизму, він віщує людям "те, що треба, що корисно, або почесно". І люди слухають Гелена, а не Кассандру. Це зближає їхню загибель. Але Кассандра не може бути байдужою до оточуючого її життя, вона горить боротьбою і життям свого народу, як вогонь Прометея. І тим вона сильна. Кассандра, горда дочкою Прометея, несе людям тільки правду навіть сперечаючись з богами. Її ніхто не примусить мовчати. І Кассандра перемагає. Її перемога над Гелном — це трагедія правди, це загибеллю і зруйнованням Трої закінчилася довголітня Троянська війна. Пішли в неволю троянські сини й дочки. Зреклася пророчого дару Кассандра, але не зреяла віри в правду і віри в життя.

І так ми побачили, як письменниця, вийшовши з античного міту, де запозичила сюжетну канву, поклала свої нові своєрідні узори, провела свої нові ідеї, дала нам твір цілком оригінальний і за жанром і за трактуванням образу Кассандри.

5) Там же, т. 10, ст. 135.

Так само поводиться Леся Українка і з іншими мандрівними сюжетами, мотивами, чи образами. Напр., образ богині Ніоби, в якої злі боги знищили всіх дітей, а її перетворили на плачу чу скелю, що стала символом матері-страдниці, Леся перетрансформувала в образ мужності й нескоримости.

Прикладом мотиву середньовіччя у письменниці є цікава поема "Ізольда Білорука", яка основана на мотиві історії Трістана та Ізольди та їх трагічної любові. В історії Трістана й Ізольди втілилося уявлення про право людини на кохання і щастя і тема ця оспівана багатьма поетами. Але Леся майже не торкається розповіді про Трістана та його любові до Ізольди Золотокосої. Твір Лесі починається із зустрічі з другою Ізольдою -- Ізольдою Білорукою. Роля Ізольди Білорукої, ображеної дружини, у всіх варіяントах епізодична, а у Лесі головна. І письменниця дає колізію Трістана та його дружини в зовсім новій інтерпретації. Вона зовсім по своєму порушує тему "фатального вічного кохання". А з середньовічної історії залишаються тільки хіба імена.

Не можна не згадати і драматичної поеми "Камінний господар" на поширену в світовій літературі тему про спокусника жінок Дон Жуана чи Доп Хуана. Тому, що цей твір останнім часом часто дискутується, я тільки наведу висловлені з приводу його появи слова самої письменниці. Закінчивши твір та нетерпеливо очікуючи хоч якоїбудь критики чи тільки відгуку, вона писала до А. Кримського:

"...Оце вчора скінчила почату вже по велиcodні нову річ, але яку!... Боже, прости мене і помилуй! — я написала Дон-Жуана! Отого-таки самого "всесвітнього і світового", не давши йому навіть ніякого псевдбоніма... Не знаю, звісно як воно в мене вийшло, добре чи зло, але скажу Вам, що в сій темі є щось диявольське, містичне, недарма вона уже хутко 300 літ мучить собою людей. Кажу "мучить", бо написано на неї багато, а доброго написано мало, може на те її і видумав "ворог роду людського", щоб розбивались об неї найкращі надінення і найглибші думки... Так чи інакше, але от уже в нашій літературі є Дон Жуан власний, не перекладений, оригінальний тим, що його писала жінка (се, здається, вперше трапилося сій темі)."6)

Один з найкращих творів Лесі Українки, зв'язаних з визвольною боротьбою народів є поема "Віла-посестра", оснований на сербському народньому епосі. Тут ми

6) Там же, т. 10, стор. 335.

маємо образ Віли, що має багато спільногого з українською Мавкою. Віла — це поетичний персонаж сербських народних дум, тісно зв'язаний з природою і наділений даром безсмертя та оновлення. Мотив поеми: визволення юнака з в'язниці. Цей мотив зустрічається в народному епосі багатьох народів. Він фігурує і у "Східніх поемах" Байрона. У Лесі Українки як сам образ Віли так і мотив побратимства та відтворення битви з турками близький до сербських джерел. Але самою своєю суттю, філософським змістом і розвитком дії, цей твір по відношенню до сербського спосу цілком оригінальний. Поема Лесі починається побратимством юнака з Вілою-посестрою. У битві з турками юнак попадає в полон та у в'язницю. Віла визволяє його з в'язниці. Однаке твір закінчується трагічно — Віла-посестра, визволивши юнака, вбиває його. А вбиває його тому, що він почав боятися волі, боятися боротьби. Віла зрозуміла одне: вона могла визволити його тіло, але душа юнака зосталася б зламаною в'язницею, рабством, свідомістю ганьби, адже, він помер не на полі бою, а здався в полон. Бо коли посестра прийшла визволити його, він каже:

Що минуло, то лише не вернеться,
бо нема для мене волі в горах.

.....
горде серде чистині той сором,
що зламав я сам почесну зброю,
що живим до рук дістався туркам.
Вже мені телер життя немиле,
чи в темниці, чи на вільпії волі.

Юнак, опинившись на волі, колись сміливий сокіл, тепер просить Вілу:

Не веси мене високо, сестро!
Серце тліє, моторошно, якasco!
Ох, лиши мене в темниці краще!...

Неволя позбавила людину мужності, зробила духовим рабом. Отже, Віла вбиває його і з почестю хорохнить. Поема закінчується чудовими рядками, де Віла немов уособлює, символізує силу природи рідної землі. Й горе — це весняний дощ, який пробудить сили землі. Радісним акордом весни й пробудження звучать останні рядки поеми:

Погребовий спів заводить Віла —
люди кажуть: "грім весняний чутно".
Сльози ронить Віла в лютім горі, —
люди кажуть: "се весняний дощик".

Ходять в горах світляні веселки,
по долинах трави ярі сходять,
і велика понадхмарна туга
нам на землю радістю спадає.

В останніх рядках ми знаходимо персоніфікацію природи як силу, силу рідної землі, силу народу, втілену в образі Віли. Цей символ краще розкритий поетесою в іншому творі, а саме, в третьій частині Триптиха "Про велета". Цю чудову поему створила Леся Українка незадовго до смерті, в далекому Єгипті. Казковий образ велета – це уосіблення невмирущої сили рідного народу. І тут відбилася туга за рідним краєм і мрія про те, що велет-народ прокинеться від вікового сну та стане вільним, незалежним.

Таким чином можна було б переглянути й інші твори письменниці. Однаке наведені тут приклади та ширше дискутовані твори, що відносяться до різних народів та до різних епох, — старозавітної, античної, старохристиянської, середньовіччя тощо, вже дають нам образ різноманітної і своєрідної трансформації письменницею мандрівних сюжетів і вікових образів. Вони вповні ілюструють, що Леся Українка надбання і досягнення світової літератури використала творчо, підпорядковуючи їх своєму задумові, своїм ідеям, і своєму творчому методові. Хоч її герої належать до різних народів і до різних часів, все це герої Лесі. У їхніх образах відбивається її світогляд.

Цікаво буде завважити, що часто уява письменниці зверталася до тих постатей, що були в затінку легенд, історії чи літератур. І навіть взявши до уваги згадувані тут твори, ми бачимо, що, напр., увагу Лесі привертає не красуня Гелена, спричинниця довголітньої Троянської війни, а трагічна Кассандра, знову замість королевої Ізольди Золотокосої на перше місце вона поставила селянську дівчину Ізольду Білоруку. І далі, не всесвітньовідомий Дон Жуан, а донна Анна стає в центрі її драми. Та в більшості її героями є мужні жінки, наділені люблячим жіночим серцем і непохитністю борця.

Тож віддаючи належне світовій літературі та одвічним джерелам, Леся Українка внесла в скарбницю тієї літератури своє своєрідне неповторне слово, а в українську літеартуру нові образи, теми й ідеї, і так, розширюючи обрії і вказуючи нові перспективи, вела її в широкий світ.

Від редакції "Л.В.": Професор др. Іраїда Тарнавецька народилася в місті Почаєві на Волині.

Тепер вона працює в Манітобському університеті викладачем у Відділі Славістики. Вона є членом багатьох канадських та міжнародних наукових організацій та установ. Др. І. Тарнавецька також займається науково-дослідчою працею. Її статті з ділянки мовознавства та палеографії друкувалися по різних наукових журналах Канади, Америки та Європи. З більших праць можна назвати дві її монографії: "Antropomy in the Pomianyk of Horodysce of 1884" та "Назовництво в поетичному творі". Др. Іраїда Тарнавецька також є членом Інституту Дослідів Волині.

Бажаємо їй рясних успіхів в її праці!

Антін Бужанський

ПРО ІСТОРИЧНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ СЛОВНИК ВОЛИНІ Й ВОЛИНСЬКОГО ПІЛІССЯ

Автор цієї статті викінчує тепер Історично-Географічного Словника Волині й Волинського Полісся і хоче поділитися з читачами "Літопису Волині" своїми думками про мету, засяг і користь з такого видання.

Наша вужча батьківщина Волинь не має досі свого історично-географічного словника і тому нам потрібні інформації про оселі чи місцевості Волині мусимо брати із словників сусідніх народів, що з тих чи інших причин заразовували нашу батьківщину до засягу своїх праць.

Коли ми хочемо, щоб інформації про нашу батьківщину були представлені вірно і корисно для нас, то ми повинні видати самі такого словника, який представляє факти з нашого пункту бачення.

Такий словник мусить узяти під увагу фізіографію краю, його історію, розвиток його промислу, торгівлі, демографічні зміни і багату топономастику. Тоді такий словник був би підручною книжкою не тільки для працівників науки, але також і для кожної інтелігентної людини, що в щоденному житті потребує відповіді на питання, пов'язані з географією й історією того краю, з якого походить і принадлежним до якого людина себе уважає. Це тим біль-

ше потрібне, що наш край на протязі довгих віків мав багате історичне минуле, яке й досі належно не висвітлене.

Ці довговікові переживання лишили свою печать не лише на матеріальних пам'ятках культури нашої вужчої батьківщини, яку Ігнатій Крашевський називав колись "краєм руїн", але сформували також певний відрізний психічний тип, обтяжений історичною спадщиною, витвореною многократними політичними і культурними змінами. Це дозволяє вирізняти Волинь і Волинське Полісся як окрему частину нашої вітчизни, що різиться від інших земель не тільки під оглядом географічного положення, але й специфічної історії, а в зв'язку з тим і окремого розвою її економіки.

Вже при окресленні границь нашого розлогого краю натрапляємо на чималі труднощі через многократні зміни його кордонів.

Край цей заселений від непам'ятних часів полуднево-західними слов'янськими племенами дулібів, бужан і волинян мав близче нам незнані межі на південному заході з сусіднім племенем білих хорватів, на заході з лехітськими племенами. На півночі Брестейської, Пінської і Турівської волостей наші предки межували з литовськими ятвягами і білоруським племенем дреговичів. Північна географічна границя проходила правдоподібно починаючи від заходу на північ від Прип'яті і йшла на схід в околиці озера Погост і далі на Лунинець, Кажангородок до устя ріки Горині. Межа поселення волинян від устя Горині завертала на південь і межувала з деревлянами. Розмежування між волинянами і деревлянами були підмоклі і незаселені лісові пущі знані в історії під назвою "Чортів ліс" і непроявлене болото "Гало". Далі на південь границя Волині йшла лісовим обшаром басейну ріки Случі, притоки Горині і ходила до високого розточчя між джерелами Случі й Богу, звідки завертала на захід і доходила лісостепом аж до підкарпатського підгір'я. Південна границя в різних історичних часах то посувалася на південь, то відступала на північ, в залежності від насилення чи вигасання руху степових кочовиків.

Окрім згадуваного південного відтинка, етнографічна границя волинян і поліщуків була дуже стійка й ніколи не підпадала наглим змінам, хоч під оглядом політично-адміністраційним вже при поділі Київської Руси на уділи траниці Волині значно скоротилися (XI і перша половина XII в.). Натомість в XIII ст., особливо в роках 50 і 60-х, Волинь і Волинське Полісся творили лише незначну частину розлогого Волинсько-Галицького князівства. В XIV віці, після смерті роду Романовичів, Волинь і Волинське По-

лісся входить до складу Великого Князівства Литовського і лише під час короткого 10-літнього періоду (від року 1442 до 1452) Волинь і Волинське Полісся стають незалежним князівством під владою Великого Князя Свидригайла.

Згідно з старим литовським гаслом: "ми старого не рухаємо, нового не вводимо", Волинь і Волинське Полісся мало відчували залежність від Литви. Найбільшим нещастям наших земель в тих часах були татарські напади, що обертали в полі села й містечка і спричинили великий убиток населення Волині й утечу його на бідніше, але більш непрохідне Полісся.

На підставі ухвали Люблинської унії в 1569 році і об'єднання Великого Князя Литовського з Польщею, Волинь і Волинське Полісся переходят під владу Польщі і з того часу залишаються в її межах аж до 1793 року, коли то по розборі Польщі переходят під панування Росії і стають окремою адміністраційною одиницею під назвою Волинської губернії, прилучено два повіти північно-західної Київщини: житомирський і овруцький, які ніколи перед тим до Волині не належали (Тому в нашому словнику ми не беремо їх до уваги). З поліських теренів, по приолученні до Росії відрізаний був широкий правобережний пас землі над Прип'яттю і влучений адміністративно до губерній Мінської і Гродненської.

По революції 1917 року Волинська губернія входить до складу Української Держави. За Ризьким мировим договором з 1921 року західня частина Волині і Полісся опиняються в межах нової Польської Держави, яка з властивої Волині творить Волинське воєвідство, а Волинське Полісся об'єднує з білоруським Поліссям в Поліське воєвідство. В 1939 р., з переходом західно-українських земель до УССР Волинь ділиться адміністраційно на дві області: Волинську і Рівенську, з тим, що вузький пас Волинського Полісся вздовж ріки Прип'ять переходить до Білоруської СРР, а південний, Крем'янецький човіт прилучується до Тернопільської області. Таким чином цілість Волині розбивається на кілька непов'язаних з собою одиниць.

Тож іс дивлячись на політичні чи адміністраційні поділи, завданням нашого історично-географічного словника буде опрацювання теренів між рікою Бугом на заході, Прип'яттю на півночі і доріччям ріки Случ на сході.

Терен цей дуже зрізничкований під фізіографічним оглядом. Виступають на ньому три відмінні фізіографічні полоси: властива Волинь, край досить високий (до 250 м. над поземом моря) з урожайними, глинясто-лесо-

вими ґрунтами, частина подільська — Крем'янецький повіт з висотами до 400 м. над поземом моря і врешті на півночі — Волинське Полісся (середня височина біля 150 м. над поземом моря); це край піскуватий, заболочений і густо заліснений численними великими і малими озерами. Терени Волині перерізують з півночі на південь більші ріки й менші річки, допливи Прип'яті. Лише на заході кілька річик належать до сточища Буга. Усі ріки Волині беруть свій початок з високого подільського порога, перепливають через цілу Волинь і Волинське Полісся і лุчать урожайні лесові терени Волині з найдальшими зашуктками забагненого лісистого Полісся.

Такий уклад гідрографічної сітки впливав від найдавніших часів на використання цих річок для комунікації, а впари з тим і заселення спочатку високих берегів рік, а в пізніших часах і недоступних поліських пущ. Особливо виразно це явище виступає в околицях нижнього бігу ріки Горині. Тож можемо припускати, що вже в початках нашої історії, а пізніше під час татарських нападів, ударючи на Волинь хвилі кочовиків змушували населення Поділля і південної Волині до втечі в глиб, хоч значно біднішого, але одночасно спокійнішого Полісся. Не заглиблюючись в аналіз історичного розвитку, що в'язав ці два терени в одну цілість, спостерігаємо віддавна факти взаємного самодоповнення обох цих теренів, що знайшло оправдання в географії.

Щодо назв місцевостей і осель, то Волинь в більшості випадків має назви, пов'язані з хліборобством: Житин, Оране, Пужне, Млинице і т. д., що свідчить про давню хліборобську культуру краю. Натомість, Полісся свою номенклатуру виводить з фізіографічного характеру свого краю, чи лісової господарки: Велика Глуша, Заболоття, Озери, Острівці, Погост, Брід, Теребіж і т. д.

Затримуючись над топономастикою Волині і Волинського Полісся, особливо над найдавнішими назвами рік, озер і болот, мусимо ствердити, що більшість їх не викликали сумніву щодо їх слов'янського, а навіть праслов'янського походження. Зустрічаються однак і назви чужого походження, як напр.: р. Стир (Трацька), ріка Вольф, озеро Небель (германського походження), ріка Цна (фінська) і інші.

Не рідкі на Волині і Волинськім Полісся назви рік і місцевостей згадуваних в наших літописах, а деякі відносяться іще до давніших часів. Це улекшує усталення часу заселення краю в часах раннього середньофіччя, чи ще давнішого часу. Згадувані однак в літописах, в зв'язку з подіями в нашім краю, назви місцевостей в жодній мірі не

відповідають дійсному станові заселення тих теренів. Багато згадуваних літописами осель вже не існує, багато великих і славних місцевостей зйшли на нуждений оселі, а по інших лишилися тільки могутні вали городищ, розкиданих тепер по пущах, в лісах і багнах. Часто знову оселі міняли свою назву, або старі назви переношено на інші оселі. Тому майбутній словник мусить подати, крім сучасної назви міста чи оселі також інші, подібні чи неподібні назви, що зустрічаються в давніх документах, або ще уживані серед населення. Інколи назви місцевостей бувають цінними джерелами інформації про давнє зайняття населення (Млинська, Гута, Гамарня, Рудня, Бендюша, Теребіж, Смоляри і т. д.), або знову свідчать про існування в тих оселях в давніших часах укріплень, валів, городищ чи осель: Кривуля, Завале, Рів, Копець, Столиця, Замчище. Тож назви місцевостей нашого краю можемо уважати за неписане історичне джерело, що часто вияснює нам не одну загадку. Багато таких старих назв назавжди забуто і загублено для історії; особливо відноситься це до назв урочищ.

До таких назавжди страчених назв можемо віднести безіменні городища і старі селища. До назв накинених можемо зарахувати перекручену назву міста Зв'ягель, тепер Новоград Волинський, містечко Порицьк - - тепер Павлівка і багато інших.

В історично-географічному словнику нашого краю будуть зібрані не тільки назви більших і менших осель і урочищ, але також їх географічне положення, будуть подані історичні відомості, що відносяться до тієї місцевості, кількість жителів, кількість і якість землі, що належала до громади, опис сакральних будівель і їх вік, школи, варстati, млини, фабрики, гуральні, бровари, валюші, як також пам'ятки нашої передісторії (городища, кургани, замки і т.д.). Для обзнайомлення читача з цілістю долі якоїсі місцевости буде подано також, в якім часі, до кого вона належала і ким заложена. З тих описів буде видно, що до XVI-XVII віку майже всі міста, містечка, замки і села належали до місцевих волинських князів, бояр, монастирів і громад. Поступово однаке, особливо по Люблинській унії, переходятять ці добра в руки польських магнатів, а рівночасно з тим виростають на Волині римо-католицькі костели і кляштори.

З браку відповідних опублікованих даних про долю нашого краю по першій світовій війні і з пізніших часів, мусимо обмежити нашого словника часово 1914 роком, з тим, що в міру можливості матеріял і про пізніші часи

буде зібраний і яких можливо, то виданий окремим додатком.

Дотепер зібрано і описано матеріял, що відноситься до 10.000 місцевостей.

Матеріалами до словника служать такі джерела: Київський і Галицький (Іпатієвський) літописи, середньовічні чужинецькі хроніки, Ревізія замків Володимирського, Луцького і Крем'янецького з 1545 року, Архів Юго-Западної Русі, Архів Санґушків, Писцевая книга Пинського і Келецького княжеств, Ревізія пущ і переходів звіриних, Жизни кн. А. Курбського на Волині, Описаніє церквей и приходов Волинской губернії М. Теодоровича.

Окрім того монографії Т. Чацького, М. Сендульського, Батюшкова, О. Галецького й інші праці, що торкаються Волині і Волинського Полісся, далі численні дрібніші праці, розсіяні в річних чужих річниках, квартальниках і місячниках. Основним однако джерелом для матеріалів до кінця XIX століття був сімнадцятитомовий польський "Słownik Historyczno-Geograficzny Królestwa Polskiego i ziem ościennych", видаваний в роках 1880-1903 і "Памятная книга Кіевской, Волынской и Подольской губерний" з 1913 року. Джерелом для праисторії була праця О. Цинкаловського: "Materiały do pradziejów Wołyńia i Polesia Wołyńskiego", видана в 1961 році в Варшаві.

Злаючи собі справу з маси праці, виконаної на протязі восьми літ не колективом працівників, але одною особою, мусимо попередити, що напевно знайдуться в ній недотягнення або й помилки. Віримо однаке, що навіть в такій недосконалій формі приготовлюваний словник може причинитися до улекшення кропітливої праці осіб, що займаються дослідами Волині і Волинського Полісся; також таке видання улегшить скору інформацію і уможливить орієнтацію щодо волинських місцевостей і справ широким колам нашого громадянства.

МИТРОПОЛИТ ІОАН ТЕОДОРОВИЧ

Уночі з 2 на 3 травня 1971 року в філядельфійській лікарні в США, на 84 році життя упокоївся в Богі Первоієрарх Української Православної Церкви в США — Блаженнийший Владика Митрополит Іоан (Теодорович).

Блаженнийший Владика Іоан народився 6 жовтня 1887 року в містечку Крупці, лубенського повіту на Волині, в старій священічній родині Теодоровичів. Початкову школу закінчив у рідному Крупці. По закінченні підготовчої духовної школи в Клевані, він вступив до Житомирської Духовної Семінарії, з якої був звільнений 1906 року за його симпатії з визвольним рухом. По цьому здав учительські іспити, працював 5 років на становищі учителя, а тоді йому знову вдалося вступити в Духовну Семінарію.

По закінченні Семінарії, Іван Теодорович був рукоположений у сан диякона. Дияконське свячення він прийняв з рук архієп. Євлогія, 12 жовтня 1914 р. У сан священика був висвячений 10 травня 1915 р. епископом Володимирволинським Тадеєм. У серпні 1915 р. о. Іван повдовів. То був час Першої світової війни. Отець Іван виїжджає тоді на фронт і переймає керівництво відділом Червоного Хреста південно-західних частин російської армії. На тому становищі його захопила революція 1917-го року.

З хвилиною розвитку українського визвольного руху й організації Української Народної Армії, о. Іван включається в цей рух і стає першим капеляном української Дивізії Сірожуанінків. Пізніше він стає головним капеляном правобережного фронту холмської, подільської і київської груп. У часі остаточної поразки Української Армії о. Іван хворів на тиф; по виході з лікарні пережив арешти дінікінців і поляків. По виході з арешту, крем'янецький співєпископ Діонісій посилає о. Івана на парафію в Митниці, старокостянтинівського повіту, де він послужив півтора року. Житомирський Єпархіальний З'їзд посилає його на переговори з основаною в Кисці Всеукраїнською Церковною Радою. Там йому дано пріпоручення організувати парафії Української Православної Церкви на Волині і Поділлі.

Митрополит Іоан

При цій організаційній праці УАПЦ о. Іван тривав не довго: більшевики арештували його і ув'язнили в тюрмі в Староконстантинові. Там він був засуджений на розстріл. Від розстрілу його врятували староконстантинівські жиди. 1915 р. російські солдати вчинили були погром на жидів, який спчинив о. Іван Теодорович. Та подія пізніше врятувала його від більшевицької смерті. Він був звільнений з тюрми 1921 року, чотири дні перед початком Всеукраїнського Церковного Собору в

Києві. Отець Іван взяв у тому Соборі участь, і був обраний третім кандидатом в єпископи Української Православної Церкви (УАПЦ). Єпископське свячення він прийняв від Митрополита Василя Липківського і архієпископа Нестора Шарасевського 26 жовтня 1921 р., і був призначений на Подільську Єпархію.

Подільська Єпархія складалася тоді з 18 парафій. Коли 1923 року Владика Іоан, на прохання православних українців з Америки, був призначений Всеукраїнською Церковною Радою на Америку, Подільська Єпархія мала понад 300 парафій.

У подорож в Америку Владика Іоан вибрався зо своєю донечкою 9 січня 1924 року. Собор Української Православної Церкви в Америці, який відбувся 11 і 12 червня 1924 р., формально обрав архиєпископа Іоана Первоієрархом своєї Церкви. Четвертий Собор Української Греко-Православної Церкви в Канаді, який відбувся 16 і 17 липня 1924 року в Йорктоні, обрав архиєпископа Іоана ієрархічним зверхником Української Греко-Православної Церкви в Канаді, якою він опікувався до 1947 року. З того часу Владика Іоан був зверхником Української Православної Митрополії в США, а пізніше прийняв під свою опіку Українську Православну Церкву в Південній Америці.

Блаженніший Владика Митрополит Іоан відзначався спокійною вдачєю, організаційними й провідничими здібностями. Він відомий також своєю церковно-літературною працею. Недавно вийшла в світ його тритомна праця: "У велике невідоме".

З родини, Блаженніший Владика Митрополит Іоан залишив одружену дочку, яка живе в США.

В своєму похилому віці, Блаженніший Владика Іоан нездужав. Він спочив у Бозі в лікарні.

Чин Архієрейського Похорону відбувся в Митрополій Катедрі в Філадельфії в п'ятницю 7 травня 1971 року ввечері. Заупокійна Літургія зо звершенням Чину Похорону відбулися в Церкві-пам'ятнику в Святій Бавнід Бруку, в суботу 8 травня вранці.

Тлінні останки Блаженнішого Владики Митрополита Іоана похоронено на цвинтарі Української Православної Церкви в США, біля її центру в Бавнід Бруку.

Вічна Йому Пам'ять!

Проф. д-р Юрій Мулик-Луцік

**ДО ЗАРОДЖЕННЯ І РОЗВИТКУ ДУМКИ ПРО
КАТОЛИЦЬКИЙ КІЇВСЬКО-ГАЛИЦЬКИЙ
ПАТРІЯРХАТ**

**(3 нагоди 345-річчя переселення Мелетія Смотрицького
на Волинь*)**

Митрополит Йосиф Сліпий (якого папа Павло VI згодом удостоїв кардинальським і верховно-архиєпископським санами) поставив на II Ватиканському Соборі вимогу, щоб Ватикан створив Київсько-Галицький Патріярхат — звичайно, в юрисдикції папи.

З боку Московської Патріярхії це було прямої реакції на цю вимогу, яку митрополит Й. Сліпий поставив був на II Ватиканському Соборі. Натомість, у Києві вийшла 1970 р. протицерковна книжка С. Т. Даниленка¹⁾, поява якої, звичайно, була викликана фактом акції українців-католиків за створення Київсько-Галицького Патріярхату.

Ми тут зачитуємо з цієї книжки тільки три Даниленкові інформації, — щоб зілюструвати той факт, що джерел думки про створення такого патріярхату він шукав тільки в політиці, а цю думку він пов'язує з особою митр. А. Шептицького та з вищезгаданою вимогою митр. Й. Сліпого, і пише ось що:

(1) "Подивимось на цю подію очима уніатського священика і письменника Івана Рудовича. 'На початку 1888 року, — писав він, — війна Росії з Австрією здавалась буда неминучою... Колишній німецький посол в Петербурзі, залізний канцлер Бісмарк найкраще оцінив українське питання: щоб утримати рівновагу і мир в Європі, треба створити незалежну Україну. Відрив України був би найкращою ампутацією для Росії. Папа Лев XIII швидко зорієнтувався в заплутаній світовій політиці... Уніатські плані пали звеліли йому ще більше дбати про нашу греко-католицьку церкву... В 1888 році папа порушив питання про створення українського греко-католицького патріярхату'

^{*)} Ця стаття, написана *ad hoc*, складається з фрагментів більшої авторової одноіменної статті, що залишається недрукованою.

1) С. Т. Даниленко, Дорогою ганьби і зради (Історичні нариси). Київ, 1970 р.

у Львові і доручив конгрегації по пропаганді віри виробити план цього нововведення" (Стор. 10).

Отож, пише Даниленко за о. Г. Рудовичем, — "папа навіть наказав знайти і підготувати відповідного кандидата на "патріярший престол", такого, який відповідно виконав накреслену ним програму дій на Російському Сході" (Стор. 10). Такого кандидата знайшли в особі молодого графа Романа Шептицького (Він був католиком латинського обряду). Цього графа, який 1888 року перейшов у східний обряд і прийняв чернечий постриг та став (під іменем Андрея) василіянином, 1886 року запросили до Ватикану, і там відбулася його авдієнція в папи Лєва XIII. Даниленко (за о. Рудовичем) пише про це ось що: "Він (папа Лев XIII) зауважив, що ніколи не зводить очей зі Сходу. Схвалюючи плани молодого магната і майбутнього уніята словами "О mei Rutheni, reg vos ego Orientem convertendum spero"²⁾, він дав від себе: "Ти обрав найліпшу честь, котра хай не буде віднята від тебе". (Стор. 14).

(2) Даниленко пише, що митр. Шептицький 1917 р. "проводив таємні наради з впливовими діячами Центральної ради про устрій української самостійної держави", про майбутнє уніяцької церкви і її роль у розбудові "української державності". Шептицький спокушував їх виготовленням у Ватикані проектом створення "українського патріярхату", — цієї, на його погляд, духовної основи "української державності". До речі, для збільшення популярності і підвищення політичної ваги в момент переговорів агентура Шептицького активно поширювала чутку, що уніатського владику призначено на митрополита київського і галицького. Від'їжджаючи з Києва, Шептицький домовився з головою Центральної ради Грушевським про підтримання постійного зв'язку" (Стор. 59).

Далі, Даниленко пише ось що:

"Кардинал є багато, а сам титул прив'язаний до латинського обряду, — говорили папі римському ще за два роки до присвоєння Сліпому сану кардинала націоналістичні ідеологи, які кружились навколо журналу "Самостійник" (у Мюнхені, — Ю. М.-Л.). — Може для католицької церкви на Сході Європи було б краще, коли б митрополит Сліпий повернувся на батьківщину як перший патріарх греко-католицької церкви всього Сходу і Сибіру" (Стор. 349).

Даниленко (за о. Рудовичем) безпідставно твердить, що думка про створення греко-католицького патріярхату була "нововведенням" папи Лева XIII, і що ця думка в принципі мала національно-політичний характер. Думка

2) "О, мої русини, почерз вас падіюся навернути Схід!"

про створення католицького патріярхату на сході Європи зродилася не як засіб політики, а як засіб переведення народів слов'янського Сходу в үнію.

I

Унійні пляни Антонія Поссевіна

Думка про пов'язання терміна "патріярхат" з Київською Митрополією зродилася не серед католиків, а серед православних. Напр., в. князь Московський Василій II (1425-46) титулував митрополита Київського Ісидора "патріярхом"*)

Серед українців-католиків спопуляризувалася думка, що це, мовляв, схіт Поссевін перший запропонував (1583 р.) створити "Український (Київсько-Галицький) Патріярхат". У дійсності ж пляни Поссевіна були інші. Головною метою діяльності Поссевіна були його намагання навернути Москву на католицтво, і він шукав способів для здійснення цих плянів**). За того часу Москва бажала мати в себе патріярха — "для завершення організації III Риму" (Москви)***)¹, але вона не знала, чи патріярх Константинопільський дозволить на це. Тоді Поссевін запропонував королеві Стефанові Баторієві спонукати патріярха Константинопільського переїхати або до Львова, або до Вільна****) (а не до Києва і не конче в Україну), — і тут, перевівши його в үнію, на периферіях польської держави тримали б його в резерві для східнослов'янських унійних проектів, центром гравітації яких була Москва.

Це Мелетій Смотрицький запропонував (1629 р.) русинам (а не польському королеві), щоб вони очолили свою Церкву патріярхом (в юрисдикції пап), — без орієнтації на пляни Риму щодо Москви. А втім, Москва тоді вже мала свій патріярхат (створений 1589 р.).

*) Edward Likowski, *Unia Brzeska* (1596). Poznań 1896, str. 18

**) Turgenev, *Supplementa Russiae historica*. Petropoli 1848

***) G. Vernadsky, *A History of Russia*, New Haven and London, 1961, p. 109.

****) Ватиканський Архів. "Нунції Польщі". Лист Антонія Поссевіна з 7 липня 1583 р. і лист з 16 червня 1584 р.

II

Історична концепція унійного Патріархату (в Києві) та її богословське обоснування

Коли в Бересті відбувався унійний синод (1596 р.), то в цьому ж місті одночасно відбувався й православний протиунійний синод. Православні русини (українці й білоруси) вважали, що ніхто інший, крім патріарха Константинопольського, не міг мати історично-юрисдикційних прав на Київську Митрополію, бож цю Церкву основав Константинопольський Патріархат, з якого Київська Русь прийняла християнство (988 р.). Хто виходить з-під юрисдикції Константинопольської Патріархії без її згоди на це, той не може мати прав на цю православну Митрополію, бо він перестає бути православним. А перестає він бути православним (правовірним) тому, що він ломить ті православні канони II, IV й VI Вселенських Соборів, які забороняють вірним виходити з-під юрисдикції свого патріарха без його дозволу.

Тому то першою точкою протесту православного протиунійного синоду в Бересті 1596 р. був такий аргумент:

(а) Руська Церква с тільки частиною Східної Церкви і від 600 років залежить від Константинопольського патріарха, отже не можна відходити від патріарха і приймати Унію без його дозволу, та ще й на партикулярному синоді.³⁾

Перейшовши (потаємно) в унію (1627 р.), православний співзупанник Мелетій Смотрицький того ж року переселився на Волинь, де він очолював Дерманський монастир. Але М. Смотрицький ще перед тим (коли ще був православним співзупанником — від 1620 року) шукав шляхів для прилучення православних русинів до русинів-уніятів. У принципі йому йшлося про справу католицтва як такого, бо, — казав він, — Католицька Церква "дбас про всі народи"⁴⁾, а не лише про один народ. Але для ширшого загалу православних русинів (які, звичайно, не були теологами), він мав інші аргументи. Коли б православні русини приєдналися до русинів-уніятів, то тоді настало б "примирення Русі з Руссю", та й доля православних русинів під Польщею тоді покращала б.

М. Смотрицький знову, що православні русини й далі будуть твердити, що канони забороняють їм відходити від свого (Константинопольського) патріарха без його

3) Архивъ Юго-Западной Россіи, т. I, стор. 507 і д.

дозволу. Тому то М. Смотрицький 1624 р. поїхав до Константинопільського патріярха Кирила Лукаріса просити, щоб той звільнив православних русинів з-під своєї юрисдикції, і таким чином уможливив їм канонічно перейти в унію, — а це привело б до "примирення Русі з Руссю", як писав Касіян Сакович у передмові до свого твору "Дезідероз" (1625). Але, крім цього, М. Смотрицький хотів переконати цього патріярха, що, мовляв, православіс серед русинів перестає бути православієм у дійсному значенні цього слова, коли ними не заопікується папа, божіїхі богослови дедалі більш "заражуються сресями".

Усі ці аргументи М. Смотрицький ще раз виклав у своєму листі (1627 р.) до патріярха Кирила Лукаріса, а потім повторив їх у своєму полемічному творі "Апологія" (1628).

Але патріярх Кирило Лукаріс відмовився звільнити православних русинів з-під своєї юрисдикції.

Щоб вийти з цього імпасу, М. Смотрицький запропонував перенести Патріярхат з Константинополя "на землю Руську", щоб тут він визнав владу папи. А тоді вже православні русини канонічно пішли б за своїм патріярхом в унію. М. Смотрицький запропонував перенести цей Патріярх сюди, щоб рятувати його правовірність (православність) перед загрозою протестантизму, в який, на його думку, попав патріярх Кирило Лукаріс та вся його Патріярхія. (М. Смотрицький писав про це у творі "Екзетезіс" 1629 р.). Канони ж, мовляв, не можуть зобов'язувати православних русинів підлягати такому патріярхові, що в дійсності сам уже перестав бути православним. (Треба мати на увазі, що противники православних ширili чутку, що патріярх Кирило Лукаріс був протестантом. Року 1629-го навіть з'явився був якийсь (ніби "православний", з протестантським забарвленням) "Катихізис", на якому фігурувало, як ім'я "автора", ім'я Кирила Лукаріса. (Теорії про походження цього "Катихізиса" — це тільки припущення, бо в дійсності автор цієї змістифікованої публікації так і досі не викритий).

І так, М. Смотрицький з тиші Дерманського монастиря 1629 р. проголосив таку пропозицію:

"Константинопільський патріярхат перенесімо на землю Руську, бо для цього настала пора, нагода й при-

4) К. Еленевский, Мелетий Смотрицкий. Православное Обозрение. Москва, 1861, ч.ч. 6-8.

чина. Нагода добра, бож будемо мати поміч патріярха патріярхів і Короля Його Величності Пана нашого".

(Цю пропозицію цитуємо з твору М. Смотрицького п. з.: "Паренезіс", тобто, "Напімнення", що був написаний у Дерманському монастирі і оприлюднений 1629 р.).

III

Популяризація думки про "Київський Патріярхат"

Плян створення "Руського Патріярхату" (з престолом у Києві), чи пак "перенесення" Патріярхату з Константинополя "на землю Руську" (до Києва), був М. Смотрицьким продуманий як метода "канонічного" примирення "Русі з Руссю", тобто, переведення православних русинів в унію шляхом створення спільногоДля існуючих русинів-уніятів та майбутніх русинів-уніятів Патріярхату в юрисдикції папи.

З уваги на цю місту створення такого патріярхату, уніятий латинники прислухалися до опінії православних русинів. Касіян Сакович (що перейшов в унію, а з унії — в латинство) особливо цікавився опінією православних. (А він же належав до тих людей, що були близьче поінформовані про пляни М. Смотрицького). Але у зв'язку з цією справою він не подає жодних інших фактів, а тільки ті, що були пов'язані з Волинню. К. Сакович каже у своєму творі "Окуляри старому календареві" (1644), що він чув, як у деяких православних колах на Волині говорили, що вони перейшли б в унію, якби в Києві був свій патріярх, що перевів би їх в юрисдикцію папи і надав би унії належного масстатау.

Від часу проголошення М. Смотрицьким пропозиції перепести Патріярхат з Константинополя до Києва (щоб тут передати його в юрисдикцію папи) минуло кілька років. І тоді вже з'явилися поголоски, що й Володислав IV (якого вибрали королем 1633 р.), також зацікавився справою плянованого Руського Патріярхату з престолом у Києві.

Польський єпископ Едвард Ліковський пише про це так:

"Здавалося, що Володислав, дивлячись на роздвоєння Церкви Й Русі, жалів своїх уступок (на користь православних, — Ю.М.-Л.), сприяв унії де тільки міг і не розставався з новими плянами, що мали привернути єдність Русі, а саме: він хотів створити руський патріярхат у Києві, залежний від папи, — але на все це вже було запізно"^{5).}

Як видно, король Володислав IV хотів насильно прилучити православних русинів до русинів-уніятів шляхом злиття їх у плянованому "Руському (Київському) Патріярхаті" в юрисдикції папи. Щождо "руської" концепції такого патріярхату (що її бачимо в пропозиції М. Смотрицького), то такий патріярхат мали б створити русини з власної ініціативи, — для переходу православних русинів на сторону русинів-уніятів. М. Смотрицький каже, що "патріярх патріярхів", тобто, папа, яким тоді був Урбан VIII (1623-44), та польський король (Сигізмунд III, що номер 1633 р.) були б допомогли русинам перенести Патріярхат з Константинополя до Києва, якщо б самі русини хотіли бути взятися за це діло. Папа Урбан VIII має опінію найбільшого "папи-місіонера", який, між іншим, також і русинам вказав епохальну місію: "О, мої русини, почерез вас надієся навернути Схід!"⁵⁾

IV

Пов'язування імені П. Могили з плянованим Київським Патріярхатом

У зв'язку з акцією українців-католиків за створення Київсько-Галицького Патріярхату, в українській пресі були згадки про концепцію так званого "Патріярхату Могилянського типу". Ця концепція полягає в такому переконанні, що це, мовляв, сам П. Могила плянував такий патріярхат, щоб таким шляхом прилучити православних русинів до русинів-католиків.

Коли йдеться про такі твердження, що П. Могила "сприяв унії", то тут у першу чергу заслуговує на увагу той документ, що ним є "Протестація" (1628) М. Смотрицького. Зародок цієї справи також пов'язаний з Волинню. Бож тут йдеться про той плян, що був укладений уніятським спискою М. Смотрицьким, православним митрополитом Київським і Галицьким Іовом Борецьким, православним архимандритом Печерської лаври Петром Могилою і іще деякими православними достойниками на зборах вужчого гуртка, що відбулися в маєтку Печерської лаври в Городку на Волині в лютому 1628 року. М. Смотрицький на цих зборах прочитав свій богословський трактат, в якому доказував, що ті "шість різниць", які розділяють Східні і Західні Церкви не суть

5) Edward Likowski, Unia Brzeska (1596). Poznan, 1896, str. 246.

тєві діля справи віри, і тому вони не повинні перешкодити справі переходу православних в унію, що є необхідною для "примирення русинів з русинами". Учасники цих зборів (тобто, митр. І. Борецький, архим. П. Могила та всі інші) погодилися предложити православному соборові цей трактат М. Смотрицького, як богословську платформу для церковного "погодження русинів", щоб собор (з участю мирян, а між ними й козацьких делегатів) вирішив цю справу.

Собор скликали ще того таки року (1628). Але той Київський Собор вже за сам факт предложення юму такої "богословської платформи" (унійної) для "погодження русинів з русинами" запідозрив усю свою духовну верхівку в симпатіях до унії. Тому то антиунійна поставка цього собору була такою погрозливо-непримиренною, що митр. І. Борецький та його єпископи (і уніят М. Смотрицький з ними) мусіли клястися, що вони не думали й думати не будуть про перехід в унію. М. Смотрицький скоро пожалів того, що дався залякати, і негайно (ще того ж таки року) написав у Дерманському монастирі "Протестацію" (1628) проти такої постави згаданого собору. У цьому творі він, між іншим, твердить, що митр. І. Борецький та арх. П. Могила "сприяли унії", але вони також були стероризовані цим собором.⁶⁾

Про всі інші джерела поголосок про те, що П. Могила, мовляв, "сприяв унії", тут немає можливості згадати. А все ж таки треба хоч коротко сказати про той факт, що тоді і в православних колах (особливо серед симпатиків визначного єпископа Ісаїї Копинського) вважали П. Могилу за "симпатика католицтва", а то й навіть за "затаєного католика", який, піби-то підготовляв серед православних русинів ґрунт для унії. Про ці підозрення з боку деяких православних середовищ згадує відомий православний єпископ і богослов Йоанікій Галятовський у своєму творі "Фундамента" (1683). Між іншим, він каже, що серед православних русинів були й такі чутки, що П. Могила і за життя, і перед смертю сповідався в католицького священика. (Й. Галятовський вважає ці чутки за безпідставні).

Щождо до думки про плянований Київський Патріярхат в юрисдикції папи, то тут є підстава здогадуватися, що речники цієї ідеї могли думати так: коли сам П. Могила не візьметься за це діло, то ледве чи хто інший зможе здійслити цю ідею. І вони надіялися на П.

6) К. Еленевський, цит. п. Михайло Возняк, Історія української літератури, т. II. Львів, 1921, стор. 267-270.

Могилу та ждали. Цей факт, між іншим, відзеркальений і в творі "Перспектива" (1642) К. Саковича, в якому він пише ось що:

"Чесноту і в непривателеві хвалити треба. Коли б так його мілість отець Могила вирікся схізмі і ввійшов в унію з римською церквою, дійсно був би достойній не тільки митрополичого, але й патріаршого сану, бож багато з того, що він зробив, заслуговує на призначення".

Однак П. Могила жив і помер як православний християнин. Як митрополит Київський і Галицький (1633-47), він багато зробив для справи православія. Однак його грандіозні пляни праці на ниві Православної Церкви були значно більші за його вік, — бож помер він досить молодим — на 51 році життя.

V

Митр. А. Шептицький і заповіт папи Урбана VIII

Маючи на думці плян створити греко-католицький Патріярхат, папа Лев XIII згадав про заповіт папи Урбана VIII для русинів. ("О, мої русини, почерез вас надієся навернути Схід!"). Але думка про створення католицького Патріярхату східного обряду (на Сході Європи) не зродилася в Лева XIII ad nos — у зв'язку з тодішніми політичними подіями, бож і не була вона продуктом інвенції цього папи. Думка про такий патріярхат, як про частину загальної методи ширення унії на Сході Європи, вже зродилася була приблизно за три століття до початку папи Лева XIII. А згаданий заповіт папи Урбана VIII папа Лев XIII пригадав був графомі Романомі Шептицькому (під час його авдієнції в папі 1886 року) просто тому, що русини (українці й білоруси) до того часу фактично ніколи не плянували здійснення такої великої унійної місії на Сході Європи. На це склалися дві головні причини. Від часу Берестейської Унії (1596 р.) справа унії на Сході була включена в орбіту "польської рації стану". По-друге, русини-уніяти не мали проводу з такими грандіозними унійними візіями. Отож, тільки про митр. А. Шептицького можна сказати, що він зайнявся справою здійснення заповіту папи Урбана VIII. Року 1907 наслідник Лева XIII, папа Пій X, надав митр. А. Шептицькому тайні повновласті почати й очолити унійну місію на всьому Сході Європи. Користуючись цими повновластями (при негативному відношенні Ватикану), митр. А. Шептицький у перших місяцях 1940 р.

покрив усі території ССРР. Екзархом Волині, Полісся й Підляшшя був еп. Чарнецький. У перспективі унійної акції на Сході Європи 1940 р. була його візія Київського (чи Київсько-Галицького) Патріярхату). Але папа Пій XII листом з 30 травня 1940 р. уневажнив ці повновласті митр. А. Шептицького і заборонив йому вести та очолювати унійну акцію поза межами Галичини, де була його Митрополія.⁷⁾ А внаслідок цієї заборони стала нездійсненою і його візія Київсько-Галицького Патріярхату. Цю ідею привіз з України на II Ватиканський Собор паслідник митр. А. Шептицького, митр. Й. Сліпий, але папа Павло VI листом з 7 липня 1971 р. повідомив його, що Апостольська Столиця з "канонічних причин" не може створити Українського Католицького Патріярхату, тобто Патріярхату Київсько-Галицького.

7) Ватиканські документи: Акти, т. III. Церква в Польщі і в Балтійських країнах, 1939-45.

НАД ЗРУБАНОЮ ВИШНЕЮ

Сокира впала з-за твого плеча,
І затремтіла вишня, мов свіча,
І цвіт зів'яв, рожево-білий цвіт...

А скільки б вишня простояла літ,
А скільки ще момла б вона свісти,
Якби не ти!...

Не знаю, хто ти, що ти "герой"
Та знаю добре, що душою голий:
Рубає легко дерево лиш той,
Хто не садив дерев ніколи!...

Григорій Кривда

Д-р А. Лібацький

ПЕРЕСОПНИЦЯ

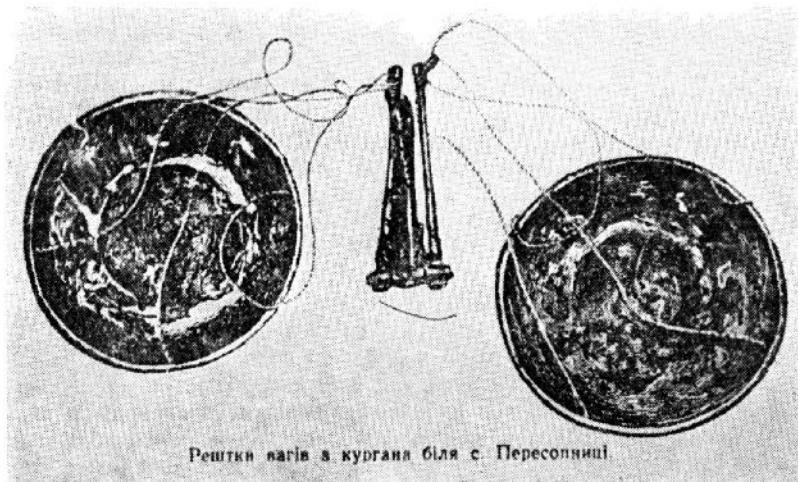
Село Пересопниця, Рівенського району, Рівенської області, УССР — це давньоукраїнське місто, на правому березі ріки Стубли або Студенки, допливу Горині (басейн Прип'яті), над численними озерами.

Це село було колись столичним містом удільного українського князівства. Назву села Пересопниці виводять від староукраїнського слова "переспа" — земляні укріплення, хоч і декілька передань про походження назви цього стародавнього поселення. Згідно з місцевим народнім переданням, в старовину якийсь князь мав у своєму володінні сто міст і це село Пересопниця було перше з тих ста міст. Звідси, кажуть, і пішла назва Пересопниця, яка пізніше змінилася на Пересопницю. Де-хто знову думас, що під час загальних рухів слов'янських племен одне з них, поселившись у певному місці, не-наче пересовувалося з того місця сюди, звідки й пішла назва Пересопниця, яка пізніше змінилася на Пересопницю. Інші вважають, що через цю місцевість колись переганяли рогату худобу з Полісся до Клеваня на Волині, при чому тут подібно до перехресного вогню, з усіх сторін зливалися вигуки "соб", "соб" (місцеве звернення до рогатої худоби). Звідси, можливо, і пішла назва Пересобниця, яка згодом змінилася на Пересопницю. Вкінці є ще припущення, що протікаюча тут ріка Стубла, під час переходу через неї слов'янських племен, виявилася пересохлою, від чого й саму місцевість назвали Пересохницею, яка змінилася потім на Пересопницю.

Перша літописна згадка про Пересопницю знаходить-ся під 1146 р. Тоді Пересопниця входила до складу Ту-рівського князівства і грава немалу роль у княжих мі-жусобицях. Після смерті великого князя київського Всеволода Ольгича (1139-1146) турівський князь В'ячеслав захопив київські міста і самовільно віддав місто Во-лодимир і цілу Волинь Володимирові Андрійовичеві

внукові Мономаха. Через свою старість В'ячеслав вважав себе володарем цілої Русі і не визнавав нового великого князя київського, свого племінника Ізяслава Мстиславовича. Ізяслав послав проти В'ячеслава свого брата князя смоленського Ростислава Мстиславовича, той вигнав В'ячеслава і наказав йому княжити тільки в Пересопниці або Дорогобужі Волинськім. Намісників його, скованих кайданами, разом з турівським єпископом Якимом, привіз до Києва. В'ячеслав мусів погодитися і залишився княжити в Пересопниці, але затаїв в серці ворожість до Ізяслава. Все таки Ізяславові не довелося довго втінатися перемогою. Вигнаний з Києва своїм дядьком Юрієм Володимировичем, він звернувся до свого дядька В'ячеслава, листив йому і пропонував княжити в Києві. Але В'ячеслав тримав сторону Юрія, не вірячи ласкам і не лякаючись негрозів свого племінника, який знайшов собі союзників в угорськім королі Гейзі, Владиславі Чеськім (Богемськім) і в поляках. Король Гейза нездовго перед тим одружився з молодшою сестрою Ізяслава Єфросинією (так вона називається в буллі папи Інокентія IV) і дав швагрові 10,000 вершників. Королі богемський і польський Болеслав Кривоустий, свати Ізяславові, самі привели до нього військо, а Болеслав разом з братом Генріком був частований розкішним обідом в місті Володимири. Але ці чужоземні союзники, довідавшись, що Юрій з'єднався з В'ячеславом в Пересопниці, і що відважний Володимирко галицький іде до нього на північ, не захотіли бою і радили Ізяславові помиритися з дядьком. Вкінці союзники вийшли з Русі, але хитрий Юрій, відсунувши їх, відкінув мир з племінником. І довго ще після того плялася кров на Волині через ті княжі ворожнечі. Вкінці Володимирко галицький і син Юрія Андрій Боголюбський зуміли переконати В'ячеслава, щоб той замирився з Юрієм. Юрій вкінці погодився на мир. Князі з'їхалися весною 1150 року до Пересопниці і тут заключили мир. Ізяслав призвав себе винним, тобто найслабшим і сидів за своїми дядьками на одному килимі. Князі цілували хрест і погодилися, щоб племінник Ізяслав князював у Володимирській області і користувавсяданями Новгородськими, а також погодилися повернути один одному всяке рухоме майно, забране під час війни. Тоді також Юрій віддав своєму братові В'ячеславові Вишгородок, а Пересопницю синові свому Глібові.

Таким чином Пересопниця стала столицею удільного князівства і бачила в своїх межах майже всіх тодішніх руських князів. Заключений між князями мир не був все таки довготрималий, бо коли в Пересопниці за-

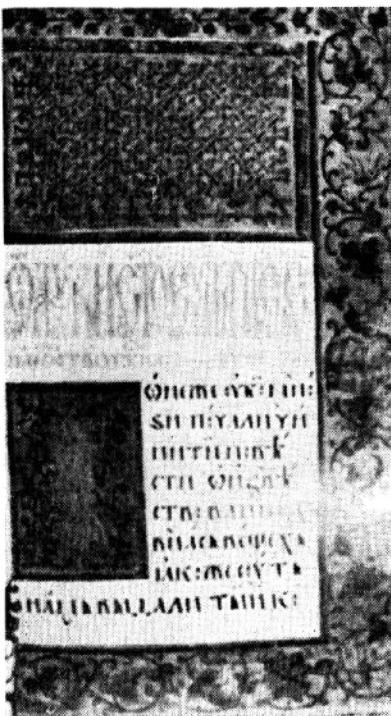
Рештки кагів з кургана біля с. Пересопниці.

лишився один Гліб, Ізяслав напав на нього і забрав до полону разом з усім військом. Гліб, князь пересопницький, стояв тоді в наметах поза містом. Ізяслав напав на нього несподівано і захопив усе. Сам Гліб заледве встиг утекти до міста і просив миру в Ізяслава. Ізяслав вгостив Гліба обідом і відіслав його з сином своїм Мстиславом, який проводив його аж за Корческ. В той спосіб Гліб Юрієвич втратив Пересопницю і вона дісталася Ізяславові Мстиславовичеві, хоч тільки на час.

Незабаром після того князь галицький Володимир зайняв всі міста над Горищем і віддав їх Мстиславові Юрієвичеві, синові київського князя. Потім Юрій дав Пересопницю своєму синові Андрієві Боголюбському. Боголюбський скріпив Пересопницю і оточив її валами. Зимою 1150 року Ізяслав був в Пересопниці і просив Андрія посерединічти у його суперечці з Юрієм. З того, все таки нічого не вийшло і знову запалилася кривава війна між Ізяславом і Юрієм. Ізяслав за допомогою угірців заволодів Пересопницею й іншими містами і ввійшов до Кисва. Тоді Пересопниця була приєднана до великого князівства київського. Після смерті Ізяслава в 1154 році князь Юрій Володимирович знову став великим князем київським, а Пересопницю з іншими містами зайняв Мстислав Ізяславович, якого в 1155 році виганяє Юрій і знову приєднує Пересопницю до великої княжого престолу. В 1160 році в Пересопниці княжив Володимир Андрійович, хоч він жив частіше в Дорогобужі, як в Пересопниці. В 1171 році Мстислав Ізяславович, бажаючи покарати Володимира Андрійовича за зраду, вступив до

дорогобужської області, до якої належала тоді і Пересопниця, і зруйнував її хоч Дорогобуж не міг взяти, не зважаючи на хворобу її князя. Але незабаром Володимир Андрійович помер і не залишив дітей. Волості його дочекався безземельний князь Володимир Мстиславович, який мешкав у волинськім місті Полоціні, що належало тоді до київської Десятинної церкви. Цей Володимир Мстиславович і одержав Дорогобужську область в удел.

Біля 1202 року удільним князем в Пересопниці став Мстислав Ярославович Німий, син князя Ярослава Луцького. Це тим важливіше, бо тоді ціла Волинь підпорядковувалася владі могутнього Романа Мстиславовича, а одна тільки Пересопниця зберегла свою самостійність, і мала свого удільного князя Мстислава Німого. Цей видатний князь "муж сили необикновеної" княжив в Пересопниці довший час (20-30 літ), не зважаючи на різні ченцярії, які мали місце на Волині, не дивлячись на втручання поляків і угрів, які розпоряджалися часто на Волині так, як у власній землі. Після смерті Романа Мстиславовича Галическим заволоділи угорці і від імені угорського короля Андрія Галическим керував палатин (боярин) Венедикт Бор. Панування Венедикта Бора відзначалося жорстокістю: він мучив бояр і простих людей, і постійним переслідуванням галичан. Пригнічені галичани послали в 1206 році просити до себе на поміч Мстислава Ярославовича, князя Пересопницького. Мстислав приїхав до Галича, але не знайшов ще галичан готових до повстання, або що більше правдоподібно, що дружина приведена Мстиславом була, на думку галичан, заслаба, щоб з нею можна було повстати проти угорців. При тому один з головних бояр галицьких на ім'я Ілля Шепанович, вивів Мстислава на Галичину могилу, біля Дністра і сказав йому в наспішку: "Князь! Ти на Галичій могилі посідів, так все одно, що князювати у Галичі". Огірчений Мстислав повернувся до Пересопниці. Коли пізніше галицьким князівством заволоділи Ігоревичі і стали вибивати галицьких бояр, то на проосьбу тих бояр, проти Ігоревичів повстали король угорський Андрій і Данило Романовичі. В цьому звільненні знязівства галицького від Ігоревичів в 1208 році брав участь між іншими і князь Мстислав Німий з Пересопниці. В 1219 році Мстислав Мстиславович, князь Новгородський, зібраав на пересопницьких полях дружини 17 князів і на чолі 50,000 війська вирушив против князя галицького. В 1224 році в битві з татарами над рікою Калкою князь Мстислав Пересопницький змагався по-геройському в рядах ратників разом з Данилом Галицьким. Скорі після тієї пещасли-

Пересопницька Євангелія

вої для українських князів битви Мстислав Пересопницький помер. Він доручив Данилові Галицькому опіку над своїм малолітнім сином Іваном Мстиславовичем.

Князь Іван Мстиславович все таки скоро помер (1227 р.) і свою волость заповів Данилові. В тому ж (1227) році Данило дав Луцьк, Пересопницю і Дорогобуж братові своєму Василькові Романовичеві. Зазнаючи частих ворожих нападів і руйнувань під час княжих міжусобиць, Пересопниця все таки не втрачала свого блеску і величі і в ряді волинських міст займала досить видне місце. Але в 1240 році татари під проводом Батия зруйнували і спустошили всі волинські міста, в тому і Пересопницю, яка з того часу втратила назавжди своє багатство і політичне значення.

В 1246 році на Пересопницю напали литовці і зруйнували дощенту замок і місто, не зважаючи на оборонні заходи князів Данила і Василька Романовичів. В 1319 році пересопницьке князівство разом з луцьким переходить під владу великих князів литовських і стає уділом Любарта Гедеминовича. Пересопниця зазнала ще даль-

шого спустошення з боку татар. Наприклад, в 1399 році, коли на Волинь і Київщину напав Тамерланів військовий начальник Едигей. Пізніше, в 1501 році король польський і великий князь литовський Олександр віддав Пересопницю Федорові, князеві Чарторийському. З того часу, до 1773 року Пересопниця з усіма маєтками належала до роду князів Чарторийських, які побудували там новий замок. В тому році всі пересопницькі маєтки були передані Едукаційній Комісії, а потім стали власністю держави.

В Пересопниці був православний монастир на честь Різдва Пресвятої Богородиці. Заснування цього монастиря треба віднести до глибокої старовини. На це вказує грамота короля польського Олександра з 1505 року на ім'я князя Федора Чарторийського, якою він подарував князеві на досмертне володіння пересопницький монастир. Вислів грамоти "з века в тому монастирю прислухает" вказує на стародавність пересопницького монастиря. Отже, думають, що пересопницький монастир був заснований в XIII ст. в удільний період української історії або князем Андрієм Боголюбським, який недовго кня-

Пересопницька Євангелія —
Євангелист Марко

зював тут в 1150 році, або що більш правдоподібно князь Мстиславом Пересопницьким, який довгий час князював в Пересопниці.

Перша згадка про пересопницький монастир знаходиться під 1490 роком в вимінній записі старости луцького ігуменові пересопницького монастиря Іларіонові. Про цей монастир згадується також в акті з 1526 року в дарчій грамоті короля Зигмунта I старості луцькому князеві Федорові Михайловичові Чарторийському, де потверджується цьому князеві права, дані ще королем Олександром. Під кінець XVI ст. Пересопниця належала до князя Юрія Івановича Чарторийського, що перший з роду князів Чарторийських відступив від православної віри. В 1595 році він передав пересопницькі мастки монастиреві для вдержання лікарі дия вбогих, а заложив монастир, як власність своїй сестрі Катерині Чарторийській-Загоровській. Але пізніше продав монастир своїй сестрі Олені Горностаєві, а вона віддав доходи з села Пересопниці на вжиток пересопницького монастиря. (1596 р.). В стародавніх актах згадуються такі мастки цього монастиря: села Чемерин, Грабово, Дидковичі і Макотерти. Але король Зигмунт III не визнав продажу Пересопниці і повернув її князеві Миколі Чарторийському. Цей останній самовільно віддав пересопницького монастиря з усіма скарбами клеванським сзуїтам-місіонерам і на це випросив грамоту в короля Зигмунта III, яка була видана в Варшаві в 1630 році. З того часу пересопницький монастир, не маючи вже фонду і жодної підтримки з боку власників Пересопниці, які перейшли на католицтво, тиснений сзуїтами, став занепадати, був зовсім зліквідований і з нього не залишилося жодних слідів. З ігуменів пересопницького монастиря відомі такі: Іларіон-Лаврентій (перша половина XVI ст.), Григорій (друга половина XVI ст.), Симеон Косовський (1600 р.), Макарій Созанський, Варсафоній (1605 р.), архимандрит Нікон (1612 р.) і Нікон Добрянський (1620 р.), який з власної волі залишив посаду ігумена.

З Пересопницею зв'язана визначна пам'ятка староукраїнської мови, а саме — переклад Євангелії на мову подібну до тодішньої української народної мови. Праця над "Пересопницьким Євангелієм" розпочалася в 1556 році в селі Двірці, а була закінчена в 1561 році в Пересопниці. Переклали його "з мови болгарської на мову руську" архимандрит пересопницького монастиря Григорій і писар Михайло Василевич, син протопопа з Сянока. Пересопниця належала тоді до князя Івана Федоровича Чарторийського, а переклад Євангелії був звер-

Пересопницька Євангелія —
Євангеліст Матвій

щений заходами Анастасії-Параксеви, княгині Гольшанської-Заславської. Написане пізнім уставом "Пересопницьке Євангеліє" багато орнаментоване яскравим рослинним орнаментом в стилі італійського Відродження, оздоблене заставками й ініціалами. В Пересопницькій Євангелії чітко виявилися фонетичні, граматичні і лексичні риси живої народної української мови XVI ст. (перехід в закритих складах "о" та "с" в "і", злиття "ы" і "я" в одному звуковій й інш.). Синтаксична будова дуже характерна для тогочасної народної розмовної української мови. Пересопницька Євангелія була знайдена О. Бодянським в 1837 році в бібліотеці Переяславської Семінарії (копія зроблена за гетьмана Мазепи?). До 1917 року вона зберігалася в бібліотеці Духовної Семінарії в Полтаві. Вперше описана і частинно видана Гр. Житецьким, Київ 1876 року, тепер зберігається в Державній Публічній Бібліотеці АН, УРСР.

З залишків славної Пересопниці, яка в кінці XVI ст. перетворилася у невелике село, збереглися лише вали, якими колись був обведений грізний замок удільних

українських князів. Біля сучасного села збереглися два городища: городище Х-ХІ ст. (площою понад 0.5 га) і т.зв. замчище XII-XIII ст. (площою понад 2.5 га), біля якого є залишки неукріпленого поселення. Згідно з новітніми дослідженнями, замчище і поселення с залишками давньоукраїнської Пересопниці (дітинця і міського посаду). З давньоукраїнською Пересопницею пов'язують також розташований недалеко від села слов'янський могильник Х-ХІ ст., в якому нараховується понад 170 курганів до 2.5 м. висоти кожний. В цей час тут існувала майстерня металів (див. вага з кургану б. Пересопниці). Три з цих курганів були розкопані в 1856 році, а сорок — в 1898 році. Основний обряд поховання — це трупопокладення в дерев'яних трунах. Разом з похованними клали череп'яний та дерев'яний посуд, залізні ножі, а також різноманітні прикраси. Декілька курганів є без поховань (кенотафи). Оде і є сліди княжих міжусобиць і інших бід, які довели стародавню українську княжчу столицю до маленького поселення.

В Пересопниці є церква на честь св. Миколая, не відомо, коли і ким побудована. Вона дерев'яна на камінному фундаменті, крита залізом. Біля неї дзвіниця на чотирьох стовпах. На місці, де був колись славний пересопницький монастир, в урочищі "Пастівник", стоїть камінний хрест.

Яків Гудемчук

ВОЛИНСЬКІ СПОГАДИ

Пригадуєш смугліяного хлопчину,
Що бігав лугом понад Стиром босий,
Або гігучку загнуздав лозину,
І верхи мчав крізь світанкові роси?...

Любив бродити в дерев зеленім шумі,
З ровесниками тъопати до лісу,
Що мрів здаля у синяві, в задумі
І схожий був на марево-завісу...

Хоч, кажуть, в світі і немає чарів, —
Та непомітно стала переміна —
Приглянися, весно, хтось із нас постарів, —
Та тільки хто? — Чи ти, чи той хлопчина?...

Д-р М. Бойко

ХРЕСНИЙ БАТЬКО “АЗАЛІ ПОНТИКА”

Ця благородна рослина на волинській землі дістала свою назву в Англії, в Ботанічному Саді в Лондоні десь 1795 року. Безіменна рослина відбула досить довгій шлях, щоб дістати своє ім'я.

При Волинській Гімназії в Крем'янці, для навчальних цілей, Часький намітив оснувати Ботанічний Сад, але серед тодішньої інтелігенції на Волині, а навіть у Польщі не було природника з ботанічним підготовленням. Отже, на це почесне місце був запрошений Меклер, родом з Ірландії.

Діонісій Меклер народився 15.8.1762 р. в Фернфелд, в Ірландії. Маючи 16 років почав природничі студії в Академії в Дублянах, а потім завершив їх у Лондоні по галузі ботаніки.

В 1790 році княгиня Ізабела Чарторийська запросила молодого вченого переїхати до Польщі. Перша його праця була в Варшаві, де він при вулиці Довгій заложив Англійський сад, що складав двірець канцлера Хребтовича. З Варшави Меклер був запрошений Михайлом Любомирським в 1792 р. до Дубна, на Волинь. Тут він заложив два сади, що пізніше називалися Дубенськими.

В 1795 р. Меклер, подорожуючи по Волині, знайшов на правому боці Случі, біля с. Селища, невідому ще в Європі рослину, яку він розінів у себе, завіз її до Ботанічного Саду в Лондоні і там її назвали Азалія Понтіка. Згодом цю рослину Меклер розвів у Пулавах і Гранську.

По якомусь часі Меклер вернувся до Англії, одружився і знову вернувся на Волинь. Через рік померла йому жінка; він перейхав на Поділля і в трьох різних місцевостях заложив сади та знову вернувся на Волинь і в Мізочі та в Здолбуні заложив також сади. Працюючи по різних місцях Волині, Меклер в 1805 р. одружився удруге та поселився у Вільшанах (Ольшанах) луцького повіту. Опісля був запрошений Чаським оснувати Ботанічний Сад в Крем'янці. Звідси Меклер був висланий до Петербурга й Англії та по дорозі відвідав інші країни.

Після крем'янецького саду, Меклер заложив ще сади в Боремлі, Шпанові і в Городці.

ОКСАНА ЛЯТУРИНСЬКА

(за "Українським словом", Париж)

Тяжка недуга і невблаганна смерть 13-го червня 1970 року виразила з наших рядів **Оксану Лятуринську** — дочку тісі нашої Волині, де найглибше закорінена багата прадавня духовна культура нашого народу.

Замість квітки на її могилу дозволимо собі покласти нев'януче шире слово її гідного побратима по перу — Євгена Маланюка — уривок з його Передмови до "Княжої Емалі" О. Лятуринської написаної 20 серпня 1954 р.:

"Літературознавець може досить легко "умісцевити" Оксану Лятуринську і в історії, і в "географії" нашої поезії, знайти її літературну "ріднію", окреслити її напрямок і стиль, перепровадити відповідне формальне дослідження і — сформувати свій вирок.

Але нам тут ідеться про щось інше, про те, чому колись присвятила була спеціальний розділ у своїй недоціненій книзі ("За державну бронзу") незабутня Дарія Віконська. Це — безпосереднє відношення до феномену краси, чи то буде природа, краєвид, рослина, чи то буде твір мистця. Адресуємо, отже, читача до самої посії Оксани Лятуринської, до несподіваного, незнаного перед тим її мистецького обличчя, до її творчого світу.

Немас сумніву, що в тематиці того світу відіграли немалу роль поети — відкривачі історії нашої: Юрій Дараган і Олекса Стефанович (як і О. Лятуринська — волиняк, а понадто "волиняк у поезії"). Коли постать Юрія Липи лише зрідка з'являється на обріях поетично-го князівства О. Лятуринської..., то соприсутність в нім Олега Ольжича є безсумнівна. І, думаємо, що то не якісь там "впливи" (на "суворенах" поезії вони, звичайно, безслідні), лише однакова інтенсивність задивленості в минуле (і сучасне) та ще й спільність наелектризованого повітря доби, загостреного історизму, що ним вони — і Лятуринська, і Ольжич — дихали в незабутніх двадцятих-тридцятих роках нашого століття.

Є, взагалі, багато сільного в Лятуринської і Ольжича, якому поетка присвятила свій проймаючий і правдиво-традиційний "Плач".

Обос вони, передусім, літературні сучасники і "сопатники" в найбіографічнішім значенні цього слова. Їх творчес сформування — майже синхронічне. Їх мистецький шлях мас аналогію: Лятуринська йшла від фахової пластики, Ольжич — від фахової археології. Обос вони досягнули тієї довершеності, що її осягають лише виняткові мистці і що її (за винятком Ю. Липи — "тут", а М. Бажана — "там") майже нікому з сучасників впопні осягнути не пощастило. Це — власний стиль.

Їх бо поезії пізнасмо з першого рядка. Їх поезії сплутати з іншими — не можна: на кожній сяє наче гебр мистця. Бо стиль — це щось більше за "майстерство", навіть за "талант". Стиль — це суворість в опануванні твориша. І це також — подих Творця над річчю, створеною людиною.

Є незаперечна подібність стилів Ольжича і Лятуринської: сувора ощадність слова (слова — лише найкорисніші, "останні"), емблематичність виразу, врешті спільній дух історизму, що просякає їх наскрізь.

Правда, слово Ольжича тільки "кам'яне" (про "сірий і камінний його вірш" говорить у присвятих віршах О. Стефанович), часом "озброєне" металем, але

завжди при мінімальній кількості "музики". Він бо був "войн" і "муж".

У Оксани Лятуринської емблематичність і суверість вірша завжди зберігають "мелодію" і мають (якби "влюбловані" в нім) барви: це справді "княжа смаль" ...

Оксана Лятуринська с якби "регіонально" скучена у Волинській Землі, починаючи від неоліту ("Печерні рисунки") і аж до сучасності. Хоч і на сучасність поетка дивиться ніби "крізь віки". Ця її "регіональна" скученість на терені, де хіба найбільш живою залишилася Княжа Доба, — являє одну з найцікавіших і саме творчо найбагатших властивостей її поезії. Гримить у її віршах варязька криця Святослава, проймає суверою піжністю туга Ярославни. Але все те — то не "літературний засіб" і не "маніра": якщо б Ольга чи Ярославна писали вірші, то ті вірші й були б поезіями Оксани Лятуринської.

В нашій вийнятковій добі, в її найстрашнішім етапі на нашім труднім шляху від "України" до "Русі", — постати Оксани Лятуринської уявляється однією з найяскравіших "жон руських" нашої поезії".

Наталя Іщук-Пазуняк

ГЕРОЇЧНІ ДНІ ВОЛИНІ

(Пам'яті великої жертви)

"Водинъ незабутня, краино славутня,
У пишній красі ти красуеш,
Здавенъ твою бачу українську вдачу,
Здавенъ мою душу чаруеш..."

Л. Українка

Вона прадавня, вона відвічно українська, рідна душам націям, пишно прибрана дарами матері-природи.

Над її ріками, у її балках, попід борами й лісами розкинулись села у буйних садах. Колись були це оселі людей з ширими отвертими душами, з ясним поглядом очей, що довірливо дивились у вічі кожному, хто застгтив у їхню господу. Жили вони за твердими моральними законами, що їх довгі віки вкарбували в душі, пле-кали рідну традицію й давали вияв своїй радості й своєму горю в своєрідній народній пісні, в прекрасних творах народнього мистецтва. Було колись...

А потім усе змінилось. Загриміла буря, та не та по-

лано Господом з небес, після якої повітря стас чисте й запашне, мов нектар, а все живе в природі неначе вмите ранньою росою, бадьоро підводиться до оновленого життя. Надлєтів гураган, счинський ворогом клятим — москалем із червоним знаменем. Волиняки знали його, він, той же москаль віками намагався приспати їхню національній чуйність і коливався тоді в його вічно закривальних руках двоголовий орел; потім на два десятки літ появився ворог з одноголовим білим орлом та намагався завершити діло попередника. Та дарма — чуйна душа народу гостро стежила, не пускала ворога у свої глибини. І ось 1939 р. нова навала із сходу. Ворог у сірій шинелі, східно намагався проникнути в народню душу й заволодіти нею. Здрігнулось на це все ество дужого волиняка, запалала ненавистю до ворога душа його. Його вірина подруга стояла поруч його. Вони не здали в полон ворогові відвічно української душі своєї.

— Погляньте, куди пішли за спротив ваші брати з над Дніпра.

— Підемо їхніми слідами, — grimіла відповідь волиняка.

І пішли. Довгі валки авт, возів і саней у далеке снігове безмежжя Сибіру чи у руді степи Казахстану. Це карали непокірних. Гнівні блиски очей мужів у сторону наганячів і турботливі погляди матерей, що тулили до грудей дітей. Вони ж рушали у чорну невідомість... Жахливі, незабутні картини, що врізались ножами у душу навіки.

— Незабутнім лишився один із сірих днів підсоветської дійсності. Ми йшли рядом — моя подруга і я. Ми говорили про сіризну днів, про безвиглядність нашої молодості і про якесь глибинне бажання діяти та... про неспроможність здійснити цю ціль. Це був біль юних душ.

— Як дуже не хотілося б, щоб загребли мене в казахстанських пісках... — нагло сказала вона. Якось морозно стало на душі... Минули тільки недовгі дні й мою подругу повезли разом з іншими у Казахстан. Каторжна праця, страшне тваринне існування в землянках і вона не видержала мук. Недовго — за два місяці загребли її в казахстанських пісках... Над її могилою ридала мати. Так відійшла 20-літня волинячка, Іра Бичківська. Подібна доля зустріла багатьох. В гімназії під час зайняття викликало НКВД з лекції Ірв Кульчинську. Вона була слабенького здоров'я, хромала на одну ногу, дуже здібна, товариська і завзята, як про исі казали. Слід за нею загинув так, як водилося у большевиків...

1941 рік. Нова війна-гураган змінив свій напрям —

Бл. п. Х. Кононенко

фуга віяла з заходу. Бліскавичні удари — і Україною за-
володіли німці. І тут уже не було східного шепоту брех-
ливих обіцянок москаля у сірій шинелі. Безпощадний
чобіт західнього вандала топтав рідні простори, топтав
життя людей, топтав їхні святощі, а їхнє добро вивозив
у ненаситне нутро Великонімеччини. Селян грабували з
останнього. І тоді то національний імператив, що живе
вічно внутрі нації, вслів волинському хліборобові стати
войном — борцем за свою гідність, а волинській селянці
хороboroю посестрою в боротьбі, а то й дійсною герої-
нею. Те ж саме пережило українське місто. Незабутній
той день, коли на сторінці рівенського часопису "Во-
линь" з'явились, висловлені письменником Уласом Сам-
чуком, що родом з Волині, вічно живі слова з Гамлето-
вого монологу: "Бути чи не бути?" У широких масах на
Волині мало хто знов літературну генезу цього великого
запитання, що ставить людину на грани життя і смерти.
Однаке і в найдальших закутках зрозуміли селяни, зав-
дяки власній національній інтуїції, що всі вони, що ввесь

український народ стойть на грани життя і смерти: "Бути чи не бути"?! І відповідь упала: бути! бути вільним, або не бути взагалі!

Волинь падала боротьбою, полум'ям пожеж. Народ кидав оселі, творив повстанчі загони, ішов у ліси- поля, — до спротиву, в нерівний бій, на криваву зустріч з ворогом. Ворог від исподіванки сатанів. Він же прийшов заволодіти невільниками, а не розправлятися з борцями, героями. Западала земля під ногами: глухий гул землі від ударів бомб вістував, що ворог уже ошалів у власній залізній силі й моральнім безсиллі: він бомбардував з літаків землю, окуповану своїми ж військами (нечуване в історії); він хотів з корінем знищити народ, його оселі, його добро, віками надбану глибоку народню культуру. Впродовж кількох годин вигибали цілі села: горіли хати, худоба, а люди серед пострілів і ран у передсмертнім змагу не каялись, не благали помилування, а в муках гинули і догоряли в руїнах. У полум'я на очах матерей кидали гестапівці живими їхніх дітей. Так згинули села — Рімінь, Мамен, так згинули села Олександрійського, Острізького та інших повітів. Врешті, здавалось, що море вогню залило уже всю волинську землю. Ніч і день не ущухали пожежі. Он там уже горів ліс, зайнялися скрити на полі...

— "Землі не дамо ворогові!" — казав твердо волиняк, і гинув на ній. А ворог, як на глум, як той злодій, поки не пізно, наладовував довгі ешелони масним, аж синім волинським чорноземом і віз його до себе, щоб вкривати ним каміністий німецький ґрунт.

Мертві відходили у вічність, у пам'ять чи забуття прийдешніх поколінь, а живі стрічали якусь бабусю, що спішно топтала стежечку розлогого лугу або лісної рутки на узлісся, то ви могли майже невно сказати, що в її кошику під малиною, сунницями чи городиною лежали пістолі чи набої для борців — синів, мужів, батьків. Ці добросердечні, тихі й щирі волинячки уміли без галасу, але кріпко й вірно любити Україну до останніх хвилин свого життя. Безіменні, довгі ряди тих селянок, яких "випадково" із зброею, або й без зброї підхватив десь гестаповець, й без жодного суду, з одним тільки прокльоном знищили на одній з екзекуційних площ нашого міста (Рівне, Білявці, Сосонки). На ці жахливі площини приводили людей із далекого Полісся. Є очевидці, що з віком бачили такі картини: ось вивели на кручу матір, що тримає за руку мале дитя. Німець зриває з неї одежду поліську. Вона однією рукою торне до себе дитину, а другою борониться, б'ючи ката в обличчя. Але він силь-

ніший. Таки здирає одяг і її дитину, вже нагими, пострілом скидає з кручі в яму. Такі екзекуції, часто масові, відбувалися щочетверга, потім двічі на тиждень. Місто клекотіло. Смертоносна рука гестаповця простяглась до кожного і кожної з нас. Ми жили і виконували наші щоденні життєві чинності якось відрухово в пізвабутті. Нікого з нас не покидала думка, що принесе наступний день, наступна година, хвилина? Як вирвати з пазурів смерти найближчих нам, найкращих з нас? Ми забували тоді про себе, про власну безпеку. Раз за разом розстрілювали поголовно в'язницю нашого міста. Ось уже втрете гинуть одного дня сотні найкращих з-поміж нас!

Шал ненависти до ворога охоплював душу й ми ставали очайдущні — не було вже страху, бо ж хіба не легше раз умерти, ніж переживати у десяте, соте, тисячне смерть близьких душі твоїй?! Ось надлетіла страшна вістка: в Крем'янці на вулиці німці розстріляли д-р Ганну Ів. Рошинську і її мужа д-ра Петра Фед. Рошинського. Добра, незабутня Ганна Іванівна — приятелька нашої родини... і приятелька тих, що змагались за волю. Вони з чоловіком перев'язали рану українського повстанця. Обоє загинули за цю рану. Ось знову вістка: у Ковлі, на старому цвинтарі гестапівець застрілив громадську діячку Підгірську. Вона підтримувала повстанців, радила їм і помагала чим могла. І тому стрінulo її це...

Одного ранку зустріла мене відома наша діячка д-р Харитя Кононенко словами: "Чи чули, уже взяли Тамару Мартинюківну і її маму — треба якось їх рятувати, поки ще нас не взяли". Вона побігла, я не встигла нічого перепнати, немов заніміла... Маленька, дрібненька Тамара, ще майже дитина із шкільної лавки... Як дивилась колись я їй у вічі, то, здавалось, не проникло ще в її юну душу поняття жаху, заглади смерті. Може так, не знаючи його, вона й загинула?... А її мати? Що знала у ту мить вона, коли поруч із дочкою йшла в останню путь?... Вони знали певно тільки одне: вони йдуть за Україну... Потім казали: мала Тамара триумфалась добре — нікого не видала. Тоді мала Тамара була в очах наших великою.

Минули тільки тижні — і д-р Х. Кононенко, пані Харитя, як ми її звали, пішла туди ж. Сиділа, ішли допити, наблизявся останній день. Олена Теліга назвала його "життя короною" — тернова це корона. Вона хоробро вмирала. У день свій дала останній бій — боролась за честь, за гідність українки. Вона била, чим могла, своїх катів, навіть черевиками. Врешті — впала навіки. Світ-

ла пам'ять тій, що думала тільки про рятування дружів — близьких своїх, що уміла любити.

Ось дві сестри у цю ж останню путь — молодша Ніна Кущевич, моя товаришка із шкільної лавки. У неї світлі очі, що дивились завжди кудись у даль, і гарні вій довгі, довгі, як мерехтливі метелики, світлі кучері отинували її бліде обличчя. Вона завжди була палка, весела й завзята у всьому. У її сестри Ольги брови, як ластівки — вона завжди сувора, закрита в собі. З нею жартів немає, — казали нераз хлопці в школі. Батька їхнього вже вбили німці..., тепер пішли дівчата. Минали тривожні дні. Мати приходила, просила помогти "порозумітись" з німцями. Я йшла, з болем душі говорила її слова; вона не просила навіть, вона доказувала й пояснювала рештками своїх сил. "Як треба, щоб хтось умер, то нехай візьмуть мене, я ж радо піду, нехай пустять дітей моїх; вони ж невинні. Ось знають всі, що діти добрі, невинні, а я піду, зараз піду замість них..." В горлі ставали й насилу протискались слова. Ні, вона не могла піти за своїх дітей... Потім ще довгі дні ми бачили її суху і аж чорну з болю з кошиком передачі на шляху під в'язницею. Дітей вже давно розстріляли, а може, може вони пішли в незнану даль — за Україну. Так багатьох ішли незнані і неназвані. Вони лишали криваві сліди своїх стіп на зблілій землі і йшли в синю даль, а вітер ніби ладаном запашним, чебрецем повівав їм услід.

Ми живі — складаємо нашу любов і шану, і туту на їхні незнані розсіяні могили, ми вірно прирікаємо змагатись до кінця за їхню і за нашу перемогу.

Ми твердо віримо: — вже недалекий час, коли дзвін волі залунає з Почаївської гори й вазрадує душі їхні вісткою про завершенну дію їх життя та їхньої смерти.

ЛЮДИ ВОЛИНІ

Д-Р МИХАЙЛО ЯКОВИЧ ДАНИЛЮК

Народився він в одному з найбільш малювничих волинських міст, — у м. Крем'янці 1919-го року. Там пропливли його юначі роки і в своєму рідному місті він потім закінчив українську гімназію ім. Лесі Українки. З юних своїх років Михайло Данилюк відчував вроджений йому нахил до літературної праці, а тому він ще із шкільної лавки почав дописувати до українських львівських газет, а в 1939 році він мав готову збірку оповідань, яка мала вийти друком у видавництві Ів. Тиктора. На жаль, збірка не побачила світу через війну у вересні 1939 року...

В часі війни М. Данилюк був мобілізований в армію, де закінчив військову школу, був на фронті; йому

вдалося втекти з полону й вернутися на свою Волинь. На Волині він включився в повстанський рух, ставши одним з організаторів перших загонів Української Повстанчої Армії в роках 1942-43 на південній Волині в боротьбі проти нових німецьких окупантів. Того часу друкувалося багато підпільної української літератури і Михайло Данилюк під різними псевдонімами був автором багатьох статей в тій підпільній літературі.

Після закінчення війни в 1945 році, він опинився разом з багатьма тисячами своїх людей на еміграції. Він закінчив Мюнхенський університет, здобувши докторат з медицини "кум лявде" у 1950 році. В часі університетських студій він не обмежується самими студіями, але приймає живий уділ в організованому житті свого народу на чужині. Був одним з видних студентських діячів, був також організатором Студентського Товариства "Січ" у Мюнхені, був співорганізатором Ідеологічного Студентського Об'єднання "Зарево" та автором його першої ідеологічної платформи. Також був першим віцепрезидентом ЦЕСУС-у в роках 1948-1950.

Опинившись пізніше в ЗСА, д-р М. Данилюк постриг фікував медичний диплом в Америці 1952 р. та перейшов хірургічний вишкіл. В роках 1955-57 д-р М. Данилюк відбував військову службу в Медичному Корпусі армії ЗСА в ранзі капітана, з якої був звільнений з відзначенням. Повернувшись з військової служби, він поселився в місті Міннеаполісі, Міннесота, де живе й досі, продовжуючи свою медичну практику.

Праця лікаря в Америці — це важка й клопітлива праця, яка забирає в людини весь час. Але д-р М. Данилюк уміє "відірвати" трохи часу від своїх лікарських обов'язків для чогось іншого, також корисного і доброго. Він пригадав свої молодечі роки, коли дописував від студентських часів до української преси, а тому й на американському континенті відновив цю працю. Почавши від 1967 року, він подає тижневу колонну "На медичні теми" в найбільшому українському щоденнику у ЗСА "Свобода". Восени 1969 року він здав до друку велику свою працю "Лікарський Довідник", який великим накладом вийшов у видавництві "Свобода" навесні 1970 року. "Лікарський Довідник" — це перша лікарська книга українською мовою для широкого вжитку нашого громадянства. Д-р Михайло Данилюк протягом недавніх років збагатив українську пресу на чужині багатьма глибокими статтями, репортажами, есеями тощо на різні теми нашого життя. Коли зробити хоча побіжний обрахунок статей на медичні, громадські, церковні, політичні та інші теми разом

з есеями, то за тільки за останніх 12 років з-під його вправного пера з'явилося біля 300 статей.

Д-р Михайло Данилюк не тільки вміє написати добру пораду на лікарську тему, але він — близький оповідач, добрій новеліст і глибокий філософ. Постійно перевантажений працею, він таки знайшов час, щоб написати свого "Повстанського Записника", який був виданий в 1968 році в видавництві "Свобода". Багато прихильних рецензій були надруковані на цю дуже цінну його працю і одну з них ми й подаємо нижче.

Як довідуємося, д-р М. Данилюк тепер працює над книжкою з лікарською тематикою в літературній формі, а також готує окрему збірку есеїв.

В житті української громади у ЗСА д-р М. Данилюк є гол. контролером Українського Народного Союзу, членом Ради Митрополії Української Православної Церкви в ЗСА, членом Спілки Українських Журналістів, головою Відділу Катедри Українознавства. В минулому він також був головою Відділу Укр. Лікарського Т-ва, Відділу УККА, відпоручником Президента УНР в ексилі, д-ра С. Витвицького. Він також багато разів був доповідачем на різних з'їздах, сходинах тощо. Відзначений за свої заслуги перед Україною Воєнним Хрестом УНР.

Окрім постійної своєї лікарської праці, д-р М. Данилюк тримає тісні зв'язки з іншими національностями, будучи довіреним медичним дорадником Консуляту Швеції на Середній Захід ЗСА, а зокрема таким же дорадником Консуляту Західної Німеччини, допомагаючи сотням жертв нацизму, які перебувають у тих теренах.

Д-р Михайло Данилюк одружений з д-ром філософії Раїсою, з дому Шило, який веде свій рід з козацької Херсонщини.

ТАКОЇ ЛЕКТУРИ ПОТРЕБУЄМО ВСІ

Михайло Данилюк. "Повстанський записник". Видавництво "Свобода", ст. 288, 1968 р.

Читаю і перечитую, передумую й переживаю. І, як крем'янчанин — вчився в Крем'янці в Духовній Семінарії, учителював у ній 12 років — не можу не відгукнутися на цього "Записника", і не буде це рецензія, а лише враження, рефлексії.

Автор "Записника" Михайло Данилюк — Блакитний. Коротка його біографія на обкладинці, а в "Записнику" немало автобіографічного матеріалу, що кидає яскраве

світло на автора, як на письменника-поета, палкого патріота, повстанця-бойовика.

Мова "Записника" досконала, жива, соковита і динамічна, як динамічна її особа самого автора і як динамічні події, представлені в книжці. Та мова в якісь мірі й імпресіоністична, бо у багатьох місцях, в оповіданнях про події поставлені ніби тільки віхи, часто-густо лише одне слово, один вигук, — а все інше має доповнювати вже читачева уява, — так і пригадує етюди, акварелі і мініатюри М. Коцюбинського.

За жанром "Записник" — щоденник у властивому розумінні цього слова, але багато дечого в ньому занотовано і представлено по багатьох роках після описаних подій, вже поза межами України. Тому не виключене, що деякі події, епізоди наскільки так, що не зовсім відповідають фактичному їх перебіgovі, можуть бути навіть недокладності. Однак, для мене це не таке важливе її суттєве.

Мою увагу в "Записнику" привокують такі ще живі в спогадах події. Мене захоплюють високі поривання, глибокий патріотизм і безмежна любов до України юнаків, справжніх герой-учасників подій, представлених в "Записнику". І в цих моїх рядках головним чином мова про тих "незабутніх Повстанців", що їм автор присвячує своєго "Записника".

По передмові розділ "Батьківщино моя". Це глибоко хвилюючі рефлексії про "безглуздя 20-го століття", про добу, що принесла жах усьому світові.

"Напередодні" — це пісня — гімн, апoteозування Волині. Бо глибоку драму переживала вона в царських часах темноти та відсталости, за всевладного польського "нє позвалям", в часах ренесансу, відродження Волині, врешті, в часах "визволителів" Сходу й Заходу. Це та Волинь, що "дримала 200 років", а проснулась завдяки невтомній і відданій праці тих, кому такою дорогою була Україна. І все це сталося ще поки "старші постаріли", коли відмолодились батьки, змужили сини, а Лесі Українки "живи хочу" стало законом дня. Її відродили "міцні руки" трьох поколінь: відродженів ... "тутешніх", розбуджених вітром революції вісімнадцятого року, і вже нових, сільського, міського, робітничого, студентського й інтересантського молодняка. "І ми — кінчає автор своє експресійне, вогнене слово в цьому розділі — даємо руки Юнацькі й пруживі. Віддані. До кінця".

У дальших розділах "Записника" — це вже те найістотніше, до чого автор підготовляє читача. Це, я б сказав, епопея геройських чинів отого вже третього покоління.

ління, цього молодняка-юнацтва, тих величних подій, що відбувались на Крем'янецьчині і частинно в Дубенщині.

Як у калейдоскопі, змінюються пейзажі, місця, де відбувалися події — села, містечка і Крем'янець — і сотні учасників тих подій. Підготова розпочалась властиво Блакитним: організація бойовок, розшук і роздобування зброї, стеження за рухом німецьких колон, турботи за харчування, наради. Зустрічі провідників — командантів, надзвичайна спрітність зв'язкових у терені, активність інформаторок-дівчат і, нарешті, вже сама акція: напади на окупанта, бої, розбиття в'язниць, рейди. Цей увесь рух і цю надзвичайну акцію живо і картиною зобразив митець-автор, я б не перебільшуючи сказав, — промотор тих подій. Видно, навіть у найбільш скрутних ситуаціях брався він за олівець, щоб хоч кількома словами занотувати чи якусь розмову, чи якийсь фрагмент якогось епізоду.

Молодь! А між нею --- немало так добре знаних, близьких і дорогих мені, які незадовго перед тим були моїми учнями, а тепер уже повстанці-бойовики, організатори, на керівних постах...

Дія розпочинається першою офіційною зустріччю представників двох підпільних сіток. Щокда, що докладно в "Записнику" не згадано, що то за "сітки", і хоч у кількох словах не подано, так би мовити, їх генези, бо далі автор часто оповідає, як "сітки" перетворились в окремі табори. Щойно почалось, а вже дядько Степан з докором промовив: "А що ж ви думате? Зібрались за Україну воювати, а сюди приходите й сперечаетесь — хто кращий?" Вже яскраво зарисувались, що є "одні й другі", а це нічого доброго не віщувало. І, на жаль, пізніше сталося, що одностайній повстанський табір розпався, збитий був клин поміж "одними й другими", і вже в обличчі ворога створилися два табори, оци ворожі одному "середовища", що й у наші часи так від'ємно відбивається на житті всієї української громади у вільному світі.

Перша дата у "Записнику" -- 17 червня 1942 року. І вже на постапанській арені десятки й сотні отих одчайдухів, спрагнених чину — воювати за Україну. Ясна горіла їм ідея України, Вільної, Незалежної, хоч більшість з них і не думала про те, до якого нерівного бою вони стають. Це ті герої, що їх Улас Самчук в одній статті у "Волині", яка виходила в Рівному, назвав "хлопцями з лісу". За ту статтю його не раз і не два тягали до гебітскомісаріату.

"Хлопці з лісу" рвались до чину. Але "на горі", в області, ще не було ясно вироблених плянів, і повітова

команда на Крем'янецьчині почала діяти на власну руку — перший успішний рейд відбувся на Шумськ у жовтні 1942 року.

1943 рік. Несила відтворити хоч найголовніші моменти, етапи й епізоди в повстанських діях того року. Відбувалася боротьба з ворогом не на життя, а на смерть.

Ось уривок з однієї наради в Хоминій стодолі: “Усі палко говорили. Блищаю очі, кулаки стукали об стіл, і віддих юнаків ставав гарячим. Іскри рвались у словах...” Ібо — “вивозять молодь! Грабують хліб! Народ стріляють! Чого нам ждати? Коли дасте наказ?” А хуторянин — селянин Хома підsumовує: “Ми згинем геть усі. Але виходу нема. Нам позабирали все, лишилась тільки честь. Її віддали сором. Я вам кажу: повстання безнадійне, а повстати треба!”

Карти були кинуті, і в 1943 році повстання набрало пайширшого розмаху, революційно-визвольного змагу. Панораму геройських дій українських повстанців на Крем'янецьчині в тім часі, треба призвати, по-мистецькому представив автор “Записника”.

Багато жертв забрала ця геройська боротьба за Вільну Україну. “Тепер ти, Україно, знаєш — промовляє в імені співбйовиків Блакитний, — ми лише перші лави новітньої доби. І віддаємо тобі те, що маємо найкраще: любов і нашу кров”. У довголітній історії нашої Матері-України боротьба за її волю вславилась великими чинами й скроплювалася ріками крові її синів...

І на честь тих незабутніх повстанців, яким автор присвятив свого “Записника” і які поклали голови за ідею Незалежної Української Держави, — за Шевченком, перерфразуючи його слова з “Неофітів”, — я б хотів сказати: “Хвала, хвала вам, лицарі-повстанці, на віки, на віки вічні похвала...

У “Записнику”, як справжньому літературному творі, немало глибокодраматичних картин — описів, що зворушують читача і викликають сильні емоції. Ось найбільш характеристичне місце з них: присілок у морозяну ніч, якого “культурна дич двадцятого століття вдарила багнетом”. Лежать примерзлі хлопці, хати присілка догоряють. Живих нема. Лишилась тільки мати, ранена багнотом. “А на вербі її єдиний син. Шнурок міщаний, і коняюча мати не всилі перерізати його серпом”... Аж моторошно стає, коли читаєш ці рядки (стор. 139-140).

Інші картини: славний історичний, старовинний Стіжок і бій за нього (стор. 181-186), геройська смерть Василя і похорон його під хрестом на горі (стор. (129-132), смерть на стійці зв'язкової Гані і похорон її на горбі, “щоб усі

люди бачили Ганину могилу. Щоб повстаний, проїжджуючи, шапки скидали"... (стор. 201-206).

Чи такі оповідання, скажемо, як оці згадані — не мусіли б мати місця в читанках для молоді?

Не можу хоч кількома словами не згадати ще про один фрагмент: свячення пасок у повстанському таборі недалеко Стіжка. Це, коли повстанський капелян о. П. Д., кропив свяченого водою писанки, намети, молоді голови... А проходячи біля зброї, набоїв та кулемстів, зулинився, і, низби щось подумавши, промовив: "Мені Бог простить. І вас освячу на ворога і супостата..." Так і пригадується подібна дія з "Гайдамаків" Шевченка.

"Повстанський Записник" — це епіпій в своєму роді, великої художньої вартості твір. Як то добре було б, коли б він став "євшан-зіллям" для нас, старшого покоління, бо й ми, що так далеко від Рідного Краю, потребуємо цього "зілля". А ще більше потребує цього "євшан-зілля" наше молоде покоління, наша молодь. Такої лектури потребуємо всі ми.

о. Філімон Кульчинський

Михайло Данилюк

БІЙ

(Розділ з книжки "Повстанський записник")

Стіжок ще доторяв.

А сонце вже підбилося. Роса зникла. Вітрець ледве-ледве хитав зелене жито, яке ще не сягало до колін. Здавалось - - ніби тихо. І справді — повстанець дух у грудях запирає. Для багатьох із бойової групи це був перший бій.

Населення з Лішні все вже в лісі. Повстанці попередили. Місток перед селом розібраний до тріски. Шлях із Стіжка вже перетягтий.

Коли дивитись із Лішні на Стіжок — наліво зразу сосни і жущі з потоком, а ще далі — граб густий, дуби. Направо — розлоге поле, а там торбки і знову ліс.

Тут на узлісся, попід соснами — розтягується фронт.

А ось вона — дорога із Стіжка. Мов на долоні, серед молодого жита. Це нею будуть повернатись модерні готи через Лішню в білокриницькі мури. Тут буде бій.

Праве крило фронту — це там, де зруб, в сторону села. Поміж дровами в кубах став “максим”. Тут Запорожець команду перебрав. Близче до центру — “діхтярі”. Їх п'ять поставлено в старий окоп. Повитягали чорні шії і дивляться на шлях. На лівому крилі — ще три. А далі сили повстанці з “фінками”. Синя сталь крісів засіяла окоп від першого “максима” аж по останню “фінку”.

По лінії пішла команда: вогонь відкриє Запорожець із “максима”, як німці вже підійдуть до містка. Щойно тоді починати по колоні з “діхтярів” і крісів. Щадити кожен набій. Не йти в атаку, а витримати, аж поки Журба з Гаркавенком ударять ззаду. Коли б прийшлося відступати, — чекати на ракету. Цей сигнал буде даний аж тоді, як “максима” відтягнуть через болото за потік. Відхід прикриють “фінки”.

А без наказу — рішення для всіх: — за дим і кров Стіжка проліяти готів кров. Але так, щоб напоїти волинський чернозем.

Сонце стало понад лісом на висоту двох крісів. Кругом тихо.

Там, понад лугом, де по камінню весело дзюрчить потік — літає хмара метеликів. Чути бджіл. Там цвіте ряст і пахне м'ята.

Тут по лінії бою, ніздрі ловлять запах диму з недалекого Стіжка. Він дразнить. Він болить.

На дорозі вже видно куряву. Іде колона. Повстанці заклякли в окопі. Сині носи крісів шукали скованки в траві. Здавалось, щоб вітер зачепився за вершки дерев і вщух.

А колона котилася. Вже видно зелені уніформи, зброю, шоломи. Вже ось-ось...

Перше авто застягло перед розібраним містком. Колона стала.

— Гей-тей! Вогонь!

— Та-та-та... та-та-та-а-а! — почав рівномірно бити “максим”.

— Тар-р-р, тар-р-рр! — завторили “діхтярі”.

— Фррр-фррр-фюю! — заспівали “фінки”.

І перше авто полстіло стрімголов. У прицільній рамці було видно, як паніка охопила німців.

— Бй! Бери в приціл!

Повстанський фронт тріщав вогнем. Німці залягли

під житом на дорозі, захопивши з машини кілька кулеметів. На старий окоп посипалися кулі.

— Бй! Пришпилюй до землі! Пали авта!

Вже короткими, але цільними чергами відповідали німцям повстанські кріси. А "діхтярі" шукали жандармських кулеметів. Над головами тьохали смертельним свистом кулі. Перебивали гілки на соснах, і вони падали на шию хлопцям. Волинський ліс — замість лаврових листків — сипав пахучу ялицю...

Із близкучими очима, тремтячими руками хлопці закладали магазин за магазином і, тамуючи віддих, садовили німців у прицільну рамку. Поїли їхньою кров'ю чорнозем...

Під фронт підіхала німецька панцерка.

— Паууу-тююю... бам!

По повстанській лінії лішов вогонь гарматки. Панцерка набралася відваги і підоувалась до окопів. А броневих набоїв у хлопців не було. Жук, підхопивши в'язанку гранат, підвісся у повний зрист, вибіг уперед і жбурнув панцерці під колеса. Вона, зробивши крутий поворот, втекла метрів на десять, і стовп землі піднявся поза нею. Жук вернувся назад, скочив у яму, хотів був знову йти, але Блакитний не пустив. Крук потім дякував, це ж його кращий хлопець.

Прийшов холодний осуд. Німці скривавились у житі. У нас ще ні один не впав. Панцерки не візьмемо, вона наробить лиха. Журби зі сотнею нема. Ще вистріляти з двадцять німців можна, а скільки втратимо самі?

Хрін відтягнув "максима". Праве крило пішло. Блакитний помахав рукою, і Крук пустив ракету. Вона засичала і бризнула червоним дощем по зеленому житі. Повстанці йшли в свій ліс.

Через леваду і потік. Там, де метелики літали, де пахла м'ята...

Ще троє повстанців сипнули вогнем із синіх "фіночок". Німці мовчали. Вони вже були зайняті збиранням трупів. Щось біля сотні.

А ліс вітав своїх дітей...

**

Оповідали хлопці з сотні Журби, що на місці бою стоять болото з чорнозему і крові... Стало неначе й незручно. Болото з чорнозему і людської крові?...

А Стіжок?

Він згорів дотла...

Ще на другий день, як проходили хлопці на Угорськ, диміли загарища церкви. А серед них десятки спалених

чоловіків, жінок... Нікого не можна розпізнати. Тінями вештаються люди, що вспілі втекти ще вчора, підбирають звутлені тіла рідних. Може впізнають по намисті, по гудзиках, по калитках із мідяками...

Колодязь на майдані набитий трупом. Уже чути сопух... А вийняті звідти тіла не так легко. Хтось сказав, що може б помолитись та її засипати іх тут, щемов у братській могилі... А як же засипати, як біля колодязя стойти жінка з дитиною на руках і волосся на собі вириває — там десь на дні її чоловік і двоє малих дітей. І старий дід, нерхрестившись, тягне за руку посиніле, закривалене тіло малого хлопця...

Поза згарящими хатами трупи. Постріляні, прохромлені багнетами. Двох дітей посаджено на палі паркану. Туди далі, поза город, лежить дівчина. Половина тіла по цьому боці плоту, а голівка з руками, попід плотом, уже на тому. Вона втікала, і тут її наздогнала куля. А біля неї сидить збожеволіла мати. Кров сочиться з грудей...

Кругом — мов цвінтар задимлій. І чорні қруки десь взялися, собаки виуть. Тільки тіні ходять, тихо і повільно. Так, як ходять над відчиненою труною...

**

Так. Тут також був бій.

Власне — було два бої. Один за Стіжком, а другий у самому Стіжку. Котрий із них записати, котрий запам'ятати і передати на майбутнє?

У Стіжку стала зброя, пальний порох, задуми під залізними шоломами ішли проти голих рук, селянських мозолів, дитячого сніву, материнської любові, прив'язання до свого. Бій жорстокого шляну модерної доби — з тисячолітніми традиціями господаря цієї землі. Бій великої техніки — проти великої любові.

За Стіжком повстанський автомат ударив по озброєному до зубів ворогові. Був бій зброї, яка шляхетно захищала права свого народу — зі зброєю, яка прийшла, щоб зробити з нашої землі дике поле для Третього району. Бій юнаків, які пішли одчайдушно з любові до своєї батьківщини — із хитрими і жорстокими німими шоломами, які приносили сором своїй батьківщині...

У Стіжку був бій.

І був бій за Стіжком.

Котрий записати? Котрий передати? Котрий навіки запам'ятати?

Обидва. Неначе один. Обидва пам'ятати.

І записати: був стіжецький бій...

Ф. Ф. Онуфрійчук

(Мал. Л. Молодожаніна)

Федір Федорович Онуфрійчук народився 17 лютого 1904 року в селі Дубечно на Волині. Середню школу здобув в Рівному на Волині. Агрономічні студії закінчив при університеті в Любліні. Працював агрономом на Волині. В році 1947 закінчив Укр. Технічно-Господарський Інститут в Регензбурзі із званням дипл. інженера-агронома. В 1949 році прибув до Канади. Працював у федеральний Експериментальний Станції при Манітобському Університеті при виведенні вітучих пшеничних мінливостей за дономогою променів Рентгена. В році 1952 закінчив Американську Високу Школу архітектури паркового мистецтва в Дет-Мойнес. Перебуває в сучасну пору в Канаді, де працює архітектором паркового мистецтва. Написав та видав 16 праць. є членом організації письменників Канади.

Федір Онуфрійчук

МАТИ

(Бл. п. Матері моїй)

Рідна мати моя, Ти ночей не доспала
І водила мене у поля *край* села,
І в дорогу далеку ти мене на зорі проводжала,
І рушник вишитий на щастя дала.

Андрій Малишко

Тобі, моя мамо, життя принесло тільки страждання. Вже маленькою дитиною я бачив, як ти молилася Богу за нас, а часом сиділа ввечері біля вікна. Сиділа, а з твоїх очей стікали великі слізози. Вони котились і падали на твої спрацьовані руки.

Пам'ятаю, ми тоді переставали галасувати, підходили та питали тебе:

— Чого плачеш, мамо?

Пригортала та тутила тоді ти нас до себе і своїм тихим голосом казала нам:

— Плачу, бо люблю вас усіх, бо хочу, щоб ви любили нашу нещасну батьківщину, були її вірними синами і щоб шлях народу був не тернистий.

Ми тоді тулились до тебе, і запевняли тебе, що ми будемо такими, якими ти нас бажаєш бачити.

Твій шлях, мамо, був тернистий і без соняшного проміння, а разом з тим ти мала в собі стільки доброти і материнського серця. Рідко бачили ми на твоєму обличчі усміх.

Тато наші відійшов на вічний спочинок і нас сім хлопців і восьму сестру залишив тобі. Ми не раз в нашій родинній хатині робили галас, однак тебе, мамо, ніколи не скривдили.

Ніколи не сварилась ти на нас, але мала дивний спосіб заспокоювати нас і ми тебе слухали.

Частенько ми відривались від родинного гнізда і твій кришталевий погляд на нас повертає знову додому.

Я пам'ятаю, на поклик Батьківщини, ми з Івасем виїзджали до війська. Була зима, ти нас прощала та вивела до тієї самої великої сосни, що росте біля нашого хутора. А при прощанні, твоя слізоза впала на Івасеву руку. Я бачив, як він її не стер і не надягнув рукавиці, аж поки та слізоза не висохла йому на руці.

Багато пройшло часу. Ми повиростали, подружилися, але у великі свята ми з'їжджалися до тебе в гості і ти вітала нас. Тоді при чистенькому старому столі сідали ми спільно всі і вдивлялися у тебе, в твоє біле волосся, в твої сумні очі і спрацьовані руки.

Прийшла хуртовина і в твоє виплекане родинне гніздо принесла нещастя. Лихі люди з брудними чобітими, із закриваленими руками забрали чотирьох синів. За спокоєм і з погордою подивилася ти на катів, які виводили твоїх синів.

Потім лішки 30 кілометрів ти ходила до Луцької в'язниці. Вітер із снігом зривав тобі хустку, руки твої від холоду коченіли, а потім біля в'язничної брами годинами ти чекала, щоб прийняли від тебе їжу та близну твоїм дітям, і щоб дали вісточку, чи живуть вони.

Один раз тебе кат пхнув, ти впала, тримаючись за стіну в'язничного муру. Потім усталася і своїми худими руками зібрала все порозкидане. Тільки кусок волинського житнього хліба покотився далеко. Дійшла ти до нього, підняла, притулила до уст та заховала його в хустку. Потім подивилася своїми добрими очима на ката й просила, щоб він прийняв все для твоїх дітей.

На заході загуркотіло, здрігнувся катюга, почав утікати. І сталося тоді страшне... Тоді, тоді двох синів кати замордували та спільно з такими, як були твої сини, двома тисячами синів та дочек інших матерей-волинянок помордованих поховали в чотирьох бомбових ямах на в'язничному подвір'ї біля замку Любарта.

**

По деякому часі я сам тільки завітав до тебе. Зруйнована хатина. Тебе застав я, мамо, на тому самому місці біля вікна. Мабуть твоє материнське серце відчувало, що один з нас прийде. І я прийшов. Ти встала і кинулася до мене. Сльози твої облили мене, і я відчув, що найдорожчим на світі у людини є мати.

ВИКАЗ НАПИСАНИХ І ВИДАНИХ ПРАЦЬ Ф. ОНУФРІЙЧУКА

1. Поступове садівництво, Луцьк, 1925.
2. Атлас малюнків до "Лендрології" проф. д-ра Б. Іваніцького. Франкфурт, 1947.
3. The Production Of Speltoid Mutants in Spring Wheat by X-irradiation. Winnipeg, 1953.
4. Складні процеси життя рослин. Вінніпег, 1955.
5. Квіти. Вінніпег, 1956.

6. Хатні рослини. Вінніпег, 1957.
7. 35-ліття Української Гр.-Православної Громади в Йорктоні в службі Богороді й народові. Вінніпег, 1960.
8. Світ рослин у творах Т. Ієвченка. Йорктон, 1961.
9. Книгозбиріня Митрополита Іларіона. Вінніпег, 1963.
10. Оповідання. Йорктон, 1964.
11. *Landscaping for Modern Living in the Prairie Provinces*. Yorkton, 1965.
12. Луна й рослини в давніх релігіях. Йорктон, 1966.
13. Флора у Святому Інесімі. Йорктон, 1967.
14. *A Father and his Child*. Yorkton, 1967.
15. *The History of R. M. of Sliding Hills, Mikado, Sask.* Yorkton, 1968.
16. Історія розвитку вайголовинних хлібних рослин. Йорктон. 1971.

Федір Онукрійчук

ЛЕОНІД МОЛОДОЖАНИН

Леонід Молодожанин, що в канадійських мистецьких колах більше відомий під псевдонімом "Лео Мол", народився 1915 р. на Волині в родині сільського гончаря. Ще з дитинства у вільний від школи час охоче допомагав батькові в гончарстві. Його мистецький талант виявився вже тоді, коли він ліпив із глини всяких "копиків", "півників" та "собачок", які не тільки приваблювали старого й малого своєю зовнішністю, але разом з тим чаравали його юніх друзів різними звуками, які видавали їх досконало зроблені пинціки.

Батько майбутнього нашого мистця, сам досконалій народний мистець-керамік, хоч і скоро спостеріг здібності свого сина, але навряд чи сподівався, що він колись стане визначним українським скульптором, працями якого гордитиметься вся наша Канада. Так і виростав майбут-

ній мистець серед розкішної природи, тішачись крапельками роси на буйній зелені трав, оглядаючи квіти та буйні хліба, які красувались на широких полях, слухаючи співу жайворонка в ісбі та дівчат у тінистих садах. Все це поклали свою печать на формування душі майбутнього мистця — відчуття краси з'явилось в нього ще в ранньому дитинстві.

Середню освіту Л. Молодожанин здобув в Україні, а мистецтво вивчав на чужині: розпочав навчання у Відні, а закінчив його в Берлінській Академії Мистецтв. Але формальні закінчення мистецької освіти не вдовольняє Молодожанина. Уже в 1946 році він переїздить до Голляндії, де продовжує павчання в Академії Мистецтв у м. Газі, стаючи одночасно дійсним членом Академічної Спілки Мистців Голляндії.

Мистець Л. Молодожанин з президентом Д. Айзенговером

У 1948 році Л. Молодожанин приїхав у Канаду. Тут, в умовах не дуже то сприятливих для мистецької творчості, у країні, яка ще не встигла виховати достатньої кількості любителів мистецтва, і яка сьогодні ще більше потребує міцних м'язів, піж патхичної творчості, наш

мистець наполегливою працею, на диво скоро здобуває признання і популярність не тільки між українцями, а й між іншими народами, що населяють Канаду. Тепер Л. Молодожанин належить до невеличкої кількості тих канадських мистців, які ввесь свій час і всі свої творчі сили віддають виключно мистецтву. Сьогодні вже наш мистець лише згадує початки своєї мистецької кар'єри в Канаді, коли він ліпив з глини різні статуетки, головно різних звірів, продавав їх, щоб за вторговані гроші купити кусень мармуру і викласти на ньому свої думки.

Вже за рік свого перебування в Канаді він бере участь у виставці у Вінніпезькій галерії мистецтв, а від 1950 р. бере стала участь у виставах, головним чином у Вінніпезькій галерії. Тоді ж він вступає в члени Манітобського товариства мистців, а останні чотири роки очолює це товариство.

У 1952 році влаштовує власну виставку своїх праць у Вінніпезькій галерії, іро яку прихильно висловилася англомовна преса, а український Вінніпег заговорив голосніше про свого талановитого земляка. Для ілюстрації успіхів нашого мистця можна навести факт, що цього року його твори виставлялись на таких виставках: в Королівській Канадській Академії, у Монреальському Музеї Красного Мистецтва, в Гамільтоні, в Торонті. Між іншим, у Торонті він брав участь у виставці, яка була влаштована лише для чотирьох визначніших канадських мистців.

Л. Молодожанин — мистець великого й різностороннього обдарування. У сучасному мистецтві Канади він є справді світлою точкою, яка є предметом гордості українців Канади. Л. Молодожанин, подібно до мистців Ренесансу, творить у ділянці майстерства, скульптури та кераміки. З його праць завжди просвічує ясність композиційної думки, повага та любов до природи, якої мистець ніколи не спотворює, досконала техніка, а головне в його творах завжди променює гармонійна краса природних форм.

Поруч з тим у щоденному житті Л. Молодожанин людина вийнятково скромна, йому зовсім чужа манера самореклами. Коли б так на його місці був хтось інший, то його ім'я не сходило б із сторінок нашої преси. Л. Молодожанин вважає, що про мистця мають промовляти його твори, а не він сам чи павільйоногосподаря реклами в пресі.

Тут хочемо згадати і його невтомну помічницю, його дружину Маргариту, яка є не тільки духовим дорадником мистця, а й сама працює поруч з ним у ділянці кераміки. Між іншим, івані Маргарита з походженням гол-

Бюст Блаженнішого Митрополита Іларіона

(Праця Л. Молодожаніна)

ляндка, але досить добре розмовляє і читає по-українському.

З головніших праць Л. Молодожанина варто згадати розмалювання англійських церков у Брендоні, Вінніпезі та Босежурі — всі в провінції Манітоби в Канаді. Особливої уваги заслуговує його виконання обличчя Божої Матері, яке вражає глибокою скрботою та стражданням.

Поруч з цим Л. Молодожанин є визначним канадським майстром вітражу. Досі він виконав понад 100 вітражів для церков Вінніпегу та Вікторії (Бр. Колумбія). Його вітражі — це чудові різокольорові скла, прикрашені живописом. Деякі з них є величезних розмірів — до 30 стп висоти. Вони становлять головну прикрасу багатьох церков.

Але, мабуть, скульптура є Л. Молодожанинові найулюбленішою ділянкою мистецтва і він їй віддає найбільше свого часу. Скульптурних праць він виконав багато і вони тепер прикрашають багато великих будівель різних міст Канади, цвинтарів, є вони у мистецьких галереях Торонта, Гамільтону, Вінніпегу, а також і в багатьох приватних збирках.

Великою його скульптурною працею є проект пам'ятника Т. Шевченкові у Вінніпезі, який одержав другу нагороду. В цей проект мистець вкладав частину своєї душі. Тут Шевченкова постать творить великий мистецький ефект: вона повна спокійної величі, а одночасно й могутньої, хоч трохи і прихованої, динамічності.

Про якість Молодожанинових робіт говорять його перемоги на конкурсах. Наприклад, у 1954 році він бере участь у Всеканадійському конкурсі на будову пам'ятника Робертові Борденові, колишньому голові Ради Міністрів Канади (в час першої світової війни). На цей конкурс було надіслано 130 проектів, але Л. Молодожанин одержує на ньому другу нагороду.

Також був нагороджений на Третій всеканадійській виставці в 1956 р. у Вінніпезі, а в 1957 і 1959 роках одержує нагороди в Гамільтоні (Канада). У 1959 р. був вдруге нагороджений на Четвертій всеканадійській мистецькій виставці і одержав почесне відзначення від Монреальського музею мистецтва.

Славну нагороду Л. Молодожанин одержав 28 травня 1960 року. Цього разу він одержав найвище канадське мистецьке відзначення — Медаль Споріднених мистецтв (скульптура, вітражі, фрески, промислове мистецтво), якою нагородив його Королівський Інститут Архітектів Канади. Президент цього інституту Моріс Паєт заявив, що Л. Молодожанина “нагороджено головно за його осяги в

ділянці скульптури, хоч він також добре відомий і в мистецтві вітражу та кераміки".

Нагородження медалею відбулося дуже урочисто, на річному з'їзді архітектів Канади. У цьому святі взяв участь бувший голова уряду Канади. Високодостойний Джон Діfenбейкер, який особисто вітав нашого мистця з його творчими успіхами.

У розмові з головою уряду Л. Молодожанин домагався від уряду підтримки мистецтва в Канаді.

— Ми, — сказав він, — не маємо в Канаді навіть доброти майстерні і змушені віддавати наші праці у ЗДА. Мусимо творити власне мистецтво, бо за доляри його не купиш, як це досі часто практикується в Канаді і в ЗСА, коли ці країни закуповують мистецькі твори в Європі.

На це голова уряду відповів коротко, але дуже виразно:

— Я дуже хотів би, щоб так, як ви, думали всі ті, які мене оточують і помагають мені в моїй праці!

Окрім усього згаданого він в останню добу є творцем й виконавцем національно-величавих пам'ятників Т. Шевченка в Вашингтоні та в Буенос Айресі, пам'ятника Королеви Єлизавети II, високо мистецьких б'юстів Папи Римського Павла VI, Блаженнішого Митрополита Іларіона, президента Д. Айзенговера, Кардинала Й. Сліпого й інших визначних осіб. Останньо мистець Л. Молодожанин виконав нову працю, яка зображає летуна-піонера північної Мані托би Тома Лямби, якого пам'ятник урочисто був поставлений на летовищі в Де-Па.

**

Така мистецька діяльність Леоніда Молодожанина, і так її оцінюють мистецькі та державні діячі Канади. Був час, коли українці-піонери корчували канадські праліси і розорювали цілину канадських прерій, будували села та міста, прокладали шляхи в місцевості, де досі не ступала людська нога. Тоді українці вели перед в освоєнні Канади; були й часи, коли Канаду треба було боронити перед ворогами — українці й тут не були позаду: українці проливали свою кров за Канаду на європейських побоїщах в обох світових війнах.

Сьогодні Канада потребує людей, які б працювали в ділянці людського розуму та духовости. Наш народ дає Канаді й таких діячів: українці виявляють себе в ділянках техніки та наукових дослідів, а також стоять на вершинах мистецької творчості. Канада — наша країна, ми її громадяни, хоч ніколи не забудемо своєї поневоленої російським окупантам Батьківщини. Доказом цього є мистець Леонід Молодожанин, який високо підносить мистецтво

Канади, одночасно залишаючись українцем. Він ніколи не забуває про свій народ, про свою рідну землю, яка обдарувала його великим талантом.

Леонід Молодожанин — світла точка на українсько-му обрії Канади. Канадські українці мають підставу гордитися його осягами. Та поруч з цим мають і обов'язок моральної допомоги нашому славному мистцеві. Це сприятиме йому в його творчості.

ВОЛИНСЬКИЙ ВЕЧІР

Сади квітують білотінні,
Співають бархатні вітри...
Мені ж чомусь згадались нині
Волинські давні вечори...

Бувало річка розілляться
Широким плесом навесні,
Гладінь же дзеркалом здастися,
А все навкіл — в голубизні...

І враз у березі самітно
Закумка жаба. Пройде мить —
Відгукується їй привітно
І друга, третя... Затремтить

Листком осики вечір синій,
Немов нап'ятий на мольберт...
І ось вже цілий рід жабиний
Розкумкався, веде концерт.

Бувало, сядеш над водою,
А чи під групсою в садку
І в слух замінишся. Порою
Забудеш світ, весну п'янку...

А рехкіт дружним персливом
У сяйві місячного грі
В вечірній час понад розливом
Пливс до ранньої зорі...

Яків Гудемчук

Федір Онуфрійчук

МИХАЙЛО ПОДВОРНЯК

Серед діячів української літератури у вільному світі безсумнівно п. Михайліві Подворнякові, як письменників й поетові, належить почесне місце. В його творах ми бачимо глибокі християнські й виключно щирі вірші, а також надзвичайно сильні свою простотою та любов'ю до рідного народу і до нашої Батьківщини — оповідання, які напоєні спогадами дитинства, повівом народної пісні та красою його рідної Волині...

Вирісши в селі, на лісистих та польових волинських просторах своєї Крем'янеччини, Михайло

Подворняк у своїх творах виявляє себе, як уроджений пейзажист та як співець тяжких переживань волинського села.

В його творах є багато колориту та пайтонших й найніжніших описів людського життя. Вся поезія, а також проза наскрізь просякнуті глибокою вірою в Бога, пошаною і любов'ю до близнього, а тому його можна назвати поетом людського серця.

Народився Михайло Подворняк на веселій і квітучій Волині. Вже в шкільних роках він починає писати вірші, оповідання та розвідки на релігійні теми. Друкувати свої праці почав в 30-их роках в різних українських часописах, зокрема в часописах євангельських, як — “Баптист України” (Харків), “Післанець Правди” (Львів), “Дорога Правди” (Орган Української Євангельсько-Баптистської Церкви в Німеччині). Також він був редактором журналу “Євангельський Християнин” (Варшава), редактував інші журнали та часописи і не було у вільному світі ні одного євангельського часопису, який би не друкував його творів. На цьому місці слід буде підкреслити й те, що опові-

дания Михайла Подворняка були перекладені й видрукувані іншими мовами: англійською, польською й російською.

Тепер Михайло Подворняк живе в Канаді. Він є редактором журналу "Християнський Вісник" (Орган Українського Всеканадійського Євангельсько-Баптистського Об'єднання). Він досі видав низку гарних праць: "На шляху життя", два томи, "Зелений гай", "Божий спокій", книга спогадів "Далека дорога", "Небесний дім", повість "Недоспівана пісня", збірка оповідань "Запашність поля" та інші. В євангельському видавництві "Дорога Правди" вийшло багато друкованих праць, які Михайло Подворняк переклав з російської мови на українську.

Крім письменницької праці, Мих. Подворняк бере живий уділ і в національному житті нашого народу у вільному світі. Він був одним з основоположників Інституту Дослідів Волині, а також Товариства "Волинь". Він є довголітнім членом управи згаданих установ, постійним співредактором видань ІДВ і Товариства "Волинь".

Михайло Подворняк це перший визначний євангелізатор в українській літературі.

М. Подворняк

РІДНА ЗЕМЛЯ

Табір, в якому відбулася ця подія, розташувався маленькими дерев'яними бараками на схилку зеленої гори, під густим сосновим лісом. За винятком однієї почорнілої будки для вартового, всі бараки були обведені кількома рядками колючого дроту, на якому завжди, ніби крила чайок, тріпотіли свіжовипрані дівочі хустки, сорочки й дитячі сукенки. Робітники, що жили в цьому таборі, були переважно українці з Волині й Великої України. Раненько, як тільки наддалекою горою підносилося сонце, прив'язаний біля брами дзвін будив заспаних тaborян і нагадував їм, що вже пора виходити на працю. Дзвін ніколи не спізнювався, він завжди дзвонив тієї самої пори, а тому й робітники не мали права спізнатися. Вони виходили похмури й сумні із своїх бараків, ставали рядком

біля брами і, коли вартовий був певний, що в бараках нікого не лишилося крім дітей та старих, то відчиняв ворота, і робітники довгим нерівним шнуром прямували до недалекої фабрики з високим задимленим комином. Там працювали аж до полуночі, а коли фабричний гудок трубив обідню перерву, робітники знову поверталися до бараків. Швидко брали свої миски і виходили займати місця в черзі біля кухні, від якої постійно було чути запах брукви. Там діставали по дві-три картоплині з лушпинням, по черпакові пісного супу і споживали свій обід хто на траві під бараками, хто на дерев'яних столах біля кухні. А потім знову поверталися назад до фабрики і працювали там до часу, поки сонце не ховалося за протилежні високі гори. Верталися звідти увечері спрацьовані, безсилі, брудні, а при цьому якісь радісні й байдужі до свого горя. Обмивалися в недалекій річці, ставали знову біля кухні, знову діставали по черпакові капусти, а після вечера молодь виходила за дріт під ліс і довго ще над вест-фальськими горами лунала тужлива пісня української душі:

“Україно, Україно, моя рідна ненько!
Як згадаю в чужім краю,
зabolить серденько”.

Заходило червоне сонце, золотило зелені гори, яри. Тоді високий фабричний комін переставав диміти. Гарячий день змінювався прохолодою і все довкілля завмираво й покривалося тишею. Дрімали зелені ялинки і, можливо, вони вперше слухали чудову пісню, яка завітала до них здалекої соняшної України. А пісня пливла, велична, чарівна:

“Україно, Україно, рідна наша мати,
Доки будуть твої діти
по світі блукати?”

І так було щодня. Старші люди зажурено сиділи біля бараків, а молодь під лісом співала. Німці, повертаючись з поля, дивилися в той бік, звідкіля лунала пісня і не могли вийти з дива, що ті персвтомлені і голодні люди можуть так співати. Вони не знали того, що отої чужий для них народ під час найбільшої своєї недолі потрапить співати, що від тужливого співу ім легше буває. Вони не знали, що тієї пісні не вирве в них жодна сила, жодна неволя.

Коли перші сутінки падали на гори, все, що тут було живим і належало до табору, ховалося до своїх бараків.

Тоді стихала пісня, а темна ніч ходила по горах і вартувала сну бідних робітників.

Однієї неділі ніхто не пішов до праці і молодь, як звичайно, сиділа під лісом. Потім вийшов до них вартовий з будки й сердито кинув:

— Вже досить тих пісень! Усі, як один, за мною! Знову прийшов потяг і мусимо вивантажити кілька вагонів, щоб за дві години прочистити путь. Зрозуміли?

Усі мовчали й тихо йшли за вартовим. Здалека побачили за фабрикою довгу низку закурених вагонів. Робітники з сусіднього табору вже виносили якісь деревяні скрині, складаючи їх на купу, а другі розбивали їх, висипаючи з них землю. Якесь коріння вибиравали і складали окремо. Закипіла спільна праця, і за неповних дві години все було скінчене. Порожні вагони стукнулися один до одного і лініво посунулися за фабрику.

— Можете розходитися! — впав голос вартового, і робітники групами пішли поволі до своїх бараків.

— А що ж це земля й коріння? — поцікавилася молода Орися, наймолодша між дівчатами, київлянка.

— Та це ж ваша земля, — відказав вартовий. — З України, з-над самого вашого Дніпра... Наш фільварок хоче розвести в себе рослину, що росте в Україні, а тому треба було привезти її від вас разом з землею. Так, це ж ваша земля, ваша рідна земля...

Орися кинулася до купи чорної землі й крізь слізи заголосила:

— Земле ж ти моя рідна і дорога! Земле ти наша! — вона стала на коліна, ніби для молитви, згортала обома руками грудочки землі собі до фартушка. Інші хлопці й дівчата прибігли також, брали пригорщами рідину землю, насипали в хустинки і бігли до бараків. А в таборі вже почули про те, що біля вагонів є земля з України, а тому бігли туди старі й малі. Йшли, щоб собі набрати рідної землі, щоб хоча подивитися на неї, торкнутися руками до тієї землі, за якою вони так стужилися на чужині. Німецькі робітники дивилися на ту картину і на їхніх обличчях малювалася повага. Дивилися мовчки один на одного, а потім кортийсь із них сказав:

— О, я знаю, українці дуже люблять свою землю, а тому й не диво, що їх годі поневолити. Вони, де б не були, завжди тужать за своєю Україною. То якийсь особливий народ...

Того дня нікого не було в таборі, хто б не мав хоч трошки рідної землі. Люди насипали її до посудин, посадили в ній квіти, поставивши на вікна. “Нехай буде рідна земля, — казали вони. — Хоча подивимося на неї, а ста-

не легше на серці. Це ж земля, по якій ходили наші предки, земля, за яку вмирали наші батьки. Наша рідна українська земля... Вона і запах має інший, правдива наша земля..."

А коли заходило червоне сонце, холодні сутінки спадали на гори Вестфалії, дрімали стрункі ялинки, а молодь все ще сиділа під лісом. Від іхнього дотику до рідної землі ще ніколи так бадьоро не лунала пісня, як сьогодні. І слухали цю тужливу пісню чужі гори, слухали ліси і слухали чужі люди. А пісня котилася схилом гори, розплівалася в передвечірньому тумані, ніби музика, ніби молитва:

"Україно, Україно, моя рідна ненько!
Як згадаю в чужім kraю,
заніне серденько".

**

Лежить пожовкле листя на землі,
І скрізь тут спокій, мертвaтиша.
Шнурком летять у небі журавлі,
А вітер липами колише.

Кущі черемхи швидко відцвіли,
Згубили молодість і силу.
Тепер в кущах тумани залягли,
Густим серпанком все покрили.

Недавно ще отут цвіло життя,
Всміхалися квітки крізь теплу просінь.
Не буде їм, здається, вороття,
Тепер над всім панує осінь.

Я ходжу сам по листі, по траві,
Рахую кроки й дні рахую.
Сріблиться осінь вже на голові,
Але я старості не чую.

Іду, іду, і легко так мені,
Глибоке небо хмари вкрили.
Хоч весняні давно минули дні,
Мені ще треба й треба сили.

.....
Далекий захід полум'ям горить,
Там на спочинок день сідає...
А в лісі тихо, вся природа спить,
Лише душа моя співає.

М. Подворняк

ЯКІВ ЛАВРИЧЕНКО

Яків Лавриченко народився 2 квітня 1901 року в селі Попівці біля Почаєва. Батьки Василь і Марія з дому Щирба були середньої заможності. Його батько був відомий на всю Бережецьку волость, як здібний ветеринар-самоук, що мав багату бібліотеку з ветеринарії, яку він пильно студіював. Цей факт в домі Лавриченків тягнувся з діда-прадіда, але на синові Якові він закінчився, бо Яків Лавриченко зайнявся зовсім іншими справами.

Початкову школу він закінчив 1912-го року при учительці Анісії Данилюк з Почаєва, пізнішої дружини сл. п. Семена Жука. Війна стала на перешкоді до дальших студій, але енергійний Яків Лавриченко в 30-х роках записався до Українського Робітничого Університету заочного навчання при Українському Інституті Громадознавства в Празі. Чотири роки він був студентом того університету, студіюючи українознавство, соціологію, політичну економію і сучасну політику. 1922-го року він заложив читаль-

ніо "Просвіти" в своєму селі, а року 1927-го - кооперативу. Трохи пізніше заложив молочарську станицю, яка усійшю працювала. На 10-х Загальних Зборах Крем'янського Союзу Кооператив 1928 року він був обраний членом Ревізійної Комісії. В кінці грудня 1929 року він перейшов на працю в складниці того Союзу, де перебув аж до закриття Союзу на початку 1934-го року. В Крем'янці співпрацював у Повітовій Філії "Просвіти" і деякий час був секретарем новітової екзекутиви УСРП, під проводом згаданого С. Жука. Під час виборів до Польського Сейму в 1928 році був мужем довір'я від тієї партії. В 1934 р. був обраний до Контрольної Комісії Українського Банку в Почаєві і був поновлюваний на тому становищі аж до року 1937-го. Коли ж попав на список до Єгерської Картузької, вийшов з родинною до Парагваю. Там відразу включився в культурно-громадську працю і в 1938 був обраний в Контрольну Комісію Центрального товариства "Просвіта" в місті Енкарнасьоні, пробувши на тому становищі аж до 1941-го року.

Переїхавши зголом до Аргентини, Яків Лавриченко дnia 15 січня 1946 року перебрав адміністрацію редакції газети "Українське слово" в Буенос Айресі, де працював два роки. Через розходження з "Просвітою" в спорі на православну тематику, він залишив редакцію "Українського слова" і відразу перебрав проповід Філії Т-ва "Просвіта" на Доскуді, якої головою був чотири роки. За той час побудовано там Український Народний Дім, найбільший в Аргентині. Року 1946-го разом з гуртом волинян заложив пафюмірію св. Покрови в Буенос Айресі. Тепер він є заступником голови Братства св. Покрови, заступником голови Легіону Симона Петлюри і секретарем Головної Ради Української Центральної Репрезентації (УЦР). Також був співосновником Т-ва Сприяння УНРаді і в її Управі. Дописував до багатьох українських часописів ще з 1938 року у Львові, в Парижі, а потім в Канаді і ЗСА. Зокрема постійно дописував до "Українського слова" в Буенос Айресі, згодом до "Ради", на останку до "Українських Вістей" в Новому Ульмі, Німеччина, "Українському голосі", Вінніпег, Канада.

Наш заслужений співробітник, п. Яків Лавриченко, в місяці квітні 1971 року відсвяткували зо своєю дружиною 40-ліття громадської праці. Редакція "Літопису Волині" щиро вітає його!

ПРОТ. АНАТОЛІЙ ДУБЛЯНСЬКИЙ

Прот. Анатолій Дублянський народився 11 листопада 1912-го року в місцевості Перетоки біля станції Олика на Волині, в родині церковного живописця і різьбаря Захарія і його дружини Неонілі з дому Швеці Дублянських. З 1918 року родина Дублянських замешкала в місті Луцьку. Після закінчення гімназії в Луцьку в 1930 р. вчився на гуманістичному факультеті спочатку Віленського університету (1931-1933), а після кількарічної перерви з 1936 року на тому ж факультеті Варшавського університету, який закінчив у 1938 р. з титулом магістра філософії в ділянці історії. Опісля працював у Волинському краснавчому музеї, школи-інцитві і як журналіст, редактор в 1942-1944 роках часопису "Український Голос" в Луцьку. На еміграцію виїхав у 1944 році. Спочатку перебував в Австрії, а з 1945 року — в Німеччині. В 1946 р. працював у редакції часопису "Слово" в Регенсбурзі. З огляду на хворобу легенів декілька років перебував у санаторіях. Восени 1951 р. одружився з панною Евгенією Більо.

9 грудня 1951 р. висвячений на священика в Мюнхені Архієписк. Ніканором (пізнішим Митрополитом Української Автокефальної Православної Церкви). З 1952 р. по 1970 р. обслуговував парафії УАПЦ в Ляндсгуті і Регенсбурзі, а також якийсь час в Амберзі й Пассав. З 1962 р. перейняв ще обслугу парафії в Інгольштадті. 15 травня 1970 року був призначений на парафію УАПЦ в Новому Ульмі, куди перехав з Ляндсгуту наприкінці жовтня того ж року, залишаючи за собою ще обслугу парафії в Інгольштадті.

З 1932 року прот. А. Дублянський співпрацює в українській пресі, пишучи статті переважно краснавчого характеру або церковно-історичного. В 1934 році написав і видав друком коротку історію міста Луцька.

Заходами прот. А. Дублянського і під його редакцією з вересня 1952 р. почав виходити в Німеччині, спочатку як двомісячник, а з січня 1958 р. як квартальник, церковно-релігійний журнал "Рідна Церква", що став органом Української Автокефальної Православної Церкви на чужині. В 1962 р. вийшло друком дві праці прот. А. Дублянського: "Українські святы" й "Тернистим шляхом (життя Митрополита Ніколаєра Абрамовича)".

На Соборі УАПЦ 1956 р. прот. А. Дублянський був обраний до Вищої Ради Митрополії УАПЦ, а на Соборі 1969 р. — секретарем Вищого Церковного Управління УАПЦ. 6 липня 1969 р. був нагороджений Владикою Архієпископом Мстиславом митрою за віддану й корисну працю для Української Автокефальної Православної Церкви.

Світанок в сизому серпантку,
В рожевих блисках зорянниць,
Присів навпочіпки на ганку,
Заслухавшись у говір птиць...

Розісплющив сині оченята
Стряхнув сизоту із плеча
Й сонцевим зайчиком в кімнату
Плигнув крізь дірку від ключа...

Струмок бризок золотових
Заліг на віях, на чолі...
А день у спалахах, загравах,
Пустився в мандри по землі...

Йому навстріч хмарки весінні...
Життя незгаслого вогні...
Далекий спогад із Волині,
А чи насnilося мені?...

Яків Гудемчук

Протопресв. Т. Яковкевич

ПРЕОСВЯЩЕНИЙ ЄПІСКОП МАНУІЛ

Під час німецько-більшевицької війни 1941-го року я був парохом в с. Микуличах Хотячівських, Володимирського повіту на Волині. До тієї парафії належали ще двоє сіл — Хрипаличі і Пятидні, в яких не було церков. В Микуличах була гарна мурівана церква.

В 1942 році до Володимирського повіту був призначений єпископ Мануйл (Тарнавський) з осідком в Володимирі Волинському. На бажання місцевої Просвіти єп. Мануйл призначив мене настоятелем Катедрального Свято-Успенського Собору у Володимирі, помінявши мене з настоятелем того Собору, прот. Коноплєвком.

Владика Мануйл жив у великому церковному домі, який мав троє входів дверей. Там жив також його швагер, другий соборний священик о. Война з родиною і я, теперішній настоятель Собору.

Владика Мануйл прекрасно володів німецькою мовою і коли йшов до німецької міської влади в справах церковних чи особистих, то не потребував перекладача. А перекладачем в гебітськомісара в Володимирі був тоді українець Тарасевич.

Як відомо, німецька армія спочатку переможно йшла вперед, але під Сталінградом стала, пробувши там в боях довший час. Звідти німці змушені були відступати назад. Тоді всюди з'явилися партизанські відділи: українські, російські та ін., які перешкоджали німцям у відступі. Вони зрывали мости, зализаючи, нападали на відступаючі німецькі частини.

Під час німецької окупації Волині, в Володимирі-Волинському була українська поліція з 30 осіб під командою п. Кваснецького. Однієї почі вся поліція, окрім коменданта, із збросою десь зникла з міста, прилучившись до українських повстанців. Перекладач гебітськомісара, за дозволом німецької влади, пішов до лісу, щоб намовити поліцію вернутися на свою службу і він також залишився в лісі. Комендант поліції також з тією самою метою пішов був до лісу й назад не вернувся. Чи вони добровільно лишилися в лісі з повстанцями, чи їх не пустили — не відомо.

На початку вересня 1943 року однієї ночі ми почули за дверима нашого дому чийсь кроки. Я підійшов до дверей і спитався:

— Хто там такий?

Мені відповів чийсь голос по-німецькому, з чого я зрозумів лише одне слово — "бішоп". Думаючи, що це післанці від міської влади, я відчинив двері і в кімнату один за одним ввійшло троє молодих хлопців в військових шинелях. Думаючи, що це поляки, які тоді пото розправлялися з українцями, я сильно злякався. Бачачи мій переляк, один з прибулих, видно старший над ними, сказав:

— Не бійтесь, ми не до вас, а до Владики Мануїла. Ми українські партізани.

— Якщо ви до Владики, то його двері з другого боку, — сказав я.

— Ми там стукали, але ніхто не відповідає, — сказали партізани.

Треба було стукати до о. Войни, а він якраз ще не спав, бо дружина його мала малу дитину, яка інколи прокидалася вночі. Разом з двома партізанами я ввійшов до помешкання о. Войни. Один з партізанів підійшов до зачинених дверей Владики Мануїла, один зостався в моєму помешканні з господиною, якої не пустив, коли вона хотіла вийти надвір. Він сказав, що вона не може виходити, бо надворі біля кожних дверей і біля кожного вікна стоїть їхня варта. Третій партізан розмовляв з п. добродійкою о. Войни, з якою вони були знайомі і разом ходили до школи в Володимири.

Перший партізан, підійшовши до дверей Владики, голосно постукав. Владика з-за дверей спокійно сказав:

— Тепер ніч, в місті поліційна година, час воєнний, а я не знаю, що ви за люди і чого хочете. Скажіть настоятелеві собору, чого ви бажаєте, а він мені передасть.

Після цих слів партізан загрозливо сказав:

— Нам треба говорити з вами особисто, а тому відчиніть двері. Коли ж не відчините, то ми самі маємо спосіб відчинити.

Владика перехрестився й сказав:

— Нехай буде воля Божа! — і відчинив двері.

Двері, куди ввійшов партізан, були трохи відхилені і туди зазирнув о. Война. Він побачив, що Владика зашнуровує черевики, а над ним з наганом в руці стоїть партізан. За короткий час Владика виходив в супроводі трох партізан. Йдучи через моє помешкання і прощаючись зо мною, він сказав:

— Ще мене не розстріляють!...

Це були його останні слова.

Дім, в якому жив Владика, стояв над річкою Лугою. Владику вивели на берег, перевезли човном на другий бік річки, а там вже чекала підвода, якою партизани й від'їхали до лісу...

Порадившись з о. Войною, ми прийшли до висновку, що тепер ніч, в місті поліційна година і немає можливості щось робити. А вранці я пішов до Гестапо й заявив про те, що сталося вночі. Там списали докладний протокол, як це все відбулося. Після мене ходив туди о. Война, але мені не відомо, що він там говорив, але я зрозумів, що мене обвинувачують за те, що я впустив партизанів до помешкання.

Того самого дня добрими кіньми й повозом приїхали до мене два гестаповці й казали їхати з ними. Я думав, що вони ще потребують мене для якихось додаткових вияснень, а тому я вдягнувся в рясу, взяв на себе хреста і поїхав з ними. Який же був мій страх, коли я побачив, що мене везуть до в'язниці! Тут привели мене до канцелярії й передали дижурному, який здійняв з мене хреста, забрав усе, що я мав у кишеннях, і передав мене в'язничному сторожеві. Той запровадив мене до окремої кімнати, в якій не було нікого. Там я просидів цілий тиждень, а потім мене перевели на другий поверх до камери, в якій сиділо 8 в'язнів.

Другого дня я бачив крізь вікно, як вели до в'язниці моого сина, що був священиком (нині Єпископ Борис). Разом з ним вели ще кількох знайомих мені осіб.

Отже, в т. зв. "одиночці" просидів я цілий тиждень, потім перевели мене до групової камери, в якій було 8 осіб, пізніше я сидів разом зо своїм сином Борисом та іншими і так просидів два місяці. Потім моя дочка, бл. п. Оля Новицька, довідавшись про наше ув'язнення, приїхала з Варшави, визволила нас з в'язниці й забрала нас з собою до Варшави. Подорож до Варшави на тодішні часи була дуже небезпечна, бо партизани зрывали залязниці, мости, але Бог нас зберіг і ми приїхали до Варшави неушкодженими.

Про Владику Мануїла партизани пустили вістку, піби він живий та здоровий, навіть візитує парадії, служить у церкві тощо.

Як пізніше виявилося, Владику судили, бо знайшлися проти нього неправдиві свідки, і присудили на смерть через повішенння. Вирок був виконаний до восьми днів його перебування в таборі партизанів.

Так справдились останні слова Владики Мануїла:
— Мене ще не розстріляють!

Сьогодні я — 94-літній старець. За короткий час служіння з Владикою Мануїлом я пізнати його, як щирого українця, доброго адміністратора, лагідну людину, доброго служителя Церкви, а ще кращого проповідника. Коли і де народився Владика, мені це невідоме. Тоді він мав десь біля 45 років. Люди його любили і запрошували служити в їхніх церквах. Дуже часто я їздив разом з ним на ці запросини по багатьох парафіях.

Вічна йому пам'ять!

З ЖИТТЯ ВОЛИНЯН У СВІТІ

ЗУСТРІЧ ВОЛИНЯН У ТОРОНТО

Торонто. — В міцнішому осередку поселення наших земляків з Волині відбулась широка зустріч волинян 11 жовтня 1969 року, притягаючи до Торонто значну кількість людей з багатьох осередків Канади й Америки.

Волиняни Торонто та інших осередків були в той час під враженням глибокого жалю з приводу смерті проф. І. Власовського, автора незамінної праці "Нарису Історії Української Православної Церкви" та багатьох інших важливих публікацій, якій умер майже напередодні волинського з'їзду. Проф. І. Власовський, як відомо, був визначним церковно-громадським діячем на Волині між двома світовими війнами, і був глибоко шанованим не лише волинянами, але цілим українським православним світом. Смерть його та передпохоронні заходи дещо сповільнити хід зустрічей і нарад перед з'їздом. Ряд людей, що приїхали на з'їзд, ще залишилися після лього, щоб узяти участь в похороні дорогого і великого земляка.

У суботу 11-го жовтня, залі Українського Народного Дому заповинились, і волиняни енергійно заповнили цей осередок. У бенкеті взяло участь кілька сотень людей, і тут чимало пробували себе розпізнати після чверть століття розпорощення. Земляки Ковельщини,

старовищної Володимирщини, трагічної останньою війною Рівненщини, освіваною Лесею Українкою Луччини, бойової Крем'янецьчини, княжої Острівчини, Дубенщини Гоголевого Тараса Бульби, Холмщини короля Данила — і кого там тільки не було? — чи не вперше за чверть століття зустрілися на розмову. Ви могли десь у повітрі підчути запах землі козацьких могил Берестечка, повстанського узлісся, липової дороги під Почаївською Лаврою, мурув острозького, луцького, крем'янецького замків... Землі Лесі Українки, Галини Журби, Оксані Лятуринської, Уласа Самчука, В'ячеслава Липинського, Митрополита Підляського, — якщо згадати лише останні десятиліття.

Частина волинян на зустрічі в Торонті

Зустріч офіційно відкрив в імені Комітету діяч колишнього підпілля Іван Міщенко, а програмою проводив візитний повстанець в останній війні І. Микола Гетманчук. Бенкет попередили доповіді, які вигодовані — Улас Самчук та д-р Михайло Дашилюк. Перша доповідь, яка була надзвичайно цікавою студію волинян, торкалася історичної підложки Волинської Землі, а друга, часто переривана он-лінеками, проблемами сучасного дня. Серед привітів в часі бенкету особливу пристрасті слухачі слово о. протопресвітера А. Теодоровича з Австралії, який саме повертається із Собору УАПЦ в Європі, і загострив їх зустріч своїх земляків.

При нагоді зустрічі з доповідачами можна було домідатися, що наш візитний земляк, Улас Самчук, зараз працює над закінченням останнього тому своєї знаменитої праці "ОСТ", липне книжку про Капелю Бандуристів, а також має ряд творчих задумів з тематикою

останіх десятій в Україні. Якраз тепер перевидано в доброму виданні його п'язамінну "Волинь", яка, треба сподіватись, заходами гуртків волинян, швидко розійдеся. Д-р М. Данилюк, автор "Повстанського Записника", якраз здав до друку в "Свободі" і УНСоюзовій своїй великий медичний довідник, а тепер готує книжку літературних варісів з лікарською тематикою "Біль" та окрему збірку есеїв, які вийдуть наступного року. На зустрічі цій він заступав Головний Уряд УНСоюзу та Раду Митрополії УПЦ в Америці.

Завершеним бенкету була мистецька програма, виконана молодію волинських народків, яка вже народилася тут, за океаном. Коли слухалось молодінських дівчат, як вони грали на бандурах, то приходило на думку, що насіння, посіяне бандуристом Костем Місевичем на Волині, сходить добре, павіті дуже добре...

Заходами Ініціаторій — п. Марії Волосевич, пп. Івана Міщени, Івана Шлапака, Миколи Гетманчука, Івана Донгала та інших зібрались після бенкету велика група волинян для обговорення дальших плянів. У виселіці цієї наради вирішено, щоб покликати до життя Координаційний Комітет Волинян з осідком в Торонто, який мав би протягом одного року зв'язатись із усіма поселеннями волинян Канади й Америки та займатися одне широке Товариство Волинян, випрацювавши відповідний правильник та зв'язавши з існуючими вже товариствами в кількох осередках та Інститутом Дослідів Волині, підтримка публікацій, пожертвування праці ІДВ, громадська діяльність — це основні прикмети праці майбутнього об'єднання.

До ширшого Комітету ввійшло чимало людей, а серед них Улає Самчук, п. Марія Волосевич, д-р Михайло Данилюк, паст. В. Боровський, ред. Аркадій Трачук, пані Зоя Роніш, але самий Діловий Комітет очолив п. Іван Міщени в співпраці з п. Іваном Донгalem, М. Гетманчуком та кількома членами торонтонського товариства "Волинь", яких має віднести до Комітету саме товариство.

На другий день з'їзу всесь гурт наших земляків взяв участь в Богослуженні в місцевій катедральній греко-православній церкві, на закінчення якого було спущено з-під Царських Воріт чудоціу копію Почаївської Божої Матері, що її подарували церкві волиняни Торонто, і до якої підходили учасники з'їзу, пригадуючи далеку, славну Почаївську Лавру.

І ще цілий день сходились гуртами по гостинних хатах, роз'єднати не хотіли.

Особливое в цьому ділі були активні колишні волинські повстанці, завантажуючи гуртом хати І. Барана, І. Шлапака, М. Гетманчука та інші. Для них з'їзд далі продовжувався. Адже якось не вспіві виришити, коли і як переіменувати Торонто на Крем'янець або Луцьк... Але, рішено, для цього треба ще більшого з'їзду.

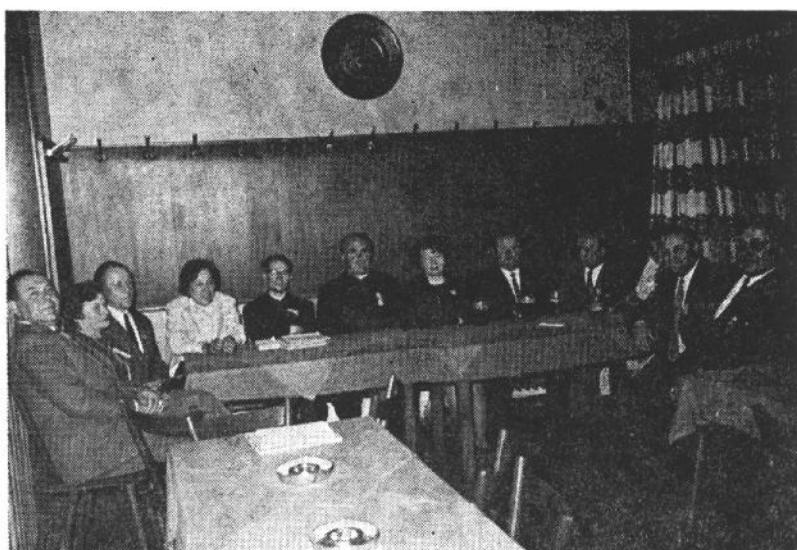
ПРОТОКОЛ

з основуючих Зборів Товариства "Волинь", що відбулися дні 5 вересня 1970 року в Мюнхені, Німеччина, в приміщенні ресторану "Августінер Келлер", Арнульфштр., в год. 20:30.

Присутні: о. Протопресвітер Палладій Дубицький, о. Микола Гаюк, Цідик Борис, Ірина Лєнік, Всеволод Огородник, Надія Палієнко, Вадим Поровчук, Петро Осип'юк, Олекса Найко, Сергій Ляшук, Анна Ляшук, Олена Дубицька і Володимир Дідович.

Порядок нарад: 1. Відкриття, 2. Вибір Президії, 3. Привіт, читання проекту статуту, 4. Дискусія, 5. Закриття.

Збори відкрили і привітали усіх присутніх ініціатор організування Товариства "Волинь" в Німеччині о. Микола Гаюк. Отісля присутні одноголосно доручили ведення Зборів о. Гаюкові, а секретарем на Зборах був п. В. Дідович.

Учасники основуючих Зборів Товариства "Волинь" у Німеччині

Зліва направо: В. Огородник, п-ні Анна Ляшук, С. Ляшук, паніматка Олена Дубицька, свящ. М. Гаюк, протопресв. П. Дубицький, п-ні Іренка Лєнік, П. Осип'юк, Б. Цідик, п-ні Надія Палієнко, мср. Дідович В. Поровчук

На руки о. Гаюка був надісланий привіт від Товариства "Волинь" з Канади, якого зачитав п. В. Дідович. Після цього головуючий о. Гаюк зачитав проект Статуту. Після ширшої дискусії над цим проектом усі присутні висловилися, щоб наперед обрати Управу То-

вариства, а вибрана Управа повинна зайнятися виробленням Статуту Товариства і дати його на затвердження наступним Зборам, які мали б відбутися восени 1971 року. В дискусії над метою Товариства взяв слово п. Дідик, який зазначив, що наперед треба продискутувати наші завдання. П. Огородник висловився, що дане товариство не може мати політичного забарвлення, а воно повинно плекати й зберігати культурні надбання Волині. О. Палладій Дубицький підтримав пропозицію пана Огородника. Пан Дідович запропонував, щоб вибрати статутову комісію, а п. Дідик запропонував вибрати взагалі якесь керуюче тіло. Після дискусії над цими пропозиціями вибрано Управу з таких осіб: о. М. Гаюк — голова, інж. Юрій Ковальчук — заступник голови, п. Ірина Ленік — заступник голови, В. Дідович — секретар, Всеvolod Oгородник, Борис Дідик, Олександер Капітанчик — члени.

Після вибору Управи п. Огородник запропонував створити початковий капітал Товариства і від себе склав даток в сумі 10 НМ. До його пропозиції пристали інші, які також склали по 10 НМ і таким чином зібрали 120 НМ. Ці гроші перебрали голова о. М. Гаюк. Постановлено відрazu відкрити в банкові чекове кonto, яке має бути в осідку голови.

Наступний з'їзд має відбутися восени 1971 року в Дюссельдорфі. Статута має виготовити нова Управа, а також вона має виробити плян завдань і праці Товариства "Волинь" в Німеччині.

На закінчення Зборів о. М. Гаюк закликав присутніх, щоб вони активно взялися до праці, вишукуючи волинян, які ще живуть у Німеччині. На цьому Збори закінчено.

Мюнхен, 5 вересня 1970 року.
о. Микола Гаюк, Голова
Володимир Дідович,
Секретар

З ЖИТТЯ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНИ

Загальний Збори Інституту Дослідів Волині (ІДВ) відбулися в неділю 15 грудня 1968 року в залі Читальні "Прогресіт" у Вінниці. Збори скликав діючий голова ІДВ адв. Сергій Радчук. На збори були запрошені всі волиняні міста Вінниці. Відкрив збори та на прохання всіх присутніх проводив ними адв. С. Радчук. Розпочались збори молитвою, яку провів о. прот. С. Герус, після чого вшановано пам'ять померлих членів ІДВ однохвилинною тишею.

Звіт про діяльність ІДВ за минулі роки склав уступаючий голова ІДВ інж. М. Боровський. За звіту голови присутні довідалися про видавницчу діяльність ІДВ та про участь ІДВ в СКВУ в Нью-Йорку і в імпрезі Союзу Українок Америки в Дітройті. Закінчуючи звіт, інж. М. Боровський склав подяку всім членам і прихильникам ІДВ за їхню співпрацю і за поміч.

Фінансовий звіт відчитав п. Н. Олійницький, який виявив, що прибутків в минулих роках було \$1,996.71, а видатків \$1,347.07. Сальдо на день 15 грудня 1968 року — \$649.64.

Після дискусії, на внесок Номінаційної комісії, вибрано таких осіб до Управи ІДВ: д-р Ю. Мулик-Луцік, адв. С. Радчук, д-р І. Тарновецька, ред. М. Подворняк, мист. Л. Молодожанін, Ів. Похильчук, В. Ткачук, прот. С. Герус, А. Бондарчук, Г. Коваль, Н. Пилип'юк, Іл. Онуфрійчук. Д-р Ю. Мулик-Луцік заявив, що прийме обов'язок в новій управі ІДВ, коли буде повна згода і співираця з Товариством "Волинь".

Загальні Збори ІДВ закрито молитвою, яку передав о. прот. С. Кіцюк.

Разподіл обов'язків поміж членами Управи ІДВ. Дня 26 січня 1969 року відбулося перше засідання новообраної Управи Інституту Дослідів Волині, на якому розподілено обов'язки поміж членами Управи ІДВ. Адв. С. Радчук — голова, Ів. Похильчук — заст. голови, ред. М. Подворняк — секретар, Н. Пилип'юк — скарбник, В. Ткачук — книговод, пані Г. Коваль і Іл. Онуфрійчук — члени Управи. Редакційна Колегія: д-р Ю. Мулик-Луцік, ред. М. Подворняк, д-р І. Тарновецька, Ів. Похильчук і Іл. Онуфрійчук. Ревізійна комісія: о. прот. С. Герус, мист. Л. Молодожанін, А. Бондарчук.

На цьому засіданні рішено перевести спільну нараду з Управою Товариства "Волинь" для обговорення дальніої спільної видавничої діяльності і співирації. Також рішено видати незабаром чергове 10-те число "Літопису Волині".

ЗАГАЛЬНІ РІЧНІ ЗБОРИ ТОВАРИСТВА "ВОЛИНЬ" У ВІННІПЕЗІ

В неділю 1 червня 1969 року в залі Читальні "Просвіта" відбулися Загальні Річні Збори Товариства "Волинь", на яких були присутні майже всі члени Т-ва "Волинь" й Інституту Дослідів Волині.

Збори відкрив голова Іл. Онуфрійчук, привітавши всіх присутніх та запропонувавши вибрати голову й секретаря зборів. Більшістю голосів головою обрано п. В. Савчука, а секретарем п. В. Ткачука. Голова Зборів подякував за вибір та зачитав даний порядок, який одноголосно прийнято. Протокол останніх Загальних Зборів відчитав п. В. Ткачук, який був прийнятий Зборами без поправок. Потім Управа здавала звіти за своєї діяльності.

Голова Товариства п. Іл. Онуфрійчук перечислив усі матеріальні й духові осяги та успіхи Товариства "Волинь", зокрема підкреслив що Товариство видало три праці Митрополита Іларіона в минулому році. Підкреслив також, що е матеріальна можливість продовжувати

видання дальших праць Митрополита Іларіона. Подякою всім членам Управи за широ-жертьмену працю в Товаристві він закінчив звіт.

З чергі звітував скарбник Товариства п. К. Щерблюк, який подав, що прибутків в минулому році було \$5,699.74, а видаків — \$1,375.70. Сальдо на день 1 червня 1969 року — \$1,324.04.

Секретар Товариства п. В. Ткачук подав, що в минулому році випаднуло 449 листів, а вистано за той час 689 листів та пакунків з книжками. Відбулось 7 засідань Управи Товариства.

Голова Ревізійної Комісії ред. М. Подворняк відчитав протокол перевірки, в якому говорилося, що Ревізійна комісія перевірила не тільки касову книгу та всі видакові і прибуткові документи, але й листування Товариства та почувалася до обов'язку ствердити перед Загальними Зборами, що за минулій рік Товариство сильно зросло як морально, а також матеріально. Наприклад, воно видало минулого року три книжки досить великим накладом, але Управа Т-ва вміла так повести своїй грошей справи, що на сьогодні Товариство "Волинь" у Вінниці має заплачені всі борги за другу книжку, а в касі Товариства зберігається поважна сума грошей на дальше видання. Тому від усіх нас тут присутніх волинян належиться щира подяка всім членам Товариства, а зокрема тим членам Управи, які віддавали свій вільний час для праці в Товаристві "Волинь". — сказав п. Подворняк.

По короткій річевій дискусії над звітами голова Ревізійної Комісії, ред. М. Подворняк поставив внесок на уділення абсолютній уступаючій Управі, що всі присутні одноголосно підтримали. Потім Номінаційна комісія внесла листу кандидатів на членів нової Управи, Контрольної комісії, Гостинного комітету і Редакційної колегії.

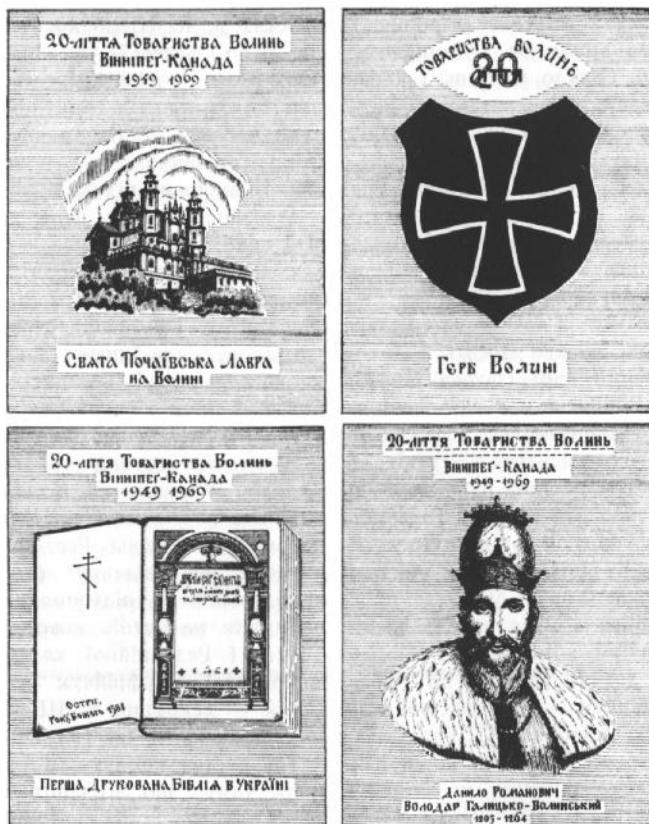
По довшій дискусії до Управи вибрано: І. Онуфрійчук — голова, А. Бондарчук — заст. голови, В. Ткачук — секретар, К. Щерблюк — скарбник. Адвоката С. Радчука, п. І. Приходько та Ів. Погайда Загальні Збори доручили новій Управі Товариства кооптувати їх згідно визначених становищ по внесенні листів, тому що згаданих осіб не було на Загальних Зборах.

До Гостинного комітету вибрано: М. Михайлів — голова, М. Прончук — заст. голови, Т. Тополевська, К. Нигінчук, М. Приходько, М. Пелешок, К. Бондарчук, Н. Шаварська, Т. Полішка, Г. Погайда, Г. Онуфрійчук і М. Шумік — члени. Редакційна колегія: д-р Ю. Муллик-Луцик, ред. М. Подворняк, свящ. С. Ярмусь, Ів. Нохильчук і Іл. Онуфрійчук. Ревізійна комісія: ред. М. Подворняк, В. Савчук і Ст. Яковець.

По виборі керівних органів Товариства, продискутовано співпрацю з ІДВ. На внесок п. А. Бондарчука вибрано статутову комісію, яка перегляне статути Товариства і ІДВ та уложить новий статут, такий на підставі якого Т-во "Волинь" нав'яже повну співпрацю з Інститутом Дослідів Волині. До статутової комісії вибрані: д-р Ю. Муллик-Луцик, ред. М. Подворняк, свящ. С. Ярмусь, Н. Шаварська і Іл. Онуфрійчук.

Загальні Збори пройшли діловово в приязній і щирій атмосфері.

МАРКИ ВОЛИНСЬКОУ ЗЕМЛІ

До численних філіателістичних видань, що їх виїс Вінніпег у каталог українських марок та пропам'ятних друків, дійшли нові: Чотири марки, що їх видало з нагоди 20-річчя своєї діяльності Т-во "Волинь", яке від багатьох років організує колишніх мешканців тієї землі та веде живу діяльність, — останнім часом під проводом свого популярного в нашему місті громадського діяча п. Іллі Онуфрійчука. Марки, що їх видало Т-во "Волинь", мають чотири різні види (філіателісти кажуть: куп'юри) з найважливіших моментів волинської історії: Це — славетний Почаївський монастир, герб Волині, Острожська Біблія і Кроль Данило, основник не тільки города Львова, але й города Холма. Видані марки за проектом мистця П. Олійницького, кожна у двох різних кольорах, зубковані й різані, аркушами, на яких по 24 марки, точніше по 12 штук двох марок. Аркушки коштують по 2 долари і вони будуть напевно приємною пам'яткою для

кожного волиняка про найближчу йому Землю, а філіялісти-збирачі доповнять собі ними свої збірки українських марок, серед яких з волинською тематикою обмаль. Для збирачів Т-во "Волинь" дає на марках знижку.

Товариство "Волинь" відоме у Вінніпезі та в культурних колах нашої спільноти у вільному світі ще й з того, що від років видає воно, разом з Інститутом Дослідів Волині, свої періодики "Літопис Волині", а протягом довгих років видає книжку за книжкою поважні твори з історії та культури України, зокрема праці Митрополита Гларіона. Це також у наш час діяльність, яку треба подивляти та якій треба тільки побажати, щоб вона продовжувалася якнайдовше.

Усі чотирі "волинські" марки бачимо на нашій знімці у подвійно збільшенному форматі.

Новий дарунок нашій філіялії

Недавно на сторінках української преси було зреферовано про серію пропам'ятних марок, що подані вище, які видало Товариство "Волинь" у Вінніпезі з нагоди свого 20-річчя (м. ін. марки ці прийняли філіялісти і всі волиняни із спрянжньою радістю і вони незабаром будуть збиральською рідкістю), як оце те саме діяльніше Товариство передало українським філіялістам свій черговий випуск: — свою ювілейну конверту з відповідними написами й датами та портретом однієї з найвизначніших постатей нашої історії з Волині: Князя Костянтина Острозького (1527-1608). Портрет виконала молода наша майярка Марійка Онуфрійчук. Сама конверта двомовна, має два кольори (зелено-бронзова) — і наші філіялісти-збирачі напевно забажають її придбати для своїх збірок. Повищі марки, а також конверту з портретом Князя Костянтина Острозького можна виписати по адресі Товариства "Волинь" або Інституту Дослідів Волині, які є в цьому числі "ЛВ". Збоку — ілюстрація з конверті Т-ва "Волинь".

А. Курдидик

ДО ВСІХ ВОЛИНЯН І ПРИХИЛЬНИКІВ У ВІЛЬНОМУ СВІТІ

ДОРОГІ ЗЕМЛЯКИ!

Інститут Дослідів Волині і Товариство "Волинь" у Вінніпезі на протязі 20-ти років провадять жваву видавницьку діяльність. Цих дві організації видали 11 чисел "Літопису Волині", "Нарис Історії Во-

линської Землі", "Остріг", "Свята Почаївська Лавра", "Митрополит Мученик А. Мацієвич" та багато інших. Інститут Дослідів Волині я Товариство "Волинь" не обмежувались виданнями творів на волинську тематику, а видали багато творів загально українського значення, тому що їх не було кому видати і перевидати, як наприклад, "Словник Шевченкової мови", "Дохристиянські вірування українського народу", "Українська Культура" та інші.

Бажанням ІДВ і Товариства "Волинь" є продовжувати і збільшити видавницьку діяльність, а тому звертаємося з проханням до авторів ласкаво надсилати наукові і літературні праці на волинські теми, а також праці, що пов'язані з загальною українською культурою і різними її подіями.

ІДВ і Т-во "Волинь" розпочало збірку матеріалів до "Альманаху Волині", чимала кількість матеріалів уже надійшла від волинян з Аргентини і Чехословаччини. До "Альманаху Волині" просимо надсилати всі матеріали з історії, культури, а також різні спогади про громадське, релігійне і політичне життя на Волині. Всі матеріали по використанні, в разі потреби, будуть повернені.

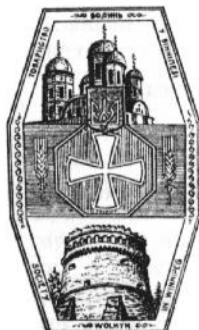
ІДВ і Товариство "Волинь" — не політичні організації. В своїх виданнях вони не пропагують провінційного патріотизму, лише добре всієї української нації, всієї нашої Батьківщини-України.

Друковане слово про нашу культуру я науку, про нашу святу правду, в сучасну пору — це єдина зброя, а тому ми глибоко віримо, що допоможете нам голосити правду про боротьбу нашого народу за волю.

Матеріали просимо надсилати на адресу ІДВ:

RESEARCH INSTITUTE OF WOLYN
P. O. Box 606
Winnipeg, Man., Canada R3C 2K3

ЕМБЛЕМА ТОВАРИСТВА "ВОЛИНЬ"

На прохання Управи т-ва "Волинь" мальар п. Н. Олійницький виконав подану тут відзнаку-символ Т-ва "Волинь" у Вінниці.

Інтерпретація відзнаки така: По середині відзнаки є герб Волині, а по обох боках волинського герба є пшеничні колоски, що означають плодородність волинської землі. Над волинським гербом на щиті поміщений соборницький герб України — Володимирський тризуб з хрестом. Під волинським гербом внизу видно башту славних князів Острозьких, що виводили свій рід Рюриковичів і започаткували в XVI

ст. культурно-національне відродження; створення академії, заложення друкарні, викдання першої друкованої Біблії в Україні та ін. Над гербом Волині є острізька катедра. Все обрамовано в так зв. українському восьми-кутнику і назвою Товариства у двох мовах.

Відтепер всі видання Товариства "Волинь" будуть позначені повищою емблемою. За цю працю Т-во "Волинь" щиро вдячне нашому мистецеві п. ІІ. Олійницькому!

Управа Товариства

НАМ ПИШУТЬ:

До Управи Товариства "Волинь" у Вінніпезі,

Хвальна Управо!

В минулих роках Ви видрукували моїх п'ять праць, тепер знову розпочали друкувати три нові праці. На доказ моєї широї подяки я благословляю друкувати мої праці виключно Вашому працьовитому Товариству "Волинь".

Благословлюю всі грошеві фонди, призначенні на ту ціль, використовувати на дальнє тільки на видання й перевидання моїх праць.

З глибокою до Вас пошаною і любов'ю у Христі

Митрополіт Іларіон,
Ваш постійний богословець

До Товариства "Волинь" у Вінніпезі.

Хвальне Товариство, Брати і Сестри!

Ваше мите поздоровлення мені з нагоди 85-річчя я одержав. Сердечно дякую! Може вже й відповідаю Вам і не відмітив, бо перед Собором був дуже перевантажений підготовкою. Так, цього року наспіл мої довгі ювілеї: 85 років життя, 50 років священства, 20 років архиерейства в Канаді в УГПЦ. Слава Богу!

Дякую Вам, що оцінете мої праці для української науки, для Церкви й народу. Це підбадьорює ще працювати, аж поки покличе мене Господь від цього життя. Широ сердечно дякую за всі Ваші побажання — здоров'я та Божої помочі.

При цьому хвалю Ваше Товариство за те, що взялося видавати праці Блаженішого Владики Іларіона. Другого такого Іларіона тяжко сподіватися при сучасних умовах життя. Багато і мною написано для Церкви й для віруючої людності, але сам я не всимі вісьо-

го видати. А воно аж надто потрібне, бо українська богословська бібліотека дуже бідна. Священики мусять користатися з чужих, навіть іншовірних творів, що не ведуть до розуміння Православія. Тому й те, що написав Блаженний Митрополит Іларіон аж таке цінне і за необхідне.

Ше раз лякую і нехай благословить Бог дальшу працю.
Вітаю Ваше Товариство з таким підким 20-річчям!

З молитвами за всіх Вас, Архієпископ Михаїл,
заступник Митрополита Іларіона.

**

Хвальна Управа Товариства "Волинь",

Вінніпег, Манітоба.

У відповідь на Вашого листа із 6-го жовтня 1970 року повідомляємо, що Дирекція Шевченківської Фундації на засіданні 2-го трудня виришила приділити із своїх фондів субсидію в сумі \$500.00 на частинне покриття коштів видання праці Блаженнішого Митрополита Іларіона "Костянтип і Мефодій", яка виходить старанням Вашого Товариства.

Здійснюючи цю ухвалу Дирекція пересилає в прилозі чек на суму \$500.00 і одночасно висловлюємо Вам подяку і признання за видання тієї важливої публікації, яка буде дійсно величним вкладом в культурні надбання українців Канади.

Будемо Вам вдячні, якщо декілька примірників тієї книги пересилате на нашу адресу.

З правдивою до Вас пошаною

Д-р Ізидор Гапника, — президент

**

До Управи Товариства "Волинь" у Вінніпезі, Канада.

Високоповажані Панове!

Книжку Проф. І. Отієнка "Українська Культура", передвидану Товариством "Волинь", одержав. Щиро дякую, що згадали про мене і вислали мені цю падзвичайно цінну працю, яка в роках моого юнацтва в великий мірі спричинилася до скріплення моєї національної свідомості. Ця цінна праця Блаженнішого Митрополита Іларіона повинна була б бути в кожній свідомій українській родині, як настільна енциклопедія, як незамінне "ваде мекум".

Прошу передати від мене сердечне спасибіг Дорогому Владиці Іларіону, моєму професорові по богословському факультетові Варшавського Університету. Нехай Милосердний Господь продовжить ще його дні на землі!

Працю "Кирило і Мефодій" прошу вислати мені обов'язково після її виходу в світ. Надежність буде вислана негайно.

З християнським привітом, — о. д-р С. Гаюк.

ТІ, ЩО ВІДІШЛИ ВІД НАС

БЛ. П. СЕРГІЙ ПОЛІКША

В кінці листопада 1970 року українська громада в Вінніпезі, а разом з нею вся національна спільнота в Канаді та у вільному світі отримала ідея одного культурного і громадського діяча, що його важко буде заступити.

Дня 24-го листопада 1970 р. в лікарні у Вінніпезі, після короткої, але важкої недуги відійшов у вічність загально відомий і люблений бл. п. Сергій Полікша, бувший старшина Української Визвольної Армії, один з будітілів Волині, керівник театральних труп, співак і актор та виховник молоді й акторського нарібку в українській кіннінзежській громаді.

Народився у Києві в сім'ї Бориса і Мотри Полікінів. Мама з дому Грушченко походила з старого роду городового козацтва (інаділ Грушлько). Батька розстріляли за "Ежовщину" в 1938 році. Гімназію (середню школу) відвідував у Черкасах і просто із шкільної лавки пішов у повстанці в Холодному Ярі до отамана Пивоваренка. З хвилиною створення регулярної армії УНР вступив в її ряди і був у Третій Днівізії полковника, а згодом генерала Удовиченка, стрільцем-кулеметчиком на тачанці.

З відступом Армії на захід, був інтернований у Каліші. Там скінчив юнацьку підстаршинську школу в ранзі хорунжого. Був нагороджений Лицарським Хрестом Симона Петлюри з відповідною грамотою.

Вийшовши з табору, подався на Волинь і тут почав свою культурно-освітню працю. Помагає у праці Товариства "Проесіта", засноване нові, організує драматичні гуртки, грає в театральних ансамблях А. Дубіновського (тепер священик в Англії) та М. Зінченка. Мав добрий, ліричний тенор, співав в мандрівному чоловічому хорі під диригентурою Созонтія Кальмуського; працював в Культурно-Мистецькому Клубі, був секретарем в товаристві "Українська Школа" в Рівному. В Золотієві (біля Рівного) організував драматичний гурток, з яким давав часті вистави на місці та виїздив в околиці.

В цей час, як грали "Наталку Пільтавку", познайомився на сцені з Антоніною, і з нею одружився. Обоє любили театр і хор, і продовжували працю у тій ділянці, під час більшевицької, а згодом німецької окупації України, що на Волині прибрала особливо гострі форми. Був ув'язнений та вдалося, при помочі добріх людей, врятуватися перед розстрілом.

У 1944 році з дружиною і донею Галиною залишають рідні землі

і через Карпати мандрують до Австрії. В м. Штокерау біля Відня працював на фабриці в ново-набутому фаху електро-варювача; згодом переїжджають до Баварії, спочатку мешкають у м. Фільсбіург, а потім у таборі Ляндсгуті. Тут зорганізовує гурток аматорів сцени і взагалі бере активну участь у громадському і політичному житті "таборової України".

В червні 1948 року переїхав з родиною до Канади, де майже рік був у Саскачевані, а під кінець 1949 року переїхав до Вінніпегу. Тут включається в громадську і культурну працю, організовує драматичний гурток при "Інституті Просвіта", з яким працює довгі роки. Нізьше зорганізовав драматичний гурток при Соборі св. Покрови, який також відзначився успіхами у Вінніпезі й околиці. Два літа викладав драму на Курсах Українознавства при Коледжі св. Андрея.

Взагалі, бл. п. Сергій Полікіна був "молодий духом" і тому молодь його любила, а він любив працювати з нею. З дружиною постійно працювали в Товаристві "Возінь" і в Інституті Дослідів Волині На "хліб насущний" заробляв у Вінніпезі спочатку у фірмі "Перт", відночес скінчив курси противогнеового інженера 3-ої кляси.

Був людиною скромною, лагідної вдачі, доброго серця, кришталево-чистого характеру. Обое з дружиною зразково виховали свою дочку Галину, заміжну за мистцем Романом Ковалем. Тішився ростом і поступами свого внука-пластуна Богдана. Для кожного мав розкриті двері своєї гостинної хати, шире серце і жертвенну та поміччу руку. Громада св. Покрови, де Покійний був членом, буде довго відчувати його втрату.

Дня 27 листопада 1970 р. в соборі св. Покрови настоятель прот. С. Кіцюк в сослуженні протопресв. С. Геруса і свящ. С. Ярмуся та при участі Владики Бориса, членів родини і багатьох приятелів і знайомих відслужив панахиду. Похорон з св. Літургією відбувся з цієї ж церкви у суботу 28 листопада. Похоронено бл. п. Сергія на православній секції цвинтаря "Глен Іден".

У глибокому смутку залишилися: дружина, дочка, зять, внук. В Україні залишилися сестри Лена і Ольга (Нуся згинула під час обстрілу Черкас) і брат Михайло.

Вічна Йому пам'ять!

Ілля Онуфрійчук

БЛ. П. ПИЛИП ГОРБАТЮК

В середу 1 квітня 1970 р. в лікарні Кенори, Онт. упокоївся в Бозі Пилип Горбатюк, проживши 57 років.

Пилип народився 27 листопада 1912 року на Волині, Західня Україна.

Друга світова війна розкидала багато українців по всьому світу. Серед них був і Пилип.

Він приїхав до Канади в 1948 році і ввесь час жив в Кенорі, Онт.. Мав різну працю, а найбільше працював в папірні. Як освічена й свідома людина, Ніліп розумів, що призначеннякої людини — це служити народові. І він щиро й віддано служив. Був він членом Просвіти. Там привів до порядку бібліотеку і був кілька років головою Просвіти. Був членом Т-ва "Взаємна Поміч", був членом місцевого відділу Комітету Українців Канади та членом Т-ва Сприяння Українській Національній Раді.

Покійний багато праці поклав при організації Української Православної Громади і в будові церкви: жертвував, зробив все світло в церкві, співав у хорі та брав участь в усіх імпрезах церкви. Був членом Управи і один рік головою Управи.

Минулого року Йому була зроблена операція, після якої він уже до здоров'я не приходив. Був у лікарні в Кенорі, Онт., також у Вінніпезі. Повернувшись з Вінніпегу, прожив трохи в хаті п. С. Ганчарика, а в лютому 1970 року Його забрали до лікарні, де він і упокоївся 1 квітня.

Українське суспільство Кенори високо цінить працю Ніліпа. Не видно хот би з того, що на похороні, який відбувся з української православної церкви, не дивлячись на робочий день, було дуже багато людей різних віровізнань. Були люди і з інших національностей — друзі покійного по роботі. Були промови представників різних організацій.

Вічна Тобі Пам'ять!

о. М. О.

БЛ. П. ГРИГОРІЙ ТОПОЛЕВСЬКИЙ

Дня 13 квітня 1965 року підійшов у вічність дорогий муж, батько, член православного Собору св. Покрови, член Т-ва "Волинь" бл. п. Григорій Тополевський. Була це людина золотого серця, кришталевої душі, патріот та християнин. Був він для багатьох прикладом, як треба щиро працювати в громаді, а в церкві зокрема, а також як треба жити в родині.

Походив бл. п. Григорій з Волині, де він провів свої молоді літа, а потім виїхав з дружиною до Канади, але з бажанням потім повернутися на свою дорогу Волинь. Часто тут на гостинах він згадував Волинь і проведене там

дитинство. Він вірив, що коли не повернеться на Волинь жити, то хоч пойде відвідати Батьківщину дитячих літ. Але доля не судила Йому зазнати такого щастя. Спрацьований фізично, втомлений серцем з туги за рідним краєм, він заснув тихим сном на чужині

Життя бл. п. Григорія було наскрізь творчим життям. Він любив свою рідну мову, любив свою православну церкву, любив свій народ і ту палку та ширу любов передав своїм дітям та внукам, які ніколи його не забудуть. На Його могилі постійно ростуть квіти, посаджені тими, що зберігають пам'ять про любого свого мужа, дорогої батька і дідуся.

Дня 7-го травня 1966 року, цебто в річницю Його смерти була відслужена панахида, яку відправив о. І. Стус в православному Соборі св. Покрови. На панахиду прибули з Вінніпезу сини покійного Зосим і Петро та багато приятелів, знайомих і вся родина покійного, яка живе в Вінніпезі.

По панахиді відбувся поминальний обід в автодорії Собору. Над час обіду промовляли о. І. Стус від Собору св. Покрови, А. Бондарчук від т-ва "Волинь" та приятель бл. п. Григорія — п. В. Савчук.

Присутній

М. Подворняк

20-ЛІТТЯ ТОВАРИСТВА "ВОЛИНЬ" У ВІННІПЕЗІ

(Передрук з календаря "Рідна Нива" за 1972 рік)

Двадцять років тому невелика група українців-патріотів, синів Волинської Землі, зібралася в Колегії Св. Андрея у Вінніпезі і після коротких нарад та роздумувань поклала перші основи під т. зв. Ініціативний Гурток Волинян, на чолі якого тоді став інж. М. Бойко. Цей Гурток пізніше перетворився в Товариство "Волинь". Згодом з цього також постав Інститут Дослідів Волині, який працює досі.

Ніхто з основоположників того Ініціативного Гуртка Волинян не думав тоді, що цей почин двадцять років пізніше матиме такий великий культурний дорібок, що він виконає за недовгий час таку колосальну працю, як воно сталося.

Ініціативний Гурток Волинян постав не з метою якоїсь матеріальної користі, не з метою комерційною, — він поставив собі багато більшу мету, — згуртувати біля себе всіх волинян у вільному світі, збирати про свою Волинь різні матеріали, видаючи їх по можливості окремими виданнями, щоб таким чином продовжувати видавничу традицію своєї землі, яка в минулому на весь світ славилася такою працею.

Спочатку праця Ініціативного Гуртка Волинян була тяжка. До Канади і ЗСА прибула нова еміграція, яка була бідна матеріально і вона найперше шукала на новій землі засобів для прожитку, а вже потім думала про якесь культурно-організоване життя. Але тому, що наші люди люблять свою мову, свою культуру, Ініціативний Гуртк Волинян розпочав свою працю з великою вірою в Бога, а також з вірою в свої власні сили. І ця віра ініціаторів не західилася. Вона росла і згодом дала чудові овочі.

Незабаром усю працю Ініціативного Гуртка Волинян перебрало на себе Товариство "Волинь", яке постало з тих самих людей. Воно розгорнуло широку видавничу діяльність, а також ліяльність харитативну. Щороку члени Товариства ходили по своїх приятелях з колядкою, вони влаштовували різні імпрези, традиційні "волинські колодки", а ввесь прибуток з таких імпрез йшов до каси Товариства. Таким чином Товариство "Волинь" росло матеріально, а також морально й чисельно. Воно було в спромозі дати матеріальну поміч бідним своїм членам, які опинилися в якомусь нещасті, воно було також спроможне видати книжку. Крім того, Управа Товариства пильно стежила за тим, чи немає когось з волинських друзів у лікарні, чи має хтось з них якийсь свій родинний ювілей тощо, — Товариство до одних йшло з словом потіхи, до других з добрым побажанням, з привітом.

На працю Товариства "Волинь" звернули увагу визначні люди з нашого народу, які знали вагу й ціну, а також значення рідного друкованого слова. До таких людей в першу чергу треба зарахувати Блаженішого Митрополита Іларіона, який, ознайомившись з працею і організованістю Товариства "Волинь", доручив Товариству видати кілька своїх високоцінних праць. Ті праці Товариство видало, здобуваючи собі таким самим признання від віячного українського громадянства. Тим самим воно стало и ряди найкращих видавництв на еміграції.

Потім Митрополит Іларіон офіційним листом повідомив Управу Товариства, що він дозволяє Т-ву видавати його твори, а прибутки з проданих книжок давати на дальші його видання. Взявши на себе таке високе зобов'язання, Т-во "Волинь" видало знову кілька праць Митрополита Іларіона, які збагатили духовну культуру нашого народу. До найбільших праць Митрополита, які видало Т-во "Волинь", треба зарахувати: "Дохристиянські вірування українського народу", "Слово про Ігорів похід", "Наша література мова", "Свята Почаївська Лавра" та ін. Ті праці Товариство видало само, а деякі разом з Інститутом Дослідів Волині. Вінцем тієї корисної видавничої праці можна рахувати перевидання хіба найбільшої праці Митрополита Іларіона, яка була вийшла з друку в Варшаві в 1927 році, і яку Товариство "Волинь" перевидало року 1970-го: "Історія церковнослов'янської мови" (Костянтин і Мефодій) в двох томах, кожен том біля 400 сторінок.

Товариство "Волинь" постало двадцять років тому з малої гру-

ти своїх осною положників, але за індовгий час воно виростло в важне видавництво, яке ізже має за собою надійну майбутність на продовження такої висококорисної праці.

Митрополит Іоаріон передав Товариству "Волинь" у Вінніпезі всі свої книжки, які він видав уже після другої світової війни на еміграції, зокрема в Канаді. Ті книжки в великий мір збагатили Товариство матеріально й морально, бо вони розходяться по всьому світу, здобуваючи для Т-ва нових друзів і прихильників. Митрополит Іоаріон передав також Товариству деякі свої рукописи, недруковані ще оригінали, які Товариство зобов'язане згодом видати.

Треба при тому зазначити, що Товариство "Волинь" у Вінніпезі, а також Інститут Дослідів Волині — це вібі й дві окремі організації, але до них обох входять ті самі люди, які творять управи тих організацій і вони разом спільно працюють для добра і користі всіх волинян. Тому це двадцятіліття є не тільки сяном Товариства "Волинь", але також Інституту Дослідів Волині.

Отже, святкуючи своє 20-ліття, Товариство "Волинь" святкує його з великим дорібком, якого ніколи, може, не помічають самі члени Т-ва. І тут варто пригадати оповідання з нашої літератури про одното дідуся, який щовечора сидів під своєю хаткою при заході сонця і бачив далеку за рікою інші хати, від яких відбивалося проміння заходячого сонця. Через те він більше любив ті хати, віж свою, бо в тих віках завжди світило сонце. Але ось одного піввечора він був за рікою і знідти бачив свою хату, а в її вікнах жаріло проміння заходячого сонця. Він більше полюбив свою хату, коли придинувся до неї здаля...

Члени Товариства "Волинь" ревно працюють у своїй організації, але вони в ній є щоденно, а тому, можливо, не всі належно досяють ту велику працю, яку вони самі виконують. Інші ж люди бачать її здаля. Але найголовніше те, що ту працю належно й високо оцінити майбутнія наша історія, яка скаже, що в силу воєнних обставин чимало вірних синів Волинської Землі, опинившись на еміграції, не змарнували своїх літ, а зробили щось корисного не тільки для добра своєї Волині, але і для добра всієї Української Нації. Бо ж по всіх усюдах, по всіх університетах чи інших установах у світі, куди тільки піде видана Товариством "Волинь" чи Інститутом Дослідів Волині книжка, вона голоно гороритиме про працю Товариства.

Тепер у проводі Товариства "Волинь" у Вінніпезі стоїть його енергійний і певтоманій голова п. Ілля Онуфрійчук, який віддає для Т-ва багато праці. Йому в тій праці помогають інші члени Управи.

Бажанім було б, щоб цією корисною працею зацікавилися ті волиняни з нової і старої еміграції, які досі стояли останочі від неї. Це праця, яка заслуговує всеобщої підтримки всіх тих, хто любить культуру свого народу і бажає її розвитку тут на чужині, а також на Батьківщині. Вони усі можуть уйти в контакт з Товариством, а для того подаємо тут його адресу: Society of Volyn, Postal Station B. Box 3651, Winnipeg, Manitoba, Canada R2W 3RY

НАШІ ЮВІЛЕЇ

СРІБНИЙ ЮВІЛЕЙ ГАЛИНИ І ІЛЛІ ОНУФРІЙЧУКІВ

В суботу 7 травня 1966 року, за ініціативою Ювілейного Комітету, створеного організаціями Т-ва "Волинь", читальні "Просвіти", Інституту Дослідів Волині та інших організацій, відбулося срібне весілля в залі Читальні "Просвіти" в Вінниці для панства Галини та Іллі Онуфрійчуків.

При вході до вищері переповненої гостями залі, Ювілятів привітали їхні доньки: Галія, Марійка, Оксана і зять о. Орест Олекшій. Дружка, п. Н. Шаварська причепила Ювілятам корсаж. Гости привітали їх бурхливими оплесками. Після того Ювіляти, а також члени Ювілейного Комітету зайняли почесяні місця за головним столом. На прохання господаря Ювідею п. І. Павлюха, о. Ів. Стус провів молитву, після якої почалася вечірка.

Родина Панства Онуфрійчуків в часі Ювілею

Після вечірі п. І. Павлюк привітав Ювілятів, складаючи їм сердечну подяку за їхню жертвенну працю на різних ділянках Української народно-культурної ніви, і попросив до слова п. адв. С. Радчука, який в ширій змістовній формі розповів про проїденій шлях родини Онуфрійчуків. Після цього п. І. Павлюк відчитав частину привітів, які надійшли для Ювілятів: від рідної матері п. І. Онуфрійчука із Смоак Лейк, Альберта, від Блаженішого Іоанона, Митрополита Української Православної Церкви Канади, від Високопреосвященнішого Андрея, Архієпископа Едмонтону і Західної Канади, від Преосвя-

щеннішого Бориса привіт зачитав о. прот. Т. Яковкевич, від Голови Президії Консисторії Української Православної Церкви в Канаді о. прот. Т. Ковалішина і Добродійки, від прот. о. С. Геруса і Добродійки з Форт Віллем, від проф. о. Клиша і Добродійки, від Комітету Українців Канади за підписом дир. В. Кохана, від прот. о. Ю. Туржанського і Добродійки, від братів Ювілятів Володимира з Німецьчини і Федора з Йорктону, від п-ва інж. І. Сангаївських з Міннеаполісу, від свахі п. Е. Олекшій з Едмонтону, від п-ва Михайлишин і п-ва Базюкі з Едмонтону та від багатьох інших.

Ювілятів також привітали короткими словами представники українських церков і організацій, які були присутні на цьому святі. Від Т-ва "Волинь" привітав п. І. Покільчук, від вінницького відділу СУЖЕРО п. Д. Редько, від Собору св. Покрови п. Г. Баб'як, голова громади, а також настоятель Собору о. І. Стус, від Катедри Пресвятої Тройці о. В. Слюсар, від Читальні "Просвіти" привітання склав голова п. М. Воробець, від Т-ва Сприяння УНРади інж. В. Севериненко, а о. С. Ярмусь вручив п. І. Онуфрійчуку почесну грамоту за його самовіддану й довголітню працю в Т-ві "Волинь" і в Інституті Дослідів Волині. Грамоту підписали — Почесний Голова Ради ІЦВ Блаженіший Митрополит Іларіон і почесний голова Т-ва "Волинь" адв. С. Радчук. Дарунка від усіх присутніх гостей доручила Ювілятам пані М. Пригошко, дарунка від Т-ва "Волинь" доручила пані К. Бондарчук, а від СУЖЕРФО — пані М. Моргун.

Наймолодша дочка Панства Онуфрійчуків, Гая, вітала гарними словами своїх родичів від усіх присутніх тут дітей Ювілятів.

Пан І. Онуфрійчук був глибоко зворушений таким вітанням його і його дружини і дякував усім присутнім за таке щиро відштовховане для них свято. В коротких словах він підресав, що метою його і його дружини було дати своїм дітям знання рідної мови, рідної культури, навчити їх любити Бога і свою рідну церкву та служити своєї Батьківщині-Україні, а також новій Батьківщині-Канаді. Він також сердечно дякував всім організаторам цього свята і всім присутнім на ньому.

Авторові цих рядків не ходить про те, щоб зробити славу родині Онуфрійчуків, бо вони наскрізь скромні і працьовиті та далекі від якоїбудь самореклами. Наскільки мені відомо, що п. Ілля Онуфрійчук, довідавшись востаннє про запланованій для нього ювілей, просив організаторів анулювати це свято, але було вже занізно, бо приготовання були вже всі пороблені.

Численні листи-привіти від найбільших наших духовних і світських достойників свідчать про родину Онуфрійчуків, а зокрема найяскравіше висточине в привіті від Комітету Українців Канади його директор, сьогодні вже покійний п. В. Кохан: "Ваша Родина заслуговує на особливе призначення, бо Ви разом зо своїми дітьми не тільки зберегли українського духа в Вашому родинному житті, але й надалі паскаєте його і в своїй праці на українській інві. Ваша Родина

є зразком патріотичної української родини, яка приносить славу і честь нашому народові..."

Подібні думки були висловлені майже кожним промовцем на Ювілею, а також майже в кожному листовому привіті. Тому і мені тепер приємно побажати родині Онуфрійчуків усього найкращого в їхньому дальньому житті і праці. Напевно Ілля Онуфрійчук зокрема тепер перетяжений працею в Товаристві "Волинь" і йому потрібна па кожному кроці моральна підтримка його побратимів-волинянків. Тому впевнено йому її там, де треба.

На многая літа, Дорогі Ювіляти!

Гість

СРІБНИЙ ЮВІЛЕЙ РОДИНИ БОДНАРЧУКІВ

Земляки і друзі відзначали срібний Ювілей і дошголітнє громадсько-церковну діяльність п-ва К. і А. Боднарчуків величавою гостиною, яка відбулася 8 травня 1971 року в залі читальні "Просвіти" у Вінниці.

Прийняття зорганізував і ним проводив ювілейний комітет, створений членами управи Товариства "Волинь", друзями і дітьми Ювілятів. Головою комітету і господарем був Ілля Онуфрійчук, голова Т-ва "Волинь".

При вході до залі, під оплески всіх присутніх, привітали Ювілятів традиційним коронаєм дружби: п-ні Галина Слюзар і п. Ст. Мончак, а діти Ювілятів Оксана і Віктор удекорували батьків корсажками, після чого Ювіляти і члени їх родини зайняли місце за почесним столом. Господар привітав Ювілятів і гостей і попросив прот. о. С. Кіщюка провести молитву. По молитві прот. о. С. Кіщюк привітав Ювілятів від соборної громади та від своєї родини і проголосив Ювілятам многая літа, яке відспівали всі присутні.

По вечорі господар гостини, п. Ілля Онуфрійчук, розповів про творчий минулій шлях Ювілятів, зокрема підкресливши, що родина Боднарчуків все своє життя гармонізує з життям свого народу і своєї рідної православної церкви, а також, що Ювіляти справжні патріоти, вони люблять Бога і Батьківщину понад усе і твердо вірють, що український народ буде вільний. Потім господар відчитав телеграми і привіти від Владимири Бориса, прот. о. П. Зміївського з Тандер Бей, прот. о. Б. Стасишина з Австралії, п-ва Лесників з Авст-

ралії, п-ва Олещуків з ЗСА, п-ва Сувалів з Гамільтону і п-ва Варваруків з Торонто.

Опісля складали привіти від Інституту "Просвіти" п. Я. Слівак, від СУМ п. М. Баняє, від читальні "Просвіти" п. М. Чайковський, а також від своїх родин складали привіти прот. о. В. Слюзар і п. Ф. Мельничук з Онтаріо, довгий привіт склали від Т-ва "Волинь" і від своєї родини п. Ілля Онуфрійчук.

Привіт-подяка донечки Оксани від себе і брата Віктора зворушив багатьох присутніх до сліз, що сердечно пропішали батьків та циро подякували за їхню безмежну любов, за повсякденні турботи і працю та побажала батькам здоров'я, а також запевнила їх, що посіане зерно любові в їхньому серці до Бога, до рідної Церкви і народу завжди буде головним дорожняком в їхньому житті.

Дарунки від усіх присутніх вручила Ювілярам пані Н. Шаварська, а дарунок від Т-ва "Волинь" — пані М. Михайлів.

За словом і полякою виступив Ювіляр п. А. Боднарчук, будучи зворушеним до сліз таким несподіваним привітствем. Він сердечно лякував усім присутнім за таку величаву несподіванку і підкреслив, що метою його життя і дружини — це праця для рідної Церкви й народу, а зокрема, щоб навчити дітей любити рідну мову, культуру, а понад усе Бога і Батьківщину. Окремо подяку висловив п. Боднарчук пані Т. Полікші за чудовий торт у формі пенька з шоколядними грибами, а також за цінні дарунки. Особливо подякував за оригінальні дарунки родички Навіліни з Гамільтону.

На закінчення привіту прот. о. В. Слюзар провів молитву, а потім гості особисто вітали Ювілярів та оглядали цінні дарунки.

Ювілярам на все добре, а жертводавцям щира подяка.

Присутній

З ЖИТТЯ Т-ВА "ВОЛИНЬ" У ВІННІПЕЗІ ЗА РОКИ 1967-1970

КОЛЯДА

В минулих роках, небто в роках 1967-1970 Управа Товариства "Волинь" на кожне свято Різдва Христового відвідувала з колядою своїх членів, а також прихильників Т-ва. Дохід з кожної коляди йшов на видання книжок, зокрема на видання праць Блаженішого Митрополита Іларіона. Участь у коляді найбільше брали: К. Щерблюк, Ст. Кущін, І. Нохильчук, К. Кравчук, Ст. Яковець, О. Сураський, П. Шаварський, І. Онуфрійчук, А. Бондарчук, І. Погайдак та ін.

ВОЛИНСЬКА КОЛОДКА

Щороку Управа Т-ва "Волинь" влаштовувала т. зв. "волинську колодку" (запусті), яка завжди проходила з повним успіхом мате-

різальним і моральним, яка збагачувала касу Т-ва. Завдяки грошовим прибуткам з таких "колодок" Т-во було в спромозі видати низку дуже корисних праць і не мати в друкарнях жодного донгу.

ПІКНІК (ФЕСТИН)

Кожного літа Управа Т-ва "Волинь" влаштовувала також т.зв. "пікніки" на випочинковій оселі "Неселка". На такі "пікніки" завжди приїжджали всі волиняни з Вінніпегу та з околиць, проводячи веселий час біля озера. Імпрезовий комітет Т-ва усіх частував смачними варениками та іншими волинськими стравами. Для молодих були різні несподіванки і забави. На таких "пікніках" наші волинські друзі відвідували від своїх щоденних турбот, проводили час в корисних розмовах, а при тому зав'язували контакти з багатьома іншими людьми, шукаючи в них приятеля для нашого Т-ва "Волинь".

ПАНАХИДА ПО БЛ. П. ЗЕМЛЯКАХ

Управа Товариства щороку замовляла панахиди по бл. п. тих волинян, які в різні часи і при різних обставинах загинули на своїй Волині в боротьбі за волю України. Панахиди відправляються в православному соборі св. Покрови в Вінніпезі, на яких завжди є багато волинян і їхніх прихильників.

ВІДВІДИНИ ХВОРИХ

Члени Управи Т-ва "Волинь" завжди відвідували по лікарнях чи вдома хворих своїх земляків і прихильників, несучих їм квіти, а з квітами своєї співчуття та побажання скорого відужкання. На випадок потреби Управа організовувала і матеріальну поміч хворому, перевідячи збірку між членами Т-ва або визначуючи потрібну суму грошей з каси Т-ва.

ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ТОВАРИСТВА

Видавничу діяльність Товариство "Волинь" розпочало ще в перших роках свого існування і продовжує її дотепер при співпраці Інституту Дослідів Волині, який допомагає Т-ву науково й технічно. В роках 1967-1970 Т-во "Волинь" продовжувало свою видавницу діяльність самостійно. В першому році воно перевидало працю Блаженнішого Митрополита Іларіона "Слово про Ігорів похід", в 1968 р. видає Т-во працю того ж автора присвячену 50-річчю Української Державності "Рятування України", а ж наступному році видає працю того самого автора "Наша літературна мова", частина друга, бо перша частина її була видана автором ще року 1959-го. В 1970 році Т-во перевидає рідкісні й давні вічерпані найбільші праці проф. Ів. Огієнка (Митрополита Іларіона) це — "Українська Культура" і "Історія слов'янської мови" у двох томах, кожен том біля 400 сторінок.

У видавничому пляні Т-ва "Волинь", при повній співпраці Інституту Дослідів Волині, є видати ще багато праць Блаженнішого Митрополита Іларіона, бо ж воно перед тим взяло на себе це велике зобов'язання. Також Т-во "Волинь" має в пляні в недалекому майбутньому видати "Альманах Волині" та низку інших праць з волинезнавства.

ПЕРЕБРАННЯ Т-ВОМ "ВОЛИНЬ" ВИДАНЬ "ВІРИ І КУЛЬТУРИ"

Згідно волі Блаженнішого Митрополита Іларіона і в порозумінні з Консисторією Української Греко-Православної Церкви в Канаді, Товариство "Волинь" у Вінніпезі перебрало всі видання "Віри й Культури". Перебрані книжки збагатили касу Т-ва, бо вони поволі розходяться, а виручені з них гроші йдуть до каси Т-ва на видання інших праць Митрополита Іларіона.

ЗАГАЛЬНІ РІЧНІ ЗБОРИ Т-ВА "ВОЛИНЬ" 1971 РОКУ

Загальні річні збори Т-ва "Волинь" відбулися 25 червня 1971 року в залі Читальні "Просвіта". До нової Управи вибрано: Іл. Онуфрійчук — голова, А. Бондарчук — заст. голови, Н. Шаварська — секретар, А. Нитипчук — заст. секретаря, К. Щерблюк — скарбник, Ів. Погайдак і М. Шумік — орг. референти, Г. Калинюк — член Управи. До імпрезового комітету вибрано: М. Михайлів — голова, М. Іроньчук — заст. голови, Т. Тополевська, К. Нитипчук, М. Прихощенко, М. Пелешож, К. Бондарчук, Н. Шаварська, Т. Полякова, Г. Погайдак, Г. Онуфрійчук і М. Шумік — членкині. Редакційна колегія: д-р Ю. Муллик-Луцник, адв. С. Радчук, д-р І. Тарнавецька, свящ. ред. С. Ярмусь, ред. М. Подворняк, прот. С. Кіцюк, І. Онуфрійчук і Ів. Понхильчук. Ревізійна комісія: ред. М. Подворняк — голова, В. Савчук і Ст. Кушнір — члени.

—оОо—

З ЖИТТЯ ВОЛИНЯН В АВСТРАЛІЇ

В суботу 1-го травня 1971 року в Народному Домі в Лідкомбі відбувся вечір зустрічі волинян, влаштований ініціативною групою під керівництвом М. Чигрина (голови) і секретаря Г. Свідерської. Мета зустрічі — дати можливість землякам з одного краю, які в більшості знають одні одні ще з дому, зустрітися в дружній атмосфері та заснувати товариство волинян ім. Лесі Українки — доньки волинської землі, яке б закінчувало своїх земляків, особливо тих, що почали "обростати мохом" байдужості. Крім того, це товариство дбає про фінансову підтримку Інституту Дослідів Волині.

За столами, повними багатої покладі, приготовленої працьовитими волинячками, засіло коло двох сотень волинян і гостей з різних місцевостей української землі.

В програму вечора увійшли: доповідь про Волинь (М. Чигрин), мистецька частини, ф якій Н. Василюк продекламувала вірша про Волинь, прочитала гумореску "Волинський борць", написану нею і М. Свідерським. Жіночий хор західного Сіднею "Сім струн" виклав чотири ліричні пісні, а молодечка оркестра ім. Тараса Шевченка під дірктуванням І. Прендецького загralа кілька українських пісень.

Всі точки програми були виконані на високому рівні, за що присутні нагородили виконавців щирими оплесками.

Особливої уваги заслуговує молодечач оркестра, в заснуванні й веденні якої велика заслуга її керівника й учителя Й. Прендецького.

Із словом згадки про рідну Волинь виступили о. А. Теодорович, підполк. С. Яськевич та інші.

Проведена збірка на потреби Інституту Дослідів Волині дала щедрий латок в сумі 135 доларів.

Вечір пройшов у дружній атмосфері розмов, а особливо пісень, і за це щира подяка тим, що його влаштували, жінкам, які приготували смачну вечірку, декораторам за ідеокорування сцени, що була прикрашена портретом Лесі Українки роботи Галі Свідерської та картиною — зображенням Почаївської Лаври, намальованою й подарованою д-ром Несем.

Вечором керував М. Свідерський, продекламувавши при цьому кілька своїх коротких віршів про Волинь.

I. Дібрівний

ВИДАННЯ ІНСТИТУТУ ДОСЛІДІВ ВОЛИНІ І ТОВАРИСТВА “ВОЛИНЬ” У ВІННІПЕЗІ

1. Волинь у боротьбі за волю України, стор. 56	\$1.00
2. І. Левкович: — Нарис історії волинської землі, ст. 159	\$1.50
3. С. Кильмінськ: — Український рік в народніх звичаях.
Вийшло 5 томів, маємо ще томи 2-5	\$4.00
4. Г. Гордієнко: — Аграрна реформа на Волині (вичерпане)	\$1.00
5. П. Шумовський: — Острій, історична монографія, ст. 130	\$2.00
6. А. Бужанський: — Походження держ. в слов'ян (вичерп.)	\$1.00
7. А. Бужанський: — Ріка Прип'ять і її допливи, ст. 40	\$1.00
8. В. Левицький і Д. Дорошенко: — Спогади про М. Левицького	\$1.00
9. Л. Біковський: — На кавказько-турецькому фронти, ст. 152	\$3.00
10. Житопис Волині — Ілюстровані збірники ч. 1-9 по	\$2.00
11. Прот. С. Гаюк: -- Від престолу до Берези Картузької	\$1.00
12. І. Марчак: — З мучеництва Холмщини, ст. 58	\$1.00
13. П. Фелоненко: — Збройна боротьба на Волині	\$1.00
14. І. Хміль: — Гомін Полісся, поезії, стор. 244	\$2.00
15. І. Сірий: — Оповідання, томи I і II по	\$2.00
16. Інж. Є. Пастернак: — Нарис історії Холмщини й Підляшшя	\$8.00

17.	Митр. Іларіон:	Св. Почаївська Лавра, ст. 398	\$4.00
18.	Митр. Іларіон:	Словник Шевченкової мови, ст. 256	\$2.00
19.	Митр. Іларіон:	Релігійність Т. Шевченка, ст. 102	\$1.00
20.	Митр. Іларіон:	Митрополит мученик А. Машієвич	\$2.50
21.	Митр. Іларіон:	Дохристиянські вірування укр. народу ...	\$5.00
22.	Митр. Іларіон:	Слово про Ігорів похід, ст. 250	\$8.00
23.	Митр. Іларіон:	Наша літературна мова, ст. 264	\$4.00
24.	Митр. Іларіон:	Рятування України, ст. 94	\$2.00
25.	Д-р І. Огієнко:	Українська культура, ст. 272	\$4.00
26.	Д-р І. Огієнко:	Історія церк.-слов. мови, ст. 324, т. I ...	\$5.00
27.	Д-р І. Огієнко:	Історія церк.-слов. мови, ст. 400, том II	\$5.00
28.	Марки, присвячені 20-літтю Т-ва "Волинь" в кольорах по 24 марки в бльоці. Ціна бльоку		\$2.00

Усі ці книжки можна замовляти по адресі Т-ва "Волинь" або по
адресі Інституту Дослідів Волині, які знайдете в цьому числі "ЛВ".

— оОо —

СПИСОК ЖЕРТВОДАВЦІВ НА ВИДАННЯ Т-ВО "ВОЛИНЬ" Й ІДВ

З похорону бл. п. Я. Горбатюка: — Іван Кривик 20, Олександер Федорак 10, П-во Диба 10, о. прот. Н. Сацевич 5.

Безномінаційні жертводавці: — Суддя Іван Соломон, о. Митрат Сергій Герус.

По 100: Протоєрей Василь Горохівський, Олекса Назаревич, Степан Янківський.

По 75: — Укр. Національне Жіноче Об'єднання Америки, інж. Галия і Галина Онуфрійчукі.

По 50: Укр. Греко-Православна Церква в Канорі, Т-во "Просвіта" в Канорі, Кредитівка "Карпатія", Вінніпег, д-р Єфим і Марта Веремчукі.

По 30: — Марія Пелешок.

По 25: Укр. прав. церква в Нарамі, Читальни "Просвіта", Вінніпег, о. д-р С. Савчук, проф. Ю. Муллик-Луцік, д-р І. Тарнавецька, проф. Олег Герус, проф. Мих. Бороський, адв. С. Радчук, д-р Надія Кмета Теребус, Микола Влад, Микола Чайковський, Кароль Кравчук, інж. Анатолій і Христина Огієнки, Вол. і Марія Климків, інж. Юрій і Марія Огієнки, проф. Ярослав і Оксана Розумні, Степан Кушнір, Іван Вахняк, Іван Юрій Карасевич, Ю. О. Котелко.

По 20: Мирослав і Павліна Кривецикі, Кредитова Кооператива Північного Вінніпегу, Товариство "Волинь", Торонто, Укр. Нац. Об'єднання, Форт Вітіям, Єпископ Борис, прот. С. Непріль, Степан Яковець, Василь Висоцький, Володимир Вронський, М. Михайлів, прот. Дмитро Лучак, Дмитро і Женя Дущак, Іван Покільчук, Каленік Щерблюк, д-р Борислав Бідаш, Роман Синицький, Прокіп Пилип'юк, Сергій Полікша, інж. Евген і Зірка Гайворон.

По 16: Олена Пічатківська, Стефанія Жуковська.

По 15: Організація Українок Канади, Ріджайна, Володимир Гайлук-Боберський, Осип Зазуля, інж. К. Гречнів, проф. Олександер Гравновський, д-р Леонід Гуменюк, Стефан Сокач, Юрій Іллендор, Леся Біда, прот. Петро Сацевич, о. І. Труфин, о. Василь Василів, Андрій Федчук, д-р Петро Кондра.

По 12: — Сергій Вербицький.

По 10: Бібліотека св. Володимира в Калгарі, Архієпископ Андрей, о. Орест Олекшів, Василь Авраменко, прот. Степан Посаківський, о. Іван Демер, о. митрат І. Желехівський, о. прот. В. Коваленко, д-р Антоніна Гуменюк, о. В. Мельник, Олекса Панченко, Ангеліна Худий, д-р А. Лібацький, інж. Д. Несторенко, Костянтина Клепачівський, Юліян Башинський, Юрій Олесницький, Степан Сорошинський, прот. Петро Стельмах, Петро Каліщук, Петро Цехан, Антін Гут, Тиміш Тіліга, Євген Писарський, Микола Межега, Н. Сечанська, Микола Древещкий, Іван Кушнірік, пані Н. Дідов, Євген Гаранчук, Д. Орлецький, д-р Кость Костів, Микола Іваницький, О. Неділко, Ганна Шерей, В. Грінченко, Володимир Гусаківський, Іван Кмета, Петро Войновський, Данило Мельничук, М. Аврамчук, М. Андре, В. Вишневський, прот. Дмитро Фотій, прот. Микола Пахолків, митр. Степан Позичайло, д-р Теодор Чуй, Микола Ворон, о. прот. Тимофій Фінь, В. Ващна, Яків Балабан, З. Туркало, Ярослав Лучкань, Микола Татаринів, М. Макарчук, Леонід Погосян, Всеволод Черкасій, проповісль, Н. Грушевський, диякон Д. Райда, о. д-р Семен Гаюк, п-во Сомніцькі, о. Андрій Кість, о. д-р Олег Країченко, О. Буйняк, А. Роїк, А. Володарчук, Микола Чорний, Михайло Хім'юк, Андрій Залізко, проф. Ігор Гурин, д-р Іван Розін, Юрій Базилевський, Юрій Залінський, Іван Куравський, Петро Семеген, Іван Довгаль, Т. Фещук, п-во Пушка, Яків Шишко, Володимир Федуняк, Юрій Зеленський, Сергій Макаренко, проп. Г. Домашовець, Ольга і Навло Пришибильські, Яків Гурський, Олександер Гнатюк, Петро Воскобійник, Петро Головешко, Олександер Федоран, Юрій Діба, Феодосій Кравець, Теодосій Бігдай, Петро і Надія Шварцькі, Михайло Подворняк, прот. Сергій Кіцок, о. Степан Ярмусь, Іван Фургаль, Григорій Тикук, прот. Степан Симчиц, Марія Пронічук, Михайло Залозецький, Гнат Калинюк, Андрій і Катерина Нетепчук, Амбросій і Катерина Бондарчук, інж. Федір Онуфрійчук, Володимир Савчук, Павло Крещук, Стефанія Олійник, Петро Олійницький, Василь Бобіцький, Олександер Кришук, о. Мирон Клиш, Марія Тополевська, М. Скай, Іван Павлюк, Дмитро Бартошук, Ярослав Ковтик, Андрій Павлик, о. прот. Вол. Слюзар, Г. Коваль, Н. Мисяк.

По 8: Прот. Іван Ткачук, О. Дубровська.

По 5: Наталія Гречнівна, прот. С. Лібацький, Осія Іванюк, Пилип Сахневич, Семен Чалишів, Валентин Ковалевський, Борис Мазуркевич, Григорій Завадський, Мусей Тихончук, Олександер Кравченко, Ярослав Чолій, Павло Вітрік, Михайло Ієбак, Іван Свора, пані Луція Білецька, прот. Квасницький, Ю. Задояній, Архимандрит Святослав, Н. Данилко, ієрей К. Калиновський, Барітон Марценюк, о. д-р Гаюк.

Іван Урбан, Іван Плісак, Іван Сингайський, Євгенія Катренко, Андрій Катрик, Л. Орлецький, Люсина Білецька, Леонід Молодожанин, Н. Клевчук, Василь Носипчаний, прот. Іван Гундяк, д-р Микола Бояр, Юрій Мірчук, І. Григорович, Семен Нечай, С. Дармоїд, Василь Нелюхівський, о. прот. Іван Крестюк, інж. Петро Яворський, адв. Петро Лазарович, о. д-р Володимир Слюзар, Олекса Сураєвський, Микола Шумник, Іван і Анна Погайдак, Леонід Матусевич, Василь Іващук, Іван Сирник.

Управа Товариства "Волинь"

ТОВАРИСТВО "ВОЛИНЬ" У ВІННІПЕЗІ Й ІДВ ПЕРЕБРАЛИ ВІД ВИДАВНИЦТВА "ВІРА И КУЛЬТУРА" ТАКІ КНИЖКИ

(Блаженнішого Митрополита Іларіона)

1. Біблійні стулії, стор. 287	\$3.00
2. Бог і світ (читанка), сторінок 70	\$1.00
3. Господь моя втіха і поміч, сторінок 48	\$0.50
4. Жертва Вечірня (поема), сторінок 48	\$0.50
5. Історія української літературної мови, (вичерпане)	\$5.00
6. Іконоборство (монографія), стор. 239	\$3.00
7. Капонізація святих в Укр. Прав. церкві, стор. 221	\$2.00
8. Кирило і Мефодій — апостоли слов'ян, стор. 14	\$0.50
9. Книга нашого буття на чужині, стор. 167	\$2.00
10. Князь Володимир прийняв Православ'є, стор. 32	\$0.50
11. Князь Костянтин Острозький, стор. 216	\$2.00
12. Легенди світу (поема), сторінок 100	\$1.00
13. Марія Єгиптянка (поема), стор. 78	\$2.00
14. Любімо свою Українську Прав. Церкву, стор. 44	\$0.50
15. На Голготі (поема), сторінок 89	\$1.00
16. Митрополіт Іларіон — служитель Богові й народові, ст. 150	\$3.00
17. Наша літературна мова (як шмати і говорити по-литературному), видання 1958 р., сторінок 424	\$4.00
18. Народження людини (філософська містерія), стор. 122	\$1.00
19. Обоження людини — ціль людського життя, стор. 96	\$1.00
20. Пізнання Бога (проф. Н. Ковалів), стор. 60	\$1.00
21. Поділ єдиної Христової Церкви, стор. 384	\$5.00
22. Православна Віра, сторінок 200,	\$2.00
23. Преподобний Іоан Почаївський, стор. 64	\$1.00
24. Прометеї (смерть грецьких богів), стор. 68	\$1.00
25. Роз'яття Мазепа, історична драма, стор. 88	\$1.00
26. Служити народові — то служити Богові, стор. 119	\$1.00
27. Святий Димитрій Туцтало, його життя і праця, стор. 224	\$2.00
28. Таїнство Хрещення, сторінок 128	\$2.00
29. Тириаменний хрест зі скісним підніжком, стор. 100	\$2.00
30. Тумп (поема), видання 1947 року, стор. 14	\$0.50

31. Твори том I. Філософські містерії, ст. 336	\$3.00
32. Твори том II. Вікові наші рани, стор. 262	\$3.00
33. Твори, том III. Бій за Державність, стор. 224	\$3.00
34. Твори, том IV. Бій за Державність, стор. 144.	\$2.00
35. Український літературний наголос, стор. 304.	\$5.00
36. Українська Патрологія, сторінок 164	\$2.00
37. Українська Церква за час Руїни, стор. 584	\$5.00
38. Українська Церква за Б. Хмельницького, стор. 180	\$1.00
40. Хвалімо Бога українською мовою, стор. 62	\$1.00
41. Ювілейна книга на пошану Митрополита Іларіона, ст. 318	\$8.00
42. Як поводитися в Божому храмі, стор. 72	\$1.00
43. Візантія і Україна, стор. 96	\$1.00
44. Любімо свою Українську Православну Церкву, ст. 43	\$0.50
45. Як жити на світі, стор. 30	\$0.50
46. Господь — моя вітка та поміч, стор. 48	\$0.50
47. Християнства і паганство, сторінок 64	\$0.50
48. Іван Українець. драма, стор. 68	\$1.00

Усі вищезгадані книжки можна виписувати від Товариства "Волинь" у Вінниці або від Інституту Дослідів Волині. Деяких книжок є невелика кількість і вони швидко розходяться. Ви можете ще їх виписати для себе.

ЗМІСТ Ч.Ч. 10-11 "ЛІТОПИСУ ВОЛИНІ"

У Ювілейні роки 1970 -- 1971	1
Іл. Інурійчук — 20-ліття творчої праці Т-ва "Волинь" у Вінниці	5
Леся Українка — Подорож до моря	13
Митрополит Нікапор — посмертна згадка	13
Інж. М. Бойко — Достойна пам'ять про Миколу Теодоровича	19
Данило Куліняк — Волинь, поезія	21
З нагоди 70-річчя Бориса Тена	22
Ф. Кострицький — Руїна Волині при кінці XVII і на поч. XVIII ст.	25
Вол. Боровський — До історії українського Пласти на Волині	31
Проф. Ю. Шумовський — Містечко Острожець вдавнину	41
Проф. Ю. Шумовський — Село Городок в минулому	44
Антін Кущинський — Про Івана Литвиновича в Парагваю	46
Яків Лариченко — Укр. Еміграція в Аргентині і волинянин	51
Проф. В. Трембіцький — Гроши на Волині 1917-1920	58
Д-р М. І. Мандрика — Агатангел Кримський	65
Д-р Іраїда Тарнавецька — До питання мандрівних сюжетів і вікових образів у творчості Л. Українки	71

Антоній Бужанський — Про історично-географічний словник	
Волині й волинського Полісся	86
Митрополит Іоан Теодорович — посмертна згадка	92
Проф. д-р Ю. Муллик-Лушкік — До зародження й розвитку думки про католицький Київсько-Галицький Патріархат	95
Григорій Кривда — Над зрубаною вищею, поезія	104
Д-р А. Лібачівський — Переосеніця	105
Яків Гудемчук — Волинські спогади, вірш	113
Д-р М. Бойко — Хрестний батько "Азалії Понтіка"	114
Оксана Лятуринська — посмертна згадка	115
Наталя Іщук-Пазуњак — Героїчні дні Волині	117
Люди Волині — Д-р Михайло Данилюк	123
о. Філімон Кульчицький — Такої лектури потребуємо ми	125
Михайло Данилюк — Бій (із книжки "Повстанський записник")	129
Федір Онуфрійчук: — Мати, оповідання	134
Федір Онуфрійчук — Леонід Молодожанин	136
Яків Гудемчук — Волинський вечір	142
Федір Онуфрійчук — Михайло Подворняк	143
М. Подворняк — Рідна земля, оповідання	144
М. Подворняк — Лежить пожовкле листя на землі, вірш	147
Яків Лавриченко -- біографічна довідка	148
Прот. Анатолій Дублянський — біографічна довідка	150
Яків Гудемчук — Світанок в спозу серпанку, вірш	151
Протоінж. Т. Яковкевич — Преосвящений єпископ Мануїл	152
З життя волинян у світі — Зустріч волинян у Торонті	155
Протокол з основуючих зборів волинян у Німеччині	158
З життя Інституту Дослідів Волині	159
Загальні Річні Збори Т-ва "Волинь" у Вінніпезі	160
Маркіяна Волинської Землі	162
А. Курдпідпік — Новий дарунок нашій філіателії	163
Емблема Товариства "Волинь"	164
Листи до Товариства "Волинь"	165
Ті, що відійшли від нас — посмертні згадки	167
М. Подворняк — 20-ліття Т-ва "Волинь" у Вінніпезі	170
Срібний Ювілей Галини й Іллі Онуфрійчуків	173
Срібний Ювілей родини Боднарчуку	175
З життя Т-ва "Волинь" у Вінніпезі за роки 1967-1970	176
З Життя волинян в Австралії	178
Видання ІДВ й Т-ва "Волинь" у Вінніпезі	179
Список жертвовальців на видання Т-ва "Волинь" й ІДВ	180
Книжки, перебрані Т-вом "Волинь" від вид. "Вірн й Культури"	182

Printed by Popular Printers,
787 Toronto St., Winnipeg, Man., Canada R3E 1Z7